

Demografski potencijali urbanih područja

Modrušan, Lino

Master's thesis / Diplomski rad

2020

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Pula / Sveučilište Jurja Dobrile u Puli**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:137:127030>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-02-19**

Repository / Repozitorij:

[Digital Repository Juraj Dobrila University of Pula](#)

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli

Fakultet ekonomije i turizma

„Dr. Mijo Mirković“

LINO MODRUŠAN

**DEMOGRAFSKI POTENCIJALI URBANIH
PODRUČJA**

Diplomski rad

Pula, 2020.

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli
Fakultet ekonomije i turizma
„Dr. Mijo Mirković“

LINO MODRUŠAN

**DEMOGRAFSKI POTENCIJALI URBANIH
PODRUČJA**

Diplomski rad

JMBAG: 0303044469, redoviti student

Studijski smjer: Financijski management

Predmet: Urbana ekonomika

Znanstveno područje: društvene znanosti

Znanstveno polje: ekonomija

Znanstvena grana: opća ekonomija

Mentor: izv. prof. dr. sc. Lela Tijanić

Pula, srpanj 2020.

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

Ja, dolje potpisani Lino Modrušan, kandidat za magistra ekonomije, smjera Financijski management, ovime izjavljujem da je ovaj Diplomski rad rezultat isključivo mogega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju korištene bilješke i bibliografija. Izjavljujem da niti jedan dio Diplomskog rada nije napisan na nedozvoljen način, odnosno da je prepisan iz kojega necitiranog rada, te da ikoji dio rada krši bilo čija autorska prava. Izjavljujem, također, da nijedan dio rada nije iskorišten za koji drugi rad pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

Student

U Puli, srpanj 2020. godine

IZJAVA

o korištenju autorskog djela

Ja, **Lino Modrušan**, dajem odobrenje Sveučilištu Jurja Dobrile u Puli, kao nositelju prava iskorištavanja, da moj diplomski rad pod nazivom „**DEMOGRAFSKI POTENCIJALI URBANIH PODRUČJA**“ koristi na način da gore navedeno autorsko djelo, kao cjeloviti tekst trajno objavi u javnoj internetskoj bazi Sveučilišne knjižnice Sveučilišta Jurja Dobrile u Puli te kopira u javnu internetsku bazu završnih radova Nacionalne i sveučilišne knjižnice (stavljanje na raspolaganje javnosti), sve u skladu s Zakonom o autorskom pravu i drugim srodnim pravima i dobrom akademskom praksom, a radi promicanja otvorenoga, slobodnoga pristupa znanstvenim informacijama.

Za korištenje autorskog djela na gore navedeni način ne potražujem naknadu.

U Puli, 9. srpnja 2020.

Potpis

SADRŽAJ

1. UVOD	1
1.1. Predmet istraživanja	1
1.2. Svrha i cilj istraživanja	2
1.3. Hipoteze	2
1.4. Struktura rada.....	3
1.5. Metode.....	4
2. ULOGA STANOVNIŠTVA U POTICANJU URBANOG RAZVOJA HRVATSKE	5
2.1. Hrvatski urbani kontekst i obilježja hrvatskih gradova.....	6
2.2. Važnost stanovništva Hrvatske za urbani razvoj.....	14
2.3. Stanovništvo Hrvatske kao proizvođač i potrošač.....	17
2.4. Tržište rada Hrvatske i urbani rast.....	20
3. ODABRANI GRADOVI HRVATSKE - DEMOGRAFSKE KARAKTERISTIKE I POTENCIJALI URBANIH PODRUČJA	27
3.1. Grad Zagreb – demografska obilježja i procesi urbanog razvoja	27
3.1.1. Temeljna obilježja grada	29
3.1.2. Demografske karakteristike grada.....	33
3.1.3. Urbani procesi u urbanoj aglomeraciji Zagreb.....	36
3.1.4. SWOT analiza za područje demografije na primjeru Zagreba.....	40
3.1.5. Strateški okviri i mjere urbanog razvoja Zagreba	42
3.2. Grad Rijeka – demografska obilježja i procesi urbanog razvoja.....	45
3.2.1. Temeljna obilježja grada	45
3.2.2. Demografske karakteristike grada.....	48
3.2.3. Urbani procesi u urbanoj aglomeraciji Rijeka	50
3.2.4. SWOT analiza za područje demografije na primjeru Rijeke	51
3.2.5. Strateški okviri i mjere urbanog razvoja Rijeke.....	53
3.3. Grad Pula – demografska obilježja i procesi urbanog razvoja.....	56
3.3.1. Temeljna obilježja grada	56
3.3.2. Demografske karakteristike grada.....	58
3.3.3. Urbani procesi u Puli.....	60
3.3.4. SWOT analiza za područje demografije na primjeru Pule.....	63

3.3.5. Strateški okviri i mjere urbanog razvoja Pule	65
3.4. Grad Zadar – demografska obilježja i procesi urbanog razvoja.....	68
3.4.1. Temeljna obilježja grada	68
3.4.2. Demografske karakteristike grada.....	70
3.4.3. Urbani procesi u Zadru.....	72
3.4.4. SWOT analiza za područje demografije na primjeru Zadra.....	74
3.4.5. Strateški okviri i mjere urbanog razvoja Zadra	76
4. KOMPARATIVNA ANALIZA DEMOGRAFSKIH POTENCIJALA ODABRANIH GRADOVA HRVATSKE.....	79
4.1. Okvir za komparaciju demografskih potencijala Zagreba, Rijeke, Pule i Zadra	79
4.2. Pozitivni i negativni aspekti urbanog razvoja	84
4.3. Kritički osvrt na komparativnu analizu demografskih potencijala Zagreba, Rijeke, Pule i Zadra	86
5. ZAKLJUČAK	89
LITERATURA	91
POPIS TABLICA	102
POPIS SLIKA	103
POPIS GRAFIKONA	104
SAŽETAK	105
ABSTRACT	106

1. UVOD

Urbane sredine imaju vrlo veliki značaj u ukupnom gospodarskom razvoju jer djeluju kao pokretači razvoja vlastitog prostora, ali i okolnih područja. Kao središta gospodarskih mogućnosti i goleme koncentracije gospodarske moći, urbane sredine djeluju na gradove manjih dimenzija i ruralna područja u svom okruženju, jer svojom snagom mogu utjecati na širenje pozitivnih učinaka i pružanje usluga.

Urbane sredine su različitih veličina pa se tako naseljeni gradovi mogu podijeliti na male, srednje i velike urbane sredine, ovisno o stupnju naseljenosti i broju stanovnika. U takvim sredinama je velika koncentracija stanovništva, gdje se stanovništvo primarno naseljava zbog boljih životnih uvjeta, blizine radnih mjesta, svih potreba koje mogu ostvariti u urbanim sredinama, a za koje bi u ruralnim i ostalim okolnim područjima bili ograničeni.

Upravo snažna urbana koncentracija stanovništva svojim djelovanjem doprinosi gospodarskom razvoju i uključivanju bliskih rubnih područja u svoje prostore, doprinoseći tako njihovom razvoju, ali i povećanju svojih mogućnosti te može pozitivno utjecati na rješavanje mnogih društvenih, ekonomskih, političkih, demografskih i socijalnih pitanja. Međutim, snažna urbana koncentracija ujedno može uzrokovati i nepovoljne razvojne aspekte za pojedina područja te je bitno istražiti njihova obilježja, kao što su demografske karakteristike. Demografske karakteristike s jedne strane utječu na razvoj urbanih područja, ali i razvoj urbanih prostora može povratno utjecati na promjenu demografske strukture urbanih prostora, u povoljnom i nepovoljnom smislu.

1.1. Predmet istraživanja

Predmet istraživanja ovog diplomskog rada su demografski potencijali urbanih područja pri čemu će se analiza prikazati na primjeru hrvatskih gradova. Predmetom istraživanja definirat će se uloga stanovništva u poticanju gospodarskog razvoja. Gradovi Hrvatske promatrat će se ovisno o njihovoj veličini, kao male, srednje i velike urbane sredine te će se nakon opisa demografskih karakteristika i ostalih potencijala, izvršiti detaljnija komparativna analiza odabranih gradova. Problem istraživanja rada

obuhvaća problematiku valoriziranja demografskih potencijala razvoja urbanih sredina, odnosno u radu će se prikazati aktualna demografska obilježja odabranih hrvatskih gradova i odgovoriti na pitanje koja je njihova uloga u generiranju šireg gospodarskog razvoja.

1.2. Svrha i cilj istraživanja

Cilj istraživanja ovog diplomskog rada jest upoznati se s demografskim obilježjima i potencijalima urbanih sredina te objasniti poveznicu između navedenih karakteristika i gospodarskog razvoja. Navedeno će biti prikazano na primjerima odabranih gradova Hrvatske, gdje su ciljano odabrane dvije srednje i dvije velike hrvatske urbane cjeline. Rad obuhvaća opći cilj prikaza važnosti stanovništva u gospodarskom rastu i razvoju, demografskih potencijala hrvatskih gradova i njihov utjecaj na urbani razvoj Hrvatske, međutim, tu je još nekoliko specifičnih ciljeva. Ti specifični ciljevi obuhvaćaju prikaz aktualnog hrvatskog urbanog identiteta i obilježja hrvatskih gradova, kao i prikaz uloge stanovništva na tržištu rada, pobježe povezanosti tržišta rada i urbanog rasta i razvoja.

Svrha je diplomskog rada primjenom komparativne analize demografskih karakteristika i urbanih procesa odabranih hrvatskih gradova ukazati na važnost demografskih potencijala za razvoj urbanih sredina. Stanovništvo i njegova progresivna koncentracija u urbanim sredinama glavna su obilježja gospodarskih mogućnosti, mogu biti indikator postojanja razvijene urbane infrastrukture, ali i posjedovanja inovacijskog i radnog potencijala, koji naznačuju da se upravo u ta područja isplati ulagati jer mogu imati pozitivne učinke na buduće promjene u odnosu na postojeće stanje. Stoga je svrha rada, nakon provedbe cjelokupne problematike istraživanja, ukazati na važnost demografske koncentracije stanovništva te prikazati važnost demografskog potencijala urbanih sredina u postizanju urbanog razvoja.

1.3. Hipoteze

Sukladno determiniranom predmetu, cilju i svrsi istraživanja iz istih se može odrediti temeljna hipoteza magistarskog rada, koja glasi:

Ho: Demografski potencijali urbanih područja značajno utječu na urbani razvoj.

Iz ovako definirane temeljne hipoteze, mogu se izvesti još dvije pomoćne:

H₁: Veća koncentracija stanovništva u urbanim sredinama utječe na snažniji urbani razvoj jer se povećava prostorna i gospodarska struktura te snaga grada.

H₂: Koncentracija potencijala u urbanim područjima uzrokuje različite pozitivne i negativne učinke na ukupan razvoj gradova.

1.4. Struktura rada

Diplomski rad je strukturiran od pet zasebnih cjelina povezanih u jedinstvenu cjelinu koja čini sam rad. U uvodnom dijelu prikazan je predmet i problem istraživanja, nakon uvodnih riječi o važnosti urbanih sredina i demografskih potencijala. Potom slijedi prikaz svrhe i cilja istraživanja, koji obuhvaća opći cilj i specifične ciljeve, prikaz i objašnjenje hipoteza, strukture rada, kao i metoda primijenjenih u radu.

Drugi dio rada prikazuje ulogu stanovništva u poticanju urbanog razvoja Hrvatske, gdje će se prvo prikazati hrvatski urbani kontekst i obilježja hrvatskih gradova, potom slijedi prikaz važnosti stanovništva Hrvatske u razvoju te detaljniji prikaz stanovništva kao proizvođača i potrošača dobara i usluga. Na kraju istog poglavlja obradit će se poveznica između glavnih obilježja tržišta rada i utjecaj na urbani rast, budući da je tržište rada bitan pokretač gospodarskih aktivnosti u urbanim cjelinama.

U trećem dijelu rada prikazane su demografske karakteristike i potencijali urbanih područja na primjeru odabranih gradova Hrvatske. Radi se o dva veća metropolitanska područja kao što su Zagreb i Rijeka te dva veća urbana područja kao što su Pula i Zadar. Za svaki navedeni grad prikazat će se osnovna obilježja, demografske karakteristike, analiza urbanih procesa, SWOT analiza za područje demografije te strateški okvir i mjere za budući urbani razvoj.

U četvrtom dijelu bit će izrađena komparativna analiza odabranih gradova. Prikazat će se analitički okvir za komparaciju demografskih i urbanih procesa, potom će se opisati pozitivni i negativni razvojni aspekti koji proizlaze iz promatranih obilježja, istaknut će se potencijali za daljnji razvoj te će se u konačnici prikazati kritički osvrt koji proizlazi iz komparativne analize demografskih potencijala promatranih urbanih područja.

Nakon obrade istražene problematike demografskih potencijala urbanih sredina na primjeru odabranih hrvatskih gradova, u zaključnom dijelu će se iznijeti završne misli autora koje predstavljaju doprinos analizi demografskih potencijala urbanih sredina Hrvatske.

1.5. Metode

U ovom diplomskom radu, u različitim kombinacijama, primijenjene su sljedeće znanstveno-istraživačke metode: deskriptivna metoda, povijesna metoda, metoda komparacije, metoda generalizacije, metoda apstrakcije, induktivna i deduktivna metoda te metode analize i sinteze.

2. ULOGA STANOVNIŠTVA U POTICANJU URBANOG RAZVOJA HRVATSKE

Današnji razvoj Hrvatske s aspekta demografskih, gospodarskih i urbanih potencijala je ograničen i opterećen primjetnim regionalnim disparitetima. Razlike u demografskoj mobilnosti i razvijenosti u pojedinim urbanim sredinama Hrvatske su ključni generator razvoja urbanih sredina. Stanovništvo urbanih sredina u Hrvatskoj je koncentrirano na visokom stupnju, dok se u ruralnim i rubnim sredinama urbanih područja može vidjeti slabija naseljenost kao i napuštanje pojedinih predjela, budući da stanovništvo odlazi u potrazi za boljim životnim uvjetima i prilikama.

Zbog uzajamne povezanosti gospodarskoga i demografskog razvoja, Hrvatsku karakteriziraju sljedeći demografsko – urbani čimbenici (Pejnović i Kordej-De Villa, 2015., 321.): neravnomjeran prostorni razmještaj demografskih resursa; više od pola hrvatskih županija obilježava nizak stupanj razvijenosti, a samo nekoliko razvijenih županija ima povoljne demografske resurse; strukturna i dinamička obilježja indeksa demografskih resursa upućuju na specifične razvojne probleme u pojedinim dijelovima zemlje. Akrap, Gelo i Čipin (2005.) također navode izrazite slabosti, kao što su depopulacija ruralnih dijelova i kontinentalne Hrvatske, neravnomjeran demografski raspored na regionalnoj razini, starenje stanovništva. Današnja slika demografskog kretanja stanovništva Hrvatske je nepovoljna dijelom zbog depopulacije određenih sredina, kao i sve intenzivnijih dobrovoljnih migracija u razvijene zemlje u potrazi za boljim životom. Navedeno se očituje slabljenjem biološke strukture stanovništva u Hrvatskoj, što nepovoljno utječe na razvoj pojedinih područja.

U ovom poglavlju obrađuje se uloga stanovništva u urbanom razvoju Hrvatske, gdje će se najprije prikazati hrvatski urbani kontekst i obilježja hrvatskih gradova kao urbanih sredina, zatim važnost stanovništva u hrvatskom urbanom razvoju, slijedi detaljnije objašnjenje uloge stanovništva Hrvatske kao proizvođača i potrošača proizvoda i usluga čime doprinose razvoju urbanih procesa te prikaz poveznice između hrvatskog tržišta rada i urbanog rasta. Poglavlje će nastojati potvrditi važnost proučavanja demografskih karakteristika kao bitnih odrednica urbanog razvoja, ali i međupovezanost demografskog i cjelokupnog gospodarskog razvoja.

2.1. Hrvatski urbani kontekst i obilježja hrvatskih gradova

Hrvatska je obilježena brojnim urbanim promjenama, koje su kompleksne, progresivne, s multidimenzionalnim procesima koji čine hrvatski urbani kontekst značajnim. Svaki grad u Hrvatskoj ima određenu veličinu, geografski položaj, prometni značaj, specifičnu gospodarsku strukturu - sve ove komponente ukazuju na urbani status grada. Pokazatelji kao što su indeks razvijenosti, uz ostale socio-ekonomske pokazatelje, omogućuju sagledavanje ostvarene razine razvijenosti pojedinog grada. Strateški planovi razvoja gradova definiraju ciljeve razvoja i propisuju odgovarajuće mjere kako bi budućnost razvoja bila usklađena s razvojnim potencijalima. Njima se također prepoznaju i predlažu inovativna rješenja kako bi rezultati bili što uspješniji, a razvojne prepreke uklonjene.

Planovi razvoja bitni su i za stanovništvo koje živi u gradu jer uključuju mogućnosti unaprjeđenja životnog standarda, implementacijom mjera javne usluge postaju dostupnije, prilagođene potrebama, što sve utječe i na mobilnost prema centrima razvoja. Ulaganjem u urbani razvoj mogu se očuvati prirodni resursi, kvaliteta okoliša i zraka, infrastruktura, a sve navedeno vodi pozitivnim učincima usmjerenim na poboljšanje kvalitete života na tom području. Može se reći da su planovi urbanog razvoja temelj za unaprjeđenje razvojnih potencijala s ciljem postizanja pozitivnih razvojnih promjena i učinkovitog gospodarskog napretka urbanih područja. Među ključnim potencijalima nezaobilazno je sagledati i područje demografije.

U Republici Hrvatskoj postoji nekoliko većih metropolitanskih područja, a to su velika urbana područja poput Zagreba, Splita, Rijeke i Osijeka. Ovi prostori predstavljaju glavna središta koncentracije gospodarskih mogućnosti, postojanja razvijene urbane infrastrukture, ali i posjedovanja inovacijskog i demografskog potencijala koji naznačuju da se upravo u ta područja isplati ulagati jer će ulaganja donijeti pozitivne učinke na buduće promjene u odnosu na postojeće stanje. Područja su također privlačna za imigracije. Iako ove urbane sredine predstavljaju velike koncentracije demografske, ekonomske, političke, društvene moći, iste karakteriziraju razvojni problemi poput visokih stopa nezaposlenosti, zagađenja okoliša, prisutne socijalne isključenosti određenih skupina stanovništva, siromaštvo i snažna potrošnja energije. Stoga je u takvim područjima potrebno prepoznati probleme te definirati potencijale razvoja i prilagođenim strateškim planiranjem odgovarajuće upravljati promjenama.

U Hrvatskoj je usvojen Zakon o regionalnom razvoju, kao temeljni pravni, regulatorni i strateški dokument za provedbu politike regionalnog razvoja, kojim se definiraju ciljevi, prioriteti i mjere regionalnog razvoja te uz ostalo i način definiranja urbanih područja. Zakon tako definira tri tipa urbanih područja (Vlada Republike Hrvatske, 2017.):

- četiri urbane aglomeracije, odnosno aglomeracije sa sjedištem u četiri najveća hrvatska grada: Zagreb, Split, Rijeka i Osijek,
- veća urbana područja, koja prema posljednjem popisu stanovništva imaju više od 35.000 stanovnika, a nisu uključena u urbane aglomeracije,
- manja urbana područja, odnosno gradovi koji prema posljednjem popisu stanovništva imaju manje od 35.000 stanovnika, čija središnja naselja imaju više od 15.000 i/ili su sjedišta županija.

Tablica 1. Urbana područja u Hrvatskoj

Urbane aglomeracije	Zagreb, Osijek, Rijeka, Split
Veća urbana područja (gradovi s više od 35.000 stanovnika, a nisu uključeni u urbane aglomeracije)	Zadar, Slavonski Brod, Pula, Karlovac, Sisak, Varaždin, Šibenik, Dubrovnik, Bjelovar, Vinkovci
Manja urbana područja (gradovi s manje od 35.000 stanovnika čija središnja naselja imaju više od 15.000 stanovnika i/ili su središta županija)	Vukovar, Koprivnica, Požega, Đakovo, Petrinja, Metković, Čakovec, Virovitica, Gospić, Krapina, Pazin, Slatina, Knin, Križevci, Nova Gradiška, Županja, Rovinj, Makarska, Kutina
Jedinstvena urbana područja	Dva ili više urbanih područja koja neposredno graniče

Izvor: Vlada Republike Hrvatske (2017.): *Strategija regionalnog razvoja Republike Hrvatske za razdoblje do kraja 2020. godine.* [Online] Dostupno na: <https://razvoj.gov.hr/UserDocsImages/O%20ministarstvu/Regionalni%20razvoj/razvojne%20strategije/Strategija%20regionalnog%20razvoja%20Republike%20Hrvatske%20za%20razdoblje%20do%20kraja%202020. HS.pdf> [pristupljeno: 4. veljače 2020.]

U tablici 1. prikazana je urbana struktura hrvatskih gradova, koji su podijeljeni na urbane aglomeracije, veća, manja i jedinstvena urbana područja. Također, pojedina urbana područja zadovoljavaju postavljen kriterij broja stanovnika, ali nisu klasificirana u zasebna veća i manja urbana područja prema navedenoj klasifikaciji jer su uključena u urbane aglomeracije (Regionalni-weebly, 2018.). Iz navedene tablice, prema obilježjima hrvatskih gradova, može se zaključiti da je hrvatski urbani sustav slabo razvijen. Obilježavaju ga nejednakosti, nepravilnosti, s obzirom na mali broj urbanih aglomeracija i velik broj malih gradova, nedostatak srednjih urbanih sredina. Uz navedeno, stvoren je i jaz između Zagreba kao glavnog grada te ostale tri aglomeracije. Matični gradovi u većini regija imaju i do 95% radnih mjesta, a u okolici samo 5 do 10% (Pejnović et al., 2015.). To također ukazuje na neravnomjernosti i nedovoljne razvojne potencijale u malim i srednjim gradovima.

Hrvatski gradovi su karakteristični kao prostorne jedinice u kojima je naseljena većina stanovništva. U Hrvatskoj grad se definira kao jedinica lokalne samouprave u kojoj je sjedište županije te svako mjesto koje ima više od 10.000 stanovnika, a predstavlja urbanu, povijesnu, prirodnu, gospodarsku i društvenu cjelinu. U sastav grada mogu biti uključena prigradska i ostala naselja koja s gradskim središtem čine gospodarsku i društvenu cjelinu, s njim su povezana dnevnim migracijskim kretanjima i svakodnevnim potrebama stanovništva od lokalnog značaja. Gdje za to postoje posebni razlozi, kao što su povijesni, gospodarski, geoprometni, neka prostorna jedinica također može dobiti status grada (Institut za turizam, 2014., prema Zakonu o lokalnoj i područnoj (regionalnoj) samoupravi). Značajan dio postojećih hrvatskih gradova dobila je status grada na temelju posljednjeg kriterija (Ministarstvo regionalnoga razvoja i fondova Europske unije, 2014.).

Institut za turizam (2014.) objašnjava detaljnije različiti broj pristupa definiranju grada, pojmova urbana i ruralna područja. Uz ostalo, gradsku regiju u socio-ekonomskom i funkcionalnom smislu promatraju kao matični grad određene veličine i okolice koja je pod utjecajem funkcije rada doživjela određenu socio-ekonomsku preobrazbu. Objašnjavaju da se izdvajanje gradskih regija temelji u Hrvatskoj na socioekonomskim obilježjima, kao što su broj radnih mjesta matičnog grada, udio poljoprivrednog stanovništva u okolici, udio aktivnog stanovništva zaposlenog izvan poljoprivrede, udio zaposlenih cirkulanata, a one obuhvaćaju znatno širi prostor od kontinuirano izgrađenog gradskog tkiva, uključujući i slabije urbanizirana i ruralna naselja. Upućuju

također na potrebu izrade prostornih planova za gradske regije kao funkcionalne, a ne administrativne cjeline.

Slika 1. Gradovi koji su sjedišta županija u Republici Hrvatskoj

Izvor: Ministarstvo regionalnoga razvoja i fondova Europske unije (2014.): *Analitička studija o održivom urbanom razvoju*, str. 12. [Online] Dostupno na: <https://razvoj.gov.hr/djelokrug-1939/eu-fondovi/financijsko-razdoblje-eu-2007-2013/projekti/projekt-potpورا-jacanju-regionalne-i-teritorijalne-dimenzije-u-programskimdokumentima-za-eu-fondove-2014-2020/185> [pristupljeno: 4. veljače 2020.]

Gradovi u Hrvatskoj provode aktivnosti od javnog interesa kojima se zadovoljavaju opće društvene potrebe građana, čiji su obvezni zadaci uređenje naselja i obveza regulacije stanovanja stanovništva, prostorno i urbano planiranje, osiguranje osnovnog i srednjoškolskog obveznog obrazovanja, zaštita okoliša i drugih obveza.

U Hrvatskoj je danas, sukladno Zakonu o lokalnoj i područnoj (regionalnoj) samoupravi, definirano 128 gradova sa Zagrebom kao glavnim gradom i upravno – administrativnim središtem Republike Hrvatske. Kategorija „velikih gradova“ uvodi se 2005. godine. Ta se kategorija odnosi na gradove s više od 35.000 stanovnika, koji imaju značaj gospodarskih, financijskih, kulturnih, zdravstvenih, prometnih i znanstvenih središta razvoja šireg okruženja. Prema Zakonu, veliki gradovi imaju dvije dodatne ovlasti, za obavljanje poslova koji su vezani uz izdavanje građevinskih i

lokacijskih dozvola i drugih akata vezanih uz gradnju te provedbu dokumenata prostornog uređenja (sukladno Zakonu o prostornom uređenju) (Ministarstvo regionalnoga razvoja i fondova Europske unije, 2014.).

Međutim, kao što je ranije istaknuto, Hrvatska još uvijek ima slabo razvijen urbani sustav. Brojem se ističu mali gradovi, a nedostaju gradovi srednje veličine. Na gradove do 5.000 stanovnika odnosi se 53,2% svih gradova, od toga 14,7% ima manje od 2.000 stanovnika. Samo pet gradova ima između 50.000 i 100.000 stanovnika, odnosno tri grada je s više od 100.000 stanovnika (Institut za turizam, 2014.).

Prostorna složenost urbanih područja Hrvatske te brojni razvojni problemi uzrokovani su koncentracijom jakih ekonomskih, političkih i društvenih prilika na geografski ograničenom području. Zbog prisutnih razvojnih problema u Hrvatskoj je potrebno, pri implementaciji mjera razvoja urbanih prostora, aktivnostima pristupiti višedimenzionalno, jer se samo takvim multiplikativnim djelovanjima može odgovoriti na izazove koje pred takva područja stavljaju urbani razvoj i efekti razvoja šireg okruženja. Planiranjem urbanog razvoja i implementacijom odgovarajućih razvojnih strategija u Hrvatskoj moguće je učinkovito osnaživanje urbanih područja s ciljem njihova daljnjeg razvoja u smislu stvaranja pozitivnih razvojnih promjena i iskorištavanja postojećih potencijala da bi se u budućnosti stvorila urbana područja s odgovarajućim životnim standardom, poželjna svakom građaninu, gospodarske cjeline s kontinuiranim ekonomskim, političkim i društvenim napretkom.

U analizi obilježja hrvatskih gradova prenaplašena je polarizacija Zagreba kao urbane aglomeracije u odnosu na druge gradove, što uzorkuje neujednačen urbani razvoj, ali i neravnomjerno opterećenje prostora. U sprečavanju regionalne nejednakosti i postizanju podjednake rasprostranjenosti naseljenosti stanovništva u hrvatskim gradovima, Hrvatski sabor je donio 2017. godine Strategiju regionalnog razvoja Republike Hrvatske za razdoblje do kraja 2020. godine, s ciljem ravnomjernog društveno – ekonomskog i urbanog razvoja Hrvatske, sukladno načelima održivog razvoja, stvaranjem uvjeta koji će svim dijelovima zemlje omogućiti jačanje konkurentnosti i realizaciju vlastitih razvojnih potencijala (Vlada Republike Hrvatske, 2017.).

Gospodarska razvijenost hrvatskih gradova je nejednaka, a po tome se najviše odlikuju subregionalna središta i manji gradovi koji nemaju dovoljno infrastrukturnih potencijala za privlačenje stanovništva koje bi se u njima koncentriralo. Nasuprot tome, velike urbane aglomeracije i veći gradovi sve višem privlače populaciju, najviše mladu radnu snagu jer je ista u njima prepoznala veliku dostupnost radnih mjesta te dostupnost mnogih usluga koje nemaju manje urbane sredine, a ujedno su ovi gradovi središta gospodarskog potencijala i administrativnih kapaciteta. Mogućnosti koje srednji i manji gradovi nude trebale bi biti veće, kako bi se razvojni potencijali snažnije iskoristili.

Indeks razvijenosti predstavlja instrument za ocjenjivanje razine socioekonomskog razvoja i ocjenjivanje stupnja razvijenosti jedinica lokalne samouprave i jedinica područne (regionalne) samouprave te za kategorizaciju potpomognutih područja. (Ministarstvo regionalnoga razvoja i fondova Europske unije, 2018a.). Trenutno je indeks razvijenosti jedan od ključnih instrumenata regionalne politike Republike Hrvatske

Indeks razvijenosti izračunava se na temelju sljedećih pokazatelja: 1. prosječni dohodak po stanovniku, 2. prosječni izvorni prihodi po stanovniku, 3. prosječna stopa nezaposlenosti, 4. opće kretanje stanovništva, 5. stupanj obrazovanosti stanovništva (tercijarno obrazovanje), 6. indeks starenja (Ministarstvo regionalnoga razvoja i fondova Europske unije, 2018a.).

Kada pogledamo indeks razvijenosti na lokalnoj razini, prema posljednjim dostupnim podacima, za razdoblje od 2014. do 2016. godine, najveći indeks razvijenosti ima Kostrena (117,842), a najmanji općina Civiljane, u Šibensko-kninskoj županiji (37,772). Ako izuzmemo potpomognuta područja, tada najmanji indeks razvijenosti na lokalnoj razini ima Rakovica, u Karlovačkoj županiji (100,131). Zagreb je prema indeksu razvijenosti u promatranom razdoblju na trećem mjestu. U sljedećoj tablici prikazano je prvih 10 mjesta na ljestvici prema indeksu razvijenosti za gradove i općine.

Tablica 2. Prvih 10 gradova/općina Republike Hrvatske prema indeksu razvijenosti

REDNI BROJ	GRAD/OPĆINA	ŽUPANIJA	INDEKS RAZVIJENOSTI
1	Kostrena	Primorsko-goranska	117,842
2	Medulin	Istarska	116,883
3	Zagreb	Zagreb	116,560
4	Dubrovnik	Dubrovačko-neretvanska	115,637
5	Omišalj	Primorsko- goranska	115,363
6	Malinska - Dubašnica	Primorsko- goranska	115,117
7	Funtana - Fontane	Istarska	114,823
8	Poreč - Parenzio	Istarska	113,998
9	Krk	Primorsko-goranska	113,722
10	Fažana	Istarska	113,700

Izvor: prema Ministarstvo regionalnoga razvoja i fondova Europske unije (2018b.): *Vrijednosti indeksa razvijenosti i pokazatelja za izračun indeksa razvijenosti 2018.* [Online] Dostupno na: <https://razvoj.gov.hr/o-ministarstvu/djelokrug-1939/regionalni-razvoj/indeks-razvijenosti/vrijednosti-indeksa-razvijenosti-i-pokazatelja-za-izracun-indeksa-razvijenosti-2018/3740> [pristupljeno: 4. veljače 2020.]

Kao što vidimo u tablici, od četiri najveća hrvatska grada (Zagreb, Split, Rijeka i Osijek), među prvih 10 na ljestvici prema indeksu razvijenosti samo je jedan od njih – Zagreb, i to, kao što je već rečeno, na 3. mjestu. Ostali gradovi, izuzev Dubrovnika (koji je odmah nakon Zagreba, na 4. mjestu) su iz Istarske i Primorsko-goranske županije.

U sljedećoj tablici prikazan je indeks razvijenosti i poredak prema indeksu razvijenosti za četiri najveća hrvatska grada – Zagreb, Split, Rijeku i Osijek.

Tablica 3. Poredak najvećih hrvatskih gradova prema indeksu razvijenosti

GRAD	INDEKS RAZVIJENOSTI	MJESTO NA LJESTVICI	BROJ STANOVNIKA	PROSJEČNI DOHODAK PO STANOVNIKU
ZAGREB	116,560	3.	806.341	44.733,21
RIJEKA	108,308	57.	128.624	38.186,85
SPLIT	107,784	61.	178.192	33.308,78
OSIJEK	106,211	86.	107.784	33.322,88

Izvor: prema Ministarstvo regionalnoga razvoja i fondova Europske unije (2018b.): *Vrijednosti indeksa razvijenosti i pokazatelja za izračun indeksa razvijenosti 2018.* [Online] Dostupno na: <https://razvoj.gov.hr/o-ministarstvu/djelokrug-1939/regionalni-razvoj/indeks-razvijenosti/vrijednosti-indeksa-razvijenosti-i-pokazatelja-za-izracun-indeksa-razvijenosti-2018/3740> [pristupljeno: 4. veljače 2020.]

Kao što se može vidjeti u tablici, indeks razvijenosti donekle je proporcionalan broju stanovnika i prosječnom dohotku, pa je tako Zagreb, kao grad s najvećim brojem stanovnika i najvećim dohotkom, na prvom mjestu, a Osijek, kao grad s najmanjim brojem stanovnika i najmanjim prosječnim dohotkom, na zadnjem mjestu. Iznimke su gradovi Rijeka i Split – Rijeka je na drugom mjestu, prije Splita, prema indeksu razvijenosti i prema prosječnom dohotku, unatoč tome što Split ima više stanovnika od Rijeke.

Kao što je prikazano u prethodnoj tablici, većina gradova koji imaju najveći indeks razvijenosti su s područja Istarske i Primorsko-goranske županije, a taj trend nastavlja se i kada se usporede najveći hrvatski gradovi, pa, sukladno tome, Rijeka ima veći indeks razvijenosti od Splita. To se djelomično može objasniti činjenicom da su Istarska i Primorsko-goranska županija razvijenije od Splitsko-dalmatinske, što utječe i na potencijal i razvoj gradova tih županija.

U sljedećoj tablici prikazan je indeks razvijenosti te odabrani pokazatelji za izračun indeksa, za gradove koji će biti detaljnije analizirani u ovom radu - Zagreb, Rijeku, Zadar i Pulu.

Tablica 4. Indeks razvijenosti i odabrani pokazatelji za izračun indeksa za odabrane gradove Hrvatske

GRAD	INDEKS RAZV.	MJESTO NA LJESTV-ICI	PROSJEČNI DOHODAK PO STANOVNIKU	PROSJEČNA STOPA NEZAPOSLENOSTI	INDEKS STARENJA	STUPANJ OBRAZOVANJA
ZAGREB	116,560	3.	44.733,21	0,1007	118,9	0,3935
RIJEKA	108,308	57.	38.186,85	0,1285	169,8	0,3277
ZADAR	109,370	42.	30.281,84	0,1097	104,8	0,3085
PULA	109,804	39.	36.856,44	0,0836	145,5	0,2856

Izvor: prema Ministarstvo regionalnoga razvoja i fondova Europske unije (2018b.): *Vrijednosti indeksa razvijenosti i pokazatelja za izračun indeksa razvijenosti 2018.* [Online] Dostupno na: <https://razvoj.gov.hr/o-ministarstvu/djelokrug-1939/regionalni-razvoj/indeks-razvijenosti/vrijednosti-indeksa-razvijenosti-i-pokazatelja-za-izracun-indeksa-razvijenosti-2018/3740> [pristupljeno: 4. veljače 2020.]

Prema navedenim pokazateljima, najveći indeks razvijenosti ima Zagreb, zatim Pula, te Zadar i na kraju Rijeka. Prema prosječnom dohotku po stanovniku, na prvom je mjestu Zagreb, na drugom Rijeka, a na trećem i četvrtom su Pula i Zadar. Najmanju prosječnu stopu nezaposlenosti ima Pula, a najveću Rijeka. Stupanj obrazovanja najveći je u Zagrebu, a najmanji u Puli, prema prikazanim podacima.

2.2. Važnost stanovništva Hrvatske za urbani razvoj

Prikazano u prethodnom poglavlju potvrđuje važnost promatranja stanovništva već kod same definicije urbanih područja, razine razvijenosti, ali i kod utvrđivanja gospodarskih razlika između promatranih urbanih jedinica. Za Hrvatsku se potvrđuje da je zemlja koju karakteriziraju neravnomjerni urbani procesi uzrokovani neravnomjernim rasporedom stanovništva na prostoru Hrvatske.

„Strukturu naseljenosti Hrvatske u suvremenom razdoblju karakterizira izrazito neravnomjeran prostorni razmještaj stanovništva, s odgovarajućim utjecajem na regionalni razvoj zemlje“ (Pejnović i Kordej-De Villa, 2015., str. 327.). Na to su utjecali

prirodno-zemljopisni razlozi i povijesni uvjeti koji nalaze temeljne uzroke takvog demografskog razmještaja u stihijskim procesima dezindustrializacije Hrvatske koja je započela 1990-tih godina i traje i danas. Navedena situacija kumulativno se odrazila na sadašnji demografski raspored koncentracije stanovništva u Hrvatskoj. Budući da je gustoća naseljenosti u Hrvatskoj veća u kontinentalnom dijelu, uz različite polove razvoja, izrazito je važno razviti strategije poticanja ravnomjernije gustoće naseljenosti, čime bi se doprinijelo uravnoteženijem rasporedu urbane naseljenosti u Hrvatskoj i razvoju područja koja gube stanovništvo.

Neravnomjeran prostorni raspored stanovništva i nejednaka gustoća naseljenosti uzrokuju polarizaciju prema regionalno-geografskim i upravno-teritorijalnim sastavnicama, zatim prema naseljima, tj. prema urbanim i ruralnim područjima. Od 21 hrvatske županije (uključivši i Grad Zagreb), u razdoblju od 1981.-2001., gledajući rezultate popisa, utvrđeno je da je samo devet županija povećalo svoj udjel u ukupnom stanovništvu Hrvatske, i to Zagrebačka (s 5,6% na 7,0%), Varaždinska (s 4,1% na 4,2%), Primorsko-goranska (s 6,6% na 6,9%), Brodsko-posavska (s 3,6% na 4,0%), Splitsko-dalmatinska (s 9,5% na 10,4%), Istarska (s 4,1% na 4,7%), Dubrovačko-neretvanska (2,5% na 2,8%), Međimurska (s 2,5% na 2,7%) te Grad Zagreb (15,7% na 17,6%). U njima je, ukupno gledajući, stupanj koncentracije stanovništva povećan s 54,3% na 60,1%. Preostalih je 12 županija između 1981. i 2001. godine zabilježilo pad udjela u ukupnom stanovništvu Hrvatske; skupno s 45,7% na 39,9%. Može se vidjeti promjena prostornog razmještaja stanovništva, odnosno, preraspodjela naseljenosti i to na način da se osnažuje stupanj koncentracije stanovništva u manjem broju hrvatskih županija. Drugim riječima, teritorijalni razmještaj hrvatskog stanovništva neravnomjerniji je u odnosu na prošla razdoblja. Zaključak je da se na nešto više od trećine državnog teritorija nalazi gotovo dvije trećine stanovništva zemlje (60,1%). Tezu o neravnomjernom razmještaju stanovništva na razini županija potvrđuju i podaci o koncentraciji stanovništva u Zagrebačkoj županiji i Gradu Zagrebu, koji zajedno čine zagrebački urbani prsten ili zagrebačku aglomeraciju, najbrojniji dio hrvatskoga teritorija (Živić, 2003b.).

Ulogu stanovništva Hrvatske u urbanom razvoju bitno je promatrati jer upravo stanovništvo određuje koje će se sredine i u kojem smjeru razvijati. Koncentracijom u urbanim sredinama stanovništvo određuje gospodarski i širi društveni razvoj, kao pokretač urbanih procesa. Važnost stanovništva Hrvatske u urbanom razvoju očituje

se u međuzavisnosti prostornog razmještaja stanovništva i stupnja urbanog te cjelokupnog razvoja pojedinih dijelova Hrvatske.

Tablica 5. Struktura površine i stanovništva NUTS-2 regija i planskih područja po kategorijama kompozitnog indeksa razvijenosti iz 2013. godine

Prostorna jedinica (NUTS-2 regije, plansko područje)	Kategorije razvijenosti (prema prosjeku RH)							
	I (<75%)		II (75-100%)		III (100-125%)		IV (>125%)	
	Pov. (%)	Stan. (%)	Pov. (%)	Stan. (%)	Pov. (%)	Stan. (%)	Pov. (%)	Stan. (%)
Republika Hrvatska	57,0	38,3	15,5	17,3	15,0	14,2	12,5	30,2
Kontinentalna Hrvatska	84,4	55,3	4,0	6,1	9,6	11,1	2,0	27,5
Središnja Hrvatska	74,7	27,5	-	-	21,2	20,8	4,4	51,7
Istočna Hrvatska	100,0	100,0	-	-	-	-	-	-
Sjeverozapadna Hrvatska	74,6	67,3	25,4	32,7	-	-	-	-
Jadranska Hrvatska	21,6	3,6	30,5	40,0	22,0	20,7	25,9	35,7
Sjeverni Jadran i Lika	45,5	9,2	-	-	-	-	54,5	90,8
Srednji i Južni Jadran	-	-	58,1	65,8	41,9	34,2	-	-

Izvor: Pejnović, D. i Kordej-De Villa, Ž. (2015.): Demografski resursi kao indikator i čimbenik dispariteta u regionalnom razvoju Hrvatske. *Društvena istraživanja: časopis za opća društvena pitanja*. [Online] 24 (3), str. 328. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/149872> [pristupljeno: 20. listopada 2019.]

Iz navedene tablice vidljiva je podjela prostornih jedinica Hrvatske prema kategorijama razvijenosti, gdje su iste podijeljene na kategorije u smislu da je I. kategorija s najnižim stupnjem razvijenosti. Tako čak 57% teritorija Hrvatske, na kojem živi 38,0% stanovništva zemlje, pripada I. kategoriji razvijenosti (< 75% nacionalnoga prosjeka), a samo 12,5% površine, na kojoj živi 30% ukupnoga stanovništva, IV. kategoriji razvijenosti (>125% nacionalnoga prosjeka). Razlike su vidljive između Jadranske i Kontinentalne Hrvatske, među kojima se posebno izdvaja istočna Hrvatska, u kojoj 100% stanovništva živi na područjima I. kategorije razvijenosti. To svjedoči o dubini problema socioekonomskog razvoja zbog kojega je taj prostor emigracijsko žarište Hrvatske. Navedeno govori u prilog dubokih neravnomjernih problema urbanog i demografskog razvoja Hrvatske, gdje je sjeverozapadna Hrvatska žarište razvoja urbanih aglomeracija, a županije su karakterizirane slabijom naseljenošću te su izvan utjecaja makroregionalnih središta.

Time se potvrđuje važnost ravnomjernijeg razmještaja stanovništva za urbani razvoj Hrvatske, s obzirom na to da je stanovništvo najviše koncentrirano u područjima velikih

aglomeracija i urbanih sredina koje nude koncentraciju gospodarske, društvene poslovne i kulturne moći, koje su razvijenije. Za unaprjeđenje prostorne razvojne strukture policentričnog tipa potrebno je jačanje i ostalih gradova, odnosno stvaranje preduvjeta koji će privlačiti stanovništvo.

Važnost promatranja demografske raslojenosti Hrvatske stoga je izrazito bitno promatrati u kontekstu urbanog i cjelokupnog gospodarskog razvoja kao i pratiti postojeće demografske potencijale za daljnji urbani razvoj.

2.3. Stanovništvo Hrvatske kao proizvođač i potrošač

Broj i struktura stanovništva direktno utječu na proizvodnju i potrošnju, odnosno na njihov obujam, tijek i strukturu. U tom kontekstu, stanovništvo ima proizvodnu i potrošačku ulogu, proizvodni i potrošački potencijal, na kojem se u konačnici temelji gospodarstvo (Cini i Drvenkar, 2016.). Stanovništvo je, promatrano iz perspektive proizvodnog potencijala, jedna vrsta resursa, a s obzirom na drugu, potrošačku ulogu, za gospodarska kretanja i razvoj gospodarstva, bitno je promatranje kretanja stanovništva, odnosno demografske bilance, nataliteta, migracija, stope zaposlenosti i drugih općih i specifičnih pokazatelja. Osnovni demografski pokazatelji tako se primjenjuju u procesu oblikovanja populacijske politike koja označava „skup mjera i akcija, najčešće ugrađenih u pozitivna zakonska rješenja i provedbene akte, kojima država usmjerava razvoj vlastita stanovništva, njegovo brojčano kretanje, prostorni razmještaj, brojnost živorođenih i umrlih, a posredno usmjerava promjene u dobno-spolnim, socioekonomskim i obrazovnim strukturama stanovništva te strukturama obitelji, kućanstava, naselja, regija, kao i odnosa napučenosti urbanih i ruralnih prostora“ (Hrvatski sabor, 2006.).

Demografska kretanja na nekom području uvelike utječu na gospodarska kretanja i kada je u pitanju proizvodnja i kada je u pitanju potrošnja. Razlika je jedino u tome što je udio potrošača u ukupnoj populaciji znatno veći nego udio proizvođača – drugim riječima, nisu svi stanovnici proizvođači, dok se, s druge strane, može reći da su svi stanovnici potrošači.

Kada se govori o stanovništvu kao gospodarskom resursu, treba napomenuti da se ne misli samo na kretanja stanovništva, u smislu na broj, natalitet, mortalitet i sl., već na

karakteristike stanovnika, odnosno na njihovo obrazovanje, radno iskustvo, intelektualni kapital i potencijal, ambicije, znanja i vještine. Upravo te karakteristike su glavni čimbenici gospodarskih kretanja, odnosno gospodarskog razvoja, kada je riječ o proizvodnoj ulozi stanovništva. S druge strane, kada je riječ o potrošačkoj ulozi stanovništva, uz neke od tih karakteristika, imamo također i druge čimbenike: kupovna moć stanovništva, stil života, sklonosti, hobiji i sl. Dakle, stanovništvo, njegova struktura, kretanja i obilježja, u stalnoj su uzročno-posljedičnoj vezi s gospodarskim kretanjima.

Ključni indikatori te uzročno-posljedične veze, odnosno međuzavisnosti razvoja gospodarstva i stanovništva su životni standard, gustoća naseljenosti i struktura stanovništva. Stoga razvoj stanovništva određuje razvoj gospodarstva na više razina i načina: putem promjene u ukupnom kretanju stanovništva te kroz promjene u pojedinim kretanjima, odnosno strukturama stanovništva. O razvoju stanovništva, odnosno o ekonomskim, socio-kulturnim, demografskim i drugim obilježjima određenog područja, ovisit će i gospodarska kretanja (Friganović, 1978.).

Stanovništvo Hrvatske također je iz navedenog razloga bitna odrednica urbanog razvoja jer stanovnici gradova kao sudionici u djelovanju procesa proizvodnje i potrošnje u gospodarstvu, djeluju kao generatori i kreatori hrvatskog urbanog prosperiteta. Uz navedeno, predstavljaju potencijal radne snage, kreativnosti, novih ideja, inovativnosti i slično.

U pogledu ekonomskih indikatora vezano za ulogu stanovništva kao proizvođača i potrošača mogu se promatrati povezani pokazatelji potrošnje i proizvodnje. Produktivnost rada hrvatskog stanovništva doprinosi (bruto domaćem proizvodu) BDP-u Hrvatske, dok je stanovništvo najviše zaposleno upravo u urbanim sredinama koje nude najviše radnih mjesta. Ostali indikatori koji prikazuju ulogu stanovništva su: dohodak, pokazatelji obrazovanja, kao što su struktura obrazovanih, udio pismenih u ukupnom stanovništvu, prosječni broj godina školovanja, različite demografske varijable koje upućuju na razvoj ljudskih resursa (detaljnije u Nejašmić i Mišetić, 2010.).

Kao potrošači stanovnici kupuju proizvode i usluge na hrvatskom tržištu, i to najčešće u urbanim sredinama jer je na tim mjestima najveća koncentracija prodajnih centara (u centru grada prisutna je najveća skupina ljudi koji odlaze u trgovačke centre, gradske

zabavne centre i trgovačke poslovne centre). Primjerice, u Zagrebu se nalaze dva trgovačka centra, a to su Centar Kaptol i Importanne Galleria. Gradski zabavni centri su podvrsta trgovački-poslovnih centara te oni obuhvaćaju široki spektar zabavnih sadržaja koji su najveći dio ponude centra te ujedinjuju tri elementa potrošnje: kupovinu, prehranu i zabavu. U toj ponudi obuhvaćaju i multiplex kinodvorane te ponude u restoranima i trgovinama (detaljnije u Ožegović, 2017.).

Gradsko je stanovništvo sve više orijentirano na potrošnju pa je urbani razvoj potrebno usmjeriti ka održivosti. Stoga je dohodak jedan od glavnih indikatora, dok o dohodcima ovisi i razina potrošnje. Pored toga, gradovi su „proizvođači“ eksternih utjecaja na okoliš, kako pozitivnih tako i negativnih, a porastom svijesti o različitim aspektima zagađivanja životne sredine povezanih s urbanim načinom života i kvalitetom života u gradovima, sve se više javlja potreba za preispitivanjem kapaciteta održivog grada. Kapacitet podnošenja grada može se promatrati sa dva aspekta: kao sposobnost grada da se nosi sa utjecajima na životnu sredinu unutar i izvan svojih granica,.Unutarnji se odnose na urbano upravljanje otpadom, urbano zagađenje vode i zraka, probleme prometne zagušenosti, buke i sl., dok se vanjski odnose na korištenje zemljišta, kao i druge resurse koji su neophodni za osiguranje života u gradu (npr. poljoprivredna proizvodnja, energija, šume i dr.). Jedan od problema s kojima se suočavaju veliki gradovi je prometna zagušenost, dok je kod manjih gradova to velika prednost.

Obrazovanje se smatra veoma dobrom mjerom za izlazak iz siromaštva, a više obrazovanje omogućava veću mobilnost i lakšu prilagodbu novim okolnostima na tržištu rada. Gradovi nude različite mogućnosti uključivanja u programe različitih razina obrazovanja, nude specifične programe i olakšavaju pristup sustavu obrazovanja prema potrebi (npr. sufinanciranjem udžbenika, prijevoza, stipendiranjem), što je posebno bitno za razvoj stanovništva (kao potrošača i proizvođača).

Kada se gledaju potencijali stanovništva kao proizvođača i potrošača mogu se usporediti popisi stanovništva. Uspoređujući popise stanovništva Hrvatske u razdoblju od 1961. – 2011., s obzirom na to da se popis vrši tijekom desetogodišnjeg razdoblja što je poprilično dugi rok, može se vidjeti da se demografska situacija nije značajnije promijenila u pozitivnom kontekstu. Gustoća stanovništva u promatranom razdoblju povisila se za samo oko 2 stanovnika po km², sa 73,6 na 75,5, što je u 50 – godišnjem

razdoblju vrlo malena razlika (Državni zavod za statistiku, 2018.). Prosječna starost stanovništva se iz 1961. u 2011. popela za gotovo 10 godina, s 32,5 na 41,7, što je posljedica dugogodišnjeg pada nataliteta i porasta očekivanog trajanja života. To ukazuje na činjenicu da hrvatsko stanovništvo stari te da je zastupljeniji broj osoba starije životne dobi, koje su manje sposobne biti radno aktivne i doprinosti ukupnoj produktivnosti. Starenje stanovništva potvrđeno je i iz indeksa starenja i koeficijentom starosti (Državni zavod za statistiku, 2012b.).

Prema posljednjem Statističkom ljetopisu Hrvatske, Državnog zavoda za statistiku (2018.), u Hrvatskoj je 2017. registrirano 254.776 pravnih osoba, 150.401 aktivnih. Od ukupnog broja registriranih, najviše je trgovačkih društava, 184.258, od čega je 118.591 ili više od 60% aktivno. Ustanova, tijela, udruga, fondova i organizacija bilo je 66.924, odnosno 30.849 aktivnih, uz 3.594, odnosno 641 aktivne zadruge.

Veliki je nedostatak hrvatskog urbanog prosperiteta status urbano zapuštenih područja, bez razvojnih mogućnosti, koji ne nude poslovne ili druge vrste javnih usluga. Kod pojedinih se postavlja i pitanje opravdanosti statusa grada. Uz navedeno, Hrvatska je obilježena ruralnim, planinskim, nizinskim i nerazvijenim područjima, iz kojih stanovništvo iseljava jer ne pružaju razvojne potencijale, poslovne mogućnosti, niti zadovoljavajuće javne usluge. Iz tih sredina u urbana područja Hrvatske najviše iseljavaju mlade osobe u potrazi za poslom jer je na tim mjestima izrazita koncentracija poslovne moći, a starije stanovništvo ostaje u navedenim sredinama. Sve navedeno za posljedicu pridonosi neravnomjernom urbanom razvoju Hrvatske, kako na regionalnoj, tako i na razinama gradova i nižih jedinica koje su različitog stupnja razvoja.

2.4. Tržište rada Hrvatske i urbani rast

Razvitak znanosti i prodori tehničke kulture otvorili su nove mogućnosti razvitka. Prirodna bogatstva u regiji postala su poticaj za bogaćenje gospodarske strukture grada. To je predstavljalo nov izazov za rast gradova i rađanje novih, za doseljavanje stanovništva u gradove i prijelaz na neagrarna zanimanja. Naglo se otvorio proces urbanizacije, a s njime i deagrarizacije. Urbani rast povezan je također s

industrijalizacijom, razvojem trgovine, prometa, tehnologije, komunikacija i povećanjem migracija stanovništva. Ovi faktori čine također proizvode promjene u fizičkom, ekološkom i socijalnom životu grada (Bjelajac i Vrdoljak, 2009., prema Bjelajac, 1992.).

Rast gradova kao opća pojava novog doba nije tekao na isti način i s istim odrazom na okolinu. U razvijenijim sredinama urbanizacija doseže razinu po kojoj 50% stanovništva živi u gradovima. U nerazvijenim sredinama, čak i uz visoku stopu urbanizacije i porasta stanovništva, samo je 20-ak% stanovništva urbanizirano (Šimunović, 2018.). Proizlazi da su različiti preduvjeti rezultirali i različitim stopama urbanizacije.

Proces urbanizacije može se pratiti i kroz razne posljedice, među koje se mogu ubrojiti razlike u stupnju urbaniziranosti, stupnju koncentracije, ali i socijalne posljedice urbanizacije (Bjelajac i Vrdoljak, 2009., prema Bjelajac, 1992.). Socijalne posljedice urbanizacije uključuju prije svega nejednakosti u stupnju urbaniziranosti teritorija, proces ruralizacije gradova i sela, procese socijalne diferencijacije i socijalne segregacije, ekološke probleme, posljedice koje se očituju u području stambene izgradnje i sl.

Hrvatsko tržište rada ima snažnu ulogu u određivanju životnog standarda stanovništva Hrvatske jer su zaposlenost i kreiranje dohotka temeljne odrednice podmirivanja egzistencijalnih potreba. Ponuda i potražnja na tržištu rada značajno utječu na urbani rast i razvoj. Hrvatsko tržište rada obilježava niska stopa aktivnosti stanovništva, problem dugotrajne nezaposlenosti i visoka strukturna neusklađenost ponude i potražnje za radom (Obadić, 2008.). Stanovništvo migrira prema gradovima u potrazi za većim mogućnostima zapošljavanja. Gradovi također nude mogućnosti kvalitetnijeg obrazovanja i osposobljavanja za potrebe tržišta rada.

Šimunović (2007.) definira ekonomski rast grada vezan za gradsko tržište rada kao porast ukupne zaposlenosti zbog porasta potražnje ili ponude radne snage. Javna politika može uspostaviti ravnotežu broja zaposlenih u gradu, unaprjeđenjem javnih usluga, infrastrukture, smanjenjem pristojbi i sl.

Demografska kretanja utječu na tržište rada i razvoj urbanih područja u Hrvatskoj, a povezana su također s populacijskom politikom. Međutim, danas je stanovništvo

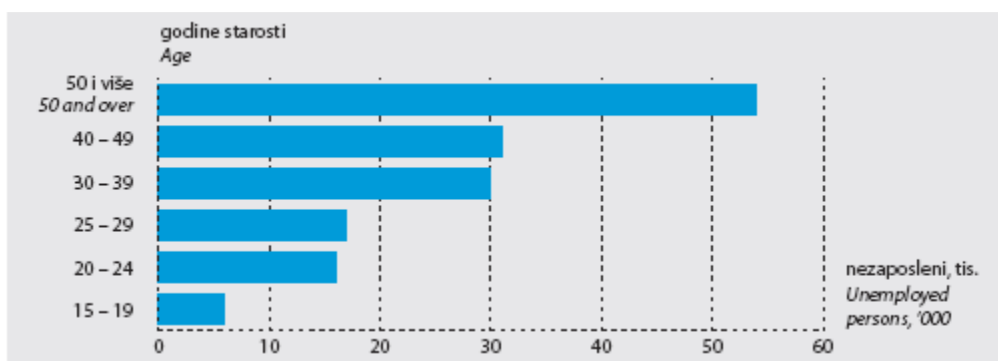
Hrvatske obilježeno smanjenim fertilitetom, depopulacijom prirodnom i emigracijskom te izrazitim starenjem stanovništva. Na gubitak stanovništva utječu i ratovi koji su u Hrvatskoj također nepovoljno utjecali na kretanja demografskih potencijala, a posljedično i na tržišta rada.

Kretanje stanovništva Hrvatske danas je prepušteno spontanim procesima koje sve više karakteriziraju dobrovoljne migracije u razvijene zemlje, koje vode produblivanju krize na tržištu rada. Otežani uvjeti pronalaska posla utječu i na odgađanje planiranja proširenja obitelji.

Demografska kretanja u Hrvatskoj stoga imaju negativan utjecaj na kretanje tržišta radne snage, kao i na ukupan gospodarski razvoj, makroekonomske varijable te procese na različitim razinama upravljanja kao što su gradovi.

Grafikon u nastavku potvrđuje da starije stanovništvo zauzima najveći udio u ukupnom broju nezaposlenih.

Grafikon 1. Prosječan broj nezaposlenih osoba prema starosti u 2018. godini

Izvor: Državni zavod za statistiku (2019a.): *Hrvatska u brojkama 2019*. Zagreb: Državni zavod za statistiku, str. 11. [Online] Dostupno na: https://www.dzs.hr/Hrv_Eng/CroInFig/croinfig_2019.pdf [pristupljeno: 4. veljače 2020.]

Iz grafikona 1. vidljivo je da su nezaposlene osobe u Hrvatskoj većinom starije životne dobi (iznad 50 godina) te da slijedi skupina nezaposlenih u dobi od 40 do 49 godina.

Prema podacima Državnog zavoda za statistiku (Državni zavod za statistiku, 2019a.), ukupan broj radno sposobnog stanovništva u Hrvatskoj iznosio je 2018. godine 3.531.000, broj nezaposlenih bio je 152.000, a broj neaktivnog stanovništva 1.724.000. Najveće stope nezaposlenosti zabilježene su u dobnoj skupini 15-24.

Zbog nedovoljne i neodgovarajuće strukture ponude poslova, visoke nezaposlenosti, nedovoljnog dohotka, krize u gospodarstvu, ali i potrage za boljim radnim uvjetima i životnim standardom, danas je prisutno sve više migracija, što utječe na prostornu distribuciju stanovništva na regionalnoj i lokalnoj razini. Nakon što je Hrvatska ušla u Europsku uniju, određene države, poput Grčke, Francuske, Njemačke, Nizozemske, Cipra, Austrije, Velike Britanije i Slovenije, uvele su prijelazna ograničenja za hrvatske djelatnike, a postepenim ukidanjem tih ograničenja zbivaju se masovne migracije hrvatskog stanovništva u zemlje koje im pružaju bolje radne uvjete. Osim toga značajne su i unutarnje migracije koje utječu na prostorni razmještaj.

Institucionalni okvir u Republici Hrvatskoj (uključujući upravljanja na različitim razinama) treba biti takav da nastoji potaknuti hrvatsko tržište rada i spriječiti negativne trendove, koji mogu utjecati i na demografske indikatore. Može se reći da je međupovezanost demografskih pokazatelja i pokazatelja tržišta rada dvostruka te da uz navedeno treba promatrati i prostornu distribuciju.

U prikupljanju podatka postoje brojna ograničenja, posebno kada se analize odnose na niže razine upravljanja. Stoga će se u radu pokušati determinirati demografski potencijali odabranih urbanih područja, pri čemu će se sintetizirati dostupni pokazatelji i odgovarajuća literatura.

U nastavku su ukratko analizirani i prikazani demografski pokazatelji, pokazatelji tržišta rada za odabrana veća i manja urbana područja na prostoru Republike Hrvatske.

Odabrani su gradovi Zagreb i Rijeka te gradovi Pula i Zadar (koji su detaljnije analizirani dalje u radu, u 3. poglavlju), zatim Šibenik, dok je posljednji odabrani grad, Županja, manji grad s oko 12.000 stanovnika. Analiza i usporedba provedene su prema sljedećim indikatorima, odabranim kao pokazateljima demografskih potencijala: broj stanovnika, gustoća naseljenosti, broj doseljenih i odseljenih stanovnika, migracijski saldo prema promatranim gradovima, broj zaposlenih te broj učenika i studenata.

Tablica 6. Usporedna analiza pokazatelja demografskih potencijala većih i manjih gradova Republike Hrvatske

GRAD	BROJ STANOVNIKA 2011.	GUSTOĆA NASELJENOSTI 2011. (st./km ²)	DOSELJENI I ODSSELJENI 2018.	MIGRACIJSKI SALDO 2018.	ZAPOSLENI U PRAVNIM OSOBAMA 2018.	BROJ OŠ UČENIKA 2018./2019.	BROJ SS UČENIKA 2018./2019.	BROJ STUDENATA 2018./2019.
ZAGREB	790.017	1.231,9	18.787: 15.545	+3.242	343.856	60.046	34.640	34.374
RIJEKA	128.624	2.970,5	2.571: 3.451	-880	47.158	8.314	6.329	4.084
ZADAR	75.062	387,2	1.562: 1.531	+31	23.577	6.793	5.629	3.652
PULA	57.460	1.073,0	1.852: 1.533	+319	22.936	4.560	2.990	2.076
ŠIBENIK	46.332	114,4	1.006: 1.013	-7	13.753	3.495	2.749	1.983
ŽUPANJA	12.090	240,8	168: 462	-294	2.747	745	1.008	460

Izvor: izradio autor prema podacima Državni zavod za statistiku (2019b.): *Priopćenja i Statistička izvješća - Statistika u nizu – Gradovi u statistici – Stanovništvo, procjena i prirodno kretanje (31.10.2019.)*. [Online] Dostupno na: <https://www.dzs.hr/> [pristupljeno: 6. travnja 2020.] te Ekonomski institut-Zagreb (2015.): *Analička podloga za izradu strategije regionalnog razvoja Republike Hrvatske*. [Online] Dostupno na: <https://razvoj.gov.hr/o-ministarstvu/djelokrug-1939/regionalni-razvoj/razvojne-strategije/strategija-regionalnoga-razvoja-republike-hrvatske-za-razdoblje-do-kraja-2020-godine/3244> [pristupljeno: 4. veljače 2020.]

Gustoća naseljenosti u promatranim gradovima veća je u donosu na prosjek Hrvatske koji je iznosio oko 76 st./km². Urbane aglomeracije bilježe i veću gustoću naseljenosti. Najgušće naseljeni grad je Rijeka. Kada je riječ o odnosu broja doseljenih i odseljenih stanovnika, migracijski je saldo pozitivan u Zagrebu, Puli i Zadru, dok je u Rijeci, Šibeniku i Županji negativan, s tim da je u Županji najveća razlika u odnosu broja doseljenih i odseljenih stanovnika, u korist odseljenih. S druge strane, Zagreb ima najviši pozitivni migracijski saldo, pa se može reći da veća urbana područja imaju manji

odljev, odnosno veći priljev stanovništva, pozitivan saldo, uz iznimku Rijeke. U urbanim aglomeracijama i većim gradovima očekivano je veći broj zaposlenih.

Što se tiče demografskog potencijala gradova prema broju učenika/studenata, u ovoj analizi prikazani su podaci za osnovne, srednje škole i za fakultete, za školsku, odnosno akademsku godinu 2018./2019. Ovisno o veličini gradova kreće se i broj upisanih učenika u osnovne, srednje škole i na stručne/sveučilišne studije. Udio učenika i studenata u ukupnom broju stanovnika promatranih gradova prikazan je u nastavku.

Tablica 7. Udio učenika i studenata u ukupnoj populaciji odabranih gradova

GRAD	UKUPAN BROJ STANOVNIKA	UDIO UČENIKA OŠ (u %)	UDIO UČENIKA SŠ (u %)	UDIO STUDENATA (u %)
ZAGREB	790.017	7,60	4,38	4,35
RIJEKA	128.624	6,46	4,92	3,18
ZADAR	75.062	9,05	7,50	4,87
PULA	57.460	7,94	5,20	3,61
ŠIBENIK	46.332	7,54	5,93	4,28
ŽUPANJA	12.090	6,16	8,34	3,80

Izvor: izradio autor prema podacima Državni zavod za statistiku (2019b.): *Priopćenja i Statistička izvješća - Statistika u nizu – Gradovi u statistici – Stanovništvo, procjena i prirodno kretanje (31.10.2019.)*. [Online] Dostupno na: <https://www.dzs.hr/> [pristupljeno: 6. travnja 2020.]

Kao što je vidljivo u tablici, najveći udio učenika osnovnih škola u ukupnom broju stanovnika ima Zadar, najveći udio učenika srednjih škola u ukupnom broju stanovnika ima Županja, dok najveći udio studentske populacije u ukupnom broju stanovnika grada ima Zadar.

U nastavku se detaljnije analiziraju demografski potencijali urbanih područja na primjeru odabranih gradova.

3. ODABRANI GRADOVI HRVATSKE - DEMOGRAFSKE KARAKTERISTIKE I POTENCIJALI URBANIH PODRUČJA

Urbani razvoj predstavlja kompleksni politički, tehnološki i ekonomski proces kreiranja i oblikovanja nekog prostora i njegove okoline, koji za temeljni cilj ima kontinuirani razvoj tako stvorenog prostora. Da bi se ostvario razvoj nekog urbanog područja, bitno je precizirati status tog područja – geografski, politički, društveni i ekonomski. Nakon definiranja veličine urbanog teritorija i njegove okoline, pri kreiranju plana urbanog razvoja potrebno je sagledati temeljne karakteristike, jasno postaviti ciljeve i razvojne aktivnosti sukladno potrebama. Odnosno, da bi se plan urbanog razvoja mogao učinkovito primijeniti, potrebno je definirati odgovarajuću strategiju razvoja te korake implementacije. Poblize, postupak strateškog planiranja urbanog razvoja uključuje sljedeće korake: definiranje urbanog područja koje se planira strateški razviti i opis njegova statusa, analizu stanja, postavljanje vizije razvoja, definiranje ciljeva, strateških prioriteta i mjera urbanog razvoja, nakon kojih slijedi implementacija. Iz navedenog slijedi da je na samom početku upravljanja razvojem gradova potrebno jasno prepoznati potencijale.

U ovom poglavlju bit će prikazana osnovna i detaljnije demografska obilježja odabranih gradova Republike Hrvatska s ciljem utvrđivanja potencijala razvoja. Kao urbane sredine odabrane su dvije hrvatske urbane aglomeracije Zagreb i Rijeka te dvije veće urbane sredine (prema Zakonu o regionalnom razvoju), a to su Pula i Zadar.

Za svaki od navedenih gradova prikazuju se osnovna obilježja, zatim demografska obilježja, uz opis procesa urbanog razvoja. Bit će također izrađena SWOT analiza urbanih procesa (s naglaskom na područje demografije) te će se prikazati strateški okviri i mjere urbanog razvoja koji uključuju demografske potencijale svakog odabranog grada.

3.1. Grad Zagreb – demografska obilježja i procesi urbanog razvoja

Grad Zagreb, kao najveći grad u Republici Hrvatskoj, sukladno prostoru, naseljenosti i koncentraciji, predstavlja političko, administrativno i ekonomsko središte zemlje. U samoj urbanoj aglomeraciji grada prisutna je vodeća razina demografske, ekonomske,

političke, socijalne i institucionalne moći te stoga privlači brojno stanovništvo. U Zagrebu su najviše prisutne unutarnje dnevne migracije poslovnog tipa, gdje stanovnici putuju iz prigradskih naselja i manjih urbanih područja u unutarnje urbane dijelove grada, gdje rade ili idu u potragu za boljim poslovnim (pa i privatnim) životom. Takve prilike mogu im pružiti centar Zagreba i poslovne zone, gdje su smještene koncentracije poslovne moći, koje ujedno unapređuju urbane procese Zagreba.

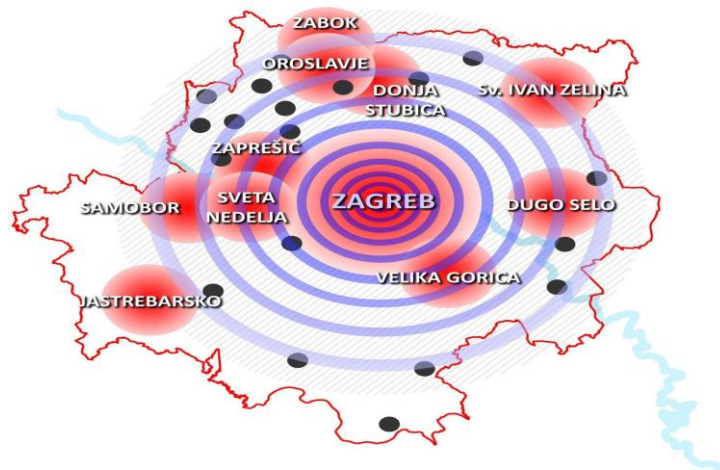
U Zagrebu je koncentrirana najveća proizvodna snaga Hrvatske. U ovom gradu je zaposleno najviše ljudi, grad ima najsuvremeniju i najrazvijeniju industrijsku društvenu i javnu infrastrukturu. Osim navedenog, grad je centar mnogih kulturnih znamenitosti i događanja. Ovdje su smještene vodeće hrvatske političke institucije pa je grad i političko središte zemlje, odakle vladajući čelnici donose vodeće političke odluke.

Grad je povezan prometnim čvorištima s ostatkom Europe jer tu prolaze glavne europske ceste, povezujući ga s drugim glavnim gradovima Europe, pa kao takav predstavlja prometno sjecište koje povezuje zapadnu i istočnu Europu.

Grad odlikuje specifičnost takve veličine da je centru i okolici dodijeljen status županije, koja je jedina takva u Hrvatskoj. Zagreb u toj županiji ima vodeći i jedini status grada, a budući da geografski položaj omogućuje prisvajanje rubnih dijelova grada, navedena područja kreiraju urbane četvrti.

Zagreb je sukladno navedenom, glavno urbano središte Hrvatske, a tu je karakteristiku i status usvojio kao glavni grad. Okolna i rubna prigradska naselja dobivaju status gradova, a rubna područja gradskih četvrti grad uklapa u svoju prostornu strukturu. Stanovništvo koje živi u obližnjim ruralnim i prigradskim dijelovima dnevno putuje na posao ili zbog ostalih potreba na relaciji određeno naselje prema centru grada i povratno od centra grada (dnevne migracije). Urbana aglomeracija Zagreb prikazana je na slici u nastavku.

Slika 2. Urbana aglomeracija Zagreb

Izvor: Grad Zagreb - Gradski ured za strategijsko planiranje i razvoj Grada (2017b.): *Strategija razvoja Urbane aglomeracije Zagreb za razdoblje do 2020. godine*, str. 1. [Online] Dostupno na:

<https://www.zagreb.hr/UserDocsImages/gu%20za%20strategijsko%20planiranje/Strategija%20razvoja%20Urbane%20aglomeracije%20Zagreb.pdf> [pristupljeno: 4. veljače 2020.]

Na području urbane aglomeracije Zagreba odvija se veći broj tržišnih interakcija između razmjene proizvoda i usluga, kao i sudjelovanja stanovništva u istima. Zagreb predstavlja prostor dviju susjednih županija, Zagrebačke i Krapinsko – zagorske, od kojih dobiva veliku snagu razvojnih resursa, poput hrane, radne snage koja dnevno migrira u grad na posao, mlade koji dolaze na školovanje i slično. U istom prostoru Grad Zagreb najintenzivnije ostvaruje potrebe svojih stanovnika za boravkom u prirodi, rekreacijom, sekundarnim, ali sve više i primarnim stanovanjem, te radnim mjestima, što pojačava intenzitet dnevnih migracija, proces suburbanizacije i poticanje rasta gradova i naselja u urbanu aglomeraciju Zagreb. Time se ispunjavaju pretpostavke za ostvarenje Zagreba kao urbane aglomeracije u obliku jedinstvene prostorno – funkcionalne cjeline koja nadilazi svoje teritorijalne granice, a uključivanjem rubnih dijelova grada i obližnjih ruralnih cjelina dobiva status urbane aglomeracije te doprinosi urbanom razvoju cijele ove prostorne strukture (Grad Zagreb - Gradski ured za strategijsko planiranje i razvoj Grada, 2017b., str. 7.).

3.1.1. Temeljna obilježja grada

Grad Zagreb smješten je na jugu Srednje Europe, na prijelazu prema europskom Sredozemlju, a udaljen je 170 km od Jadranskog mora te zauzima krajnji jugozapadni

dio Panonske nizine. Nalazi se na sjeveru Republike Hrvatske na obroncima gore Medvednice i uz rijeku Savu. Veći dio grada nalazi se na 112 m nadmorske visine (Zagreb, 2020a.).

Slika 3. Panorama Zagreba

Izvor: Livecam (2020.): *Zagreb - panorama, Zagreb*. [Online] Dostupno na: <https://www.livecamcroatia.com/hr/kamera/zagreb-panorama> [pristupljeno: 4. veljače 2020.]

Zagreb ima ugodnu umjerenu kontinentalnu klimu s prosječnom godišnjom temperaturom od 12°C, prosječnom temperaturom najhladnijeg mjeseca siječnja od 10°C i najtoplijeg srpnja od 21°C, sukladno podacima Državnog hidrometeorološkog zavoda (Zagreb, 2020b.).

Kao što je ranije navedeno, Zagreb je glavni grad Hrvatske te njezino političko, teritorijalno i administrativno središte. Stanovništvo Zagreba se nije značajnije mijenjalo u posljednjih dvadeset godina, a prisvajanje prigradskih četvrti u zagrebačku urbanu sredinu upućuje da se radi o prostoru sa stabilnom i privlačnom strukturom. To stanovnicima omogućuje bolju kvalitetu života u samom gradu i u rubnim dijelovima, gdje se u posljednje vrijeme često grade poslovne i industrijske zone.

Razvoju Grada Zagreba tijekom 20. stoljeća pridonosi razvoj sekundarnih i tercijarnih djelatnosti, ali i naseljavanje stanovništva iz ruralnih dijelova Hrvatske te iz nerazvijenih dijelova (Lukić i Prelogović, 2015.). Kao glavni grad s velikom koncentracijom gospodarske moći posjeduje multiplikativne i sinergijske učinke dohodovne i fiskalne naravi zbog snažne ekonomske aktivnosti. Ekonomske efekte glavnog grada opisuju Filipić (2016.) Osim navedenog Šostar (2014., str. 2.) ističe kako eksponencijalnom

razvoju Zagreba pogoduje kvalitetno zemljište, pogodan prometni položaj i ukupna komunalna infrastruktura, stručna radna snaga, znanstvene, stručne, obrazovne, zdravstvene, financijske, bankarske i druge institucije, zatim tradicija u obavljanju određenih djelatnosti, te veličina i kvaliteta gospodarstva, kao prepoznatljivi potencijali u razvojnoj strategiji Zagreba, dok među najvažnije gospodarske grane grada spadaju industrija električnih strojeva i aparata, kemijska, farmaceutska, tekstilna, prehrambena industrija, te industrija pića.

Prema podacima objavljenim u Grad Zagreb - Gradski ured za strategijsko planiranje i razvoj Grada (2020.), broj nezaposlenih 31. prosinca 2019. iznosio je 14.964, a stopa nezaposlenosti 3,4%. Od toga je 52% žena. Prema razini obrazovanja, najviše je nezaposlenih sa srednjom školom.

Tablica 8. Nezaposlenost u Zagrebu od 2017. do 2019. godine (stanje zadnji dan u mjesecu)

Nezaposleni	2017.	2018.	2019.
Ukupno	22.453	17.450	14.964

Izvor: obrada autora prema Grad Zagreb - Gradski ured za strategijsko planiranje i razvoj Grada (2020.): *Gospodarska i društvena kretanja u Gradu Zagrebu I. – XII. 2019.*, str. 24. [Online] Dostupno na: https://www.zagreb.hr/userdocsimages/arhiva/statistika/2019/gospodarska%20i%20dru%C5%A1tvena%20kretanja%20u%20gradu%20zagrebu%202019/Tromjesečna_web_I-XII.19.pdf [pristupljeno: 5. lipnja 2020.]

Iz tablice 8 vidljivo je da se ukupan broj nezaposlenih u promatranom razdoblju u Gradu Zagrebu smanjio. Navedni pokazatelji mogu upućivati na činjenicu da koncentracija poslovnih mogućnosti u velikoj urbanoj aglomeraciji dovodi do smanjenja nezaposlenosti, što utječe i na veće doseljavanje u Zagreb s obzirom na veću ponudu poslova i mogućnosti za poslovni razvoj.

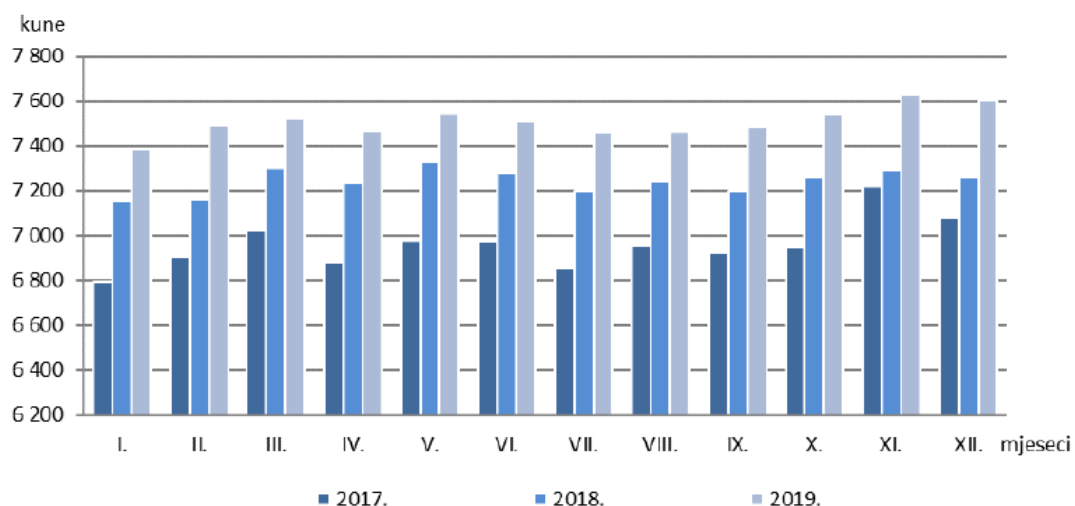
Prema podacima iz Statističkog ljetopisa Grada Zagreba 2019. (Grad Zagreb - Gradski ured za strategijsko planiranje i razvoj Grada, 2019.), u 2018./2019. Grad Zagreb ima 305 dječjih vrtića i 25 drugih pravnih osoba koje ostvaruju programe predškolskog odgoja (Grad Zagreb osnivač je za većinu, uz privatne osnivače, Republiku Hrvatsku i vjerske zajednice). 2017./2018. prisutno je 144 osnovnih škola, 110 srednjih škola, 15

učeničkih domova i 4 studentska doma, kao i veći broj visokih učilišta, stručnih te sveučilišnih studija. 2018./2019. akad. god. bilo je upisano 74. 968 studenata.

U Zagrebu je u 12./2019. godine registrirano 90.824 pravnih osoba, a od toga je aktivno 51.385 (Grad Zagreb - Gradski ured za strategijsko planiranje i razvoj Grada, 2020.).

U Zagrebu prosječna mjesečna bruto plaća iznosi 10.572 kn, dok neto plaća iznosi 7.510 kn, 2019. godine (Grad Zagreb - Gradski ured za strategijsko planiranje i razvoj Grada, 2019.).

Grafikon 2. Prosječne mjesečne isplaćene neto plaće u Zagrebu od 2017. do 2019. godine

Izvor: obrada autora prema Grad Zagreb - Gradski ured za strategijsko planiranje i razvoj Grada (2020.): *Gospodarska i društvena kretanja u Gradu Zagrebu I. – XII. 2019.*, str. 25. [Online] Dostupno na: https://www.zagreb.hr/userdocsimages/arhiva/statistika/2019/gospodarska%20i%20dru%C5%A1tvena%20kretanja%20u%20gradu%20zagrebu%202019/Tromjesečna_web_I-XII.19.pdf [pristupljeno: 5. lipnja 2020.]

U Zagrebu je koncentriran najveći broj radno aktivnog stanovništva. Tu se ostvaruje značajan udio izvoza te doprinos BDP-u Republike Hrvatske.

Kultura je iznimno značajan aspekt društvenog života, koji je često pokretač razvoja i drugih, gospodarskih aktivnosti. Danas se Zagreb ističe kao središte djelovanja brojnih kulturnih institucija i prepoznatljivih kulturnih događanja. Zagreb ima Hrvatsko narodno kazalište, uz ostala kazališta, knjižnice, kao i brojne kulturno povijesne spomenike,

muzeje, domove kulture, sakralne objekte, poput crkvi, od kojih je najpoznatija Zagrebačka katedrala, džamiju i sinagogu. „U kazališnoj sezoni 2017./2018. djelovalo je 95 kazališta na području Grada Zagreba u kojima je izvedeno 6 729 predstava, a prosječna posjećenost kazališnih predstava u 2018. iznosila je 187 posjetitelja po predstavi“ (Grad Zagreb - Gradski ured za strategijsko planiranje i razvoj Grada, 2019., str. 342.). Zoološki vrt ima 8.089 jedinki i 377 vrsta (Grad Zagreb - Gradski ured za strategijsko planiranje i razvoj Grada, 2019.).

Zagreb ima najveću infrastrukturu kulturnog sektora, s razmjerno visokim brojem ljudi koji rade u kulturnom sektoru (Jelinčić i Žuvela, 2013., str. 76.). Danas se prepoznaje među mnogim konkurentnim europskim urbanim destinacijama, gradovima snažnih kapaciteta za stvaranje novih identitetskih vrijednosti grada.

U Zagrebu su smještene sve centralne vladajuće političke institucije poput Vlade, Sabora i ministarstava, Hrvatske narodne banke te se iz Zagreba kao političkog središta donose ključne političke odluke za zemlju.

S obzirom na navedeno, postavlja se pitanje koliko su razvijeni demografski potencijali, kao bitan razvojni resurs, odnosno preduvjet daljnjeg razvoja grada i cjelokupne aglomeracije.

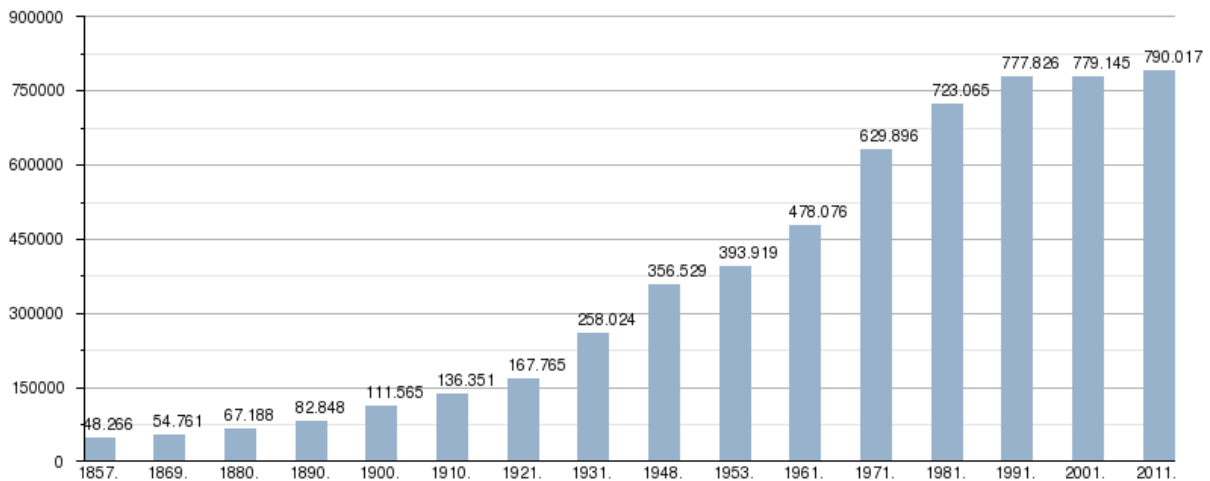
3.1.2. Demografske karakteristike grada

Zagreb je, kao vodeća hrvatska urbana aglomeracija, najnaseljeniji grad Hrvatske u kojem živi $\frac{1}{4}$ hrvatskog stanovništva. Teritorijalni ustroj ukazuje na činjenicu da se grad prostire na površini od 641,36 km², prema kojem tu živi ukupno 779.145 stanovnika. Prema navedenom, gustoća naseljenosti viša je od 1.214 stanovnika po km². Od najvećih gradskih četvrti izdvajaju se Trešnjevka s više od 130.000 stanovnika, Novi Zagreb s više od 120.000 stanovnika te Dubrava, koja broji oko 100.000 stanovnika (Centar za kulturu Trešnjevka, 2007.).

Grad Zagreb smatra se „metropolom“, odnosno, glavnim gradom koji je dobio status metropolitanskog područja. Za te potrebe donesen je i Prostorni plan Grada Zagreba, (Centar za kulturu Trešnjevka, 2007.). U urbanoj metropoli Zagreb demografski potencijali snažno se razvijaju. Tako je Zagreb postao prepoznat i na geopolitičkoj karti svih europskih glavnih gradova.

Proglašenje samostalne države te gospodarski napredak Zagreba doprinosi intenzifikaciji kako teritorijalnih promjena, tako i demografske slike grada. Mnogi stanovnici u Zagrebu su prepoznali mogućnost poslovnih prilika pa su se preselili u Zagreb u svrhu pronalaženja boljih uvjeta za unaprjeđenje životne egzistencije. Tako je Zagreb potaknuo snažan urbani razvojni kontekst, u kojem je koncentrirana velika gospodarska i ekonomska moć, gdje demografski potencijali grada imaju perspektivu širenja u budućnosti, što pokazuju i statistički podaci rasta stanovništva u Zagrebu iz godine u godinu.

Grafikon 3. Kretanje stanovništva Zagreba od 1857. do 2011. godine

Izvor: Grad Zagreb (2020.): *Stanovništvo Zagreba*. [Online] Dostupno na: <https://sites.google.com/site/zulizagreb/home/stanovnistvo-zagreba> [pristupljeno: 4. veljače 2020.]

Iz navedenog grafikona vidljivo je konstantno povećanje broja stanovnika u razdoblju od 10 godina. Najveća razlika vidljiva je u razdoblju od 1961. godine do 1971. godine, kada se broj stanovnika povećao za oko 151 000.

Tablica 9. Kretanje ukupnog broja stanovnika Hrvatske i Zagreba u razdoblju 2011. – 2018.

Godine	Republika Hrvatska				Zagreb				Udio GZ u RH
	Broj stanovnika	Apsolutna razlika	Lančani indeks	Bazni indeks	Broj stanovnika	Apsolutna razlika	Lančani indeks	Bazni indeks	
2011.	4 280 622	-	-	100	790 450	-	-	100	18,5
2012.	4 267 558	-13 064	99,7	99,7	793 057	2 607	100,3	100,3	18,6
2013.	4 255 689	-11 869	99,7	99,4	795 505	2 448	100,3	100,6	18,7
2014.	4 238 389	-17 300	99,6	99,0	798 424	2 919	100,4	101,0	18,8
2015.	4 203 604	-34 785	99,2	98,2	799 565	1 141	100,1	101,2	19,0
2016.	4 174 349	-29 255	99,3	97,5	802 338	2 773	100,3	101,5	19,2
2017.	4 124 531	-49 818	98,8	96,4	802 762	424	100,1	101,6	19,5
2018.	4 087 843	-36 688	99,1	95,5	804 507	1745	100,2	101,8	19,7

Izvor: Grad Zagreb - Ured za demografiju (2020.): *Kretanje ukupnog stanovništva Zagreba nakon popisa 2011. do 2018.*, str. 3. [Online] Dostupno na: <https://www.zagreb.hr/userdocsimages/demografija/Kretanje%20ukupnog%20stanovni%C5%A1tva%20Zagreba%20od%20popisa%202011.%20do%202018.pdf> [pristupljeno: 5. lipnja 2020.]

Stanovništvo Hrvatske u promatranom sedmogodišnjem razdoblju smanjeno je za 4,5%, a stanovništvo u Zagrebu zabilježilo je rast za oko 1,8%. Od popisa stanovništva 2011. pa do sredine 2018. broj stanovnika u Zagrebu apsolutno je povećan za 14.057 stanovnika, dok stanovništvo u Zagrebu nakon popisa iz 2011. pa do 2018. raste po prosječnoj godišnjoj stopi od 0,18%. Tomu doprinose povoljniji demografski trendovi posljednjih godina, u prvome redu zbog pozitivnog salda ukupnih migracija ili većeg broja doseljenih nego odseljenih u unutarnjim migracijama. Naime, kretanje nataliteta u ovome razdoblju nije rezultiralo povećanjem broja stanovnika u Zagrebu prirodnim putem. Stanovništvo se u Zagrebu povećava isključivo doseljavanjem, imigracijom. Budući da se broj stanovnika u svim županijama smanjuje, relativni udio Zagreba u ukupnome stanovništvu Hrvatske je u stalnome porastu.

U Zagrebu je prisutno starenje stanovništva, kao i u većini Hrvatske, a udio mladog stanovništva opada jer je stopa mortaliteta veća od nataliteta. Uz nepovoljnu stopu prirodnog prirasta, vidljiv je i odljev mlade radne snage. Sve se više mladih obitelji odlučuje na kasnije proširenje obitelji zbog otežanih životnih uvjeta, a zbog težine

poslovnih i obiteljskih prilika rađa se sve manje djece, odnosno obitelji se odlučuju za najviše dvoje djece. Istovremeno se odvija rast starog stanovništva.

Nepovoljna demografska struktura s obzirom na starenje i veću naseljenost u rubnim područjima ukazuje na potrebu Zagreba da u budućnosti intenzivnije razvija strategije zadržavanja mladog stanovništva i nudi im odgovarajuće poslovne i obiteljske prilike koje će ih zadržati i unaprijediti im život u Zagrebu.

U Zagrebu dominiraju Hrvati s 92%, a prisutne su nacionalne manjine kao što su Srbi, Slovenci, Bošnjaci i Albanci. Prema religijskom opredjeljenju stanovnici Zagreba većinom su katolici, njih 87%, dok su ostale zastupljene religijske zajednice pravoslavna, islamska, Evangelička crkva, Adventistička crkva, Baptistička crkva, židovska zajednica i Jehovini svjedoci. Dio stanovnika Zagreba izjašnjava se kao agnostici, a 3,5% kao ateisti (Grad Zagreb, 2020.)

S obzirom na činjenicu da su u Zagrebu smješteni vodeći obrazovni centri, Sveučilište i privatni fakulteti, Zagreb ima u Hrvatskoj najvišu stopu visokoobrazovanog stanovništva, ali još je uvijek to nedovoljno u usporedbi s razvijenim europskim gradovima. Broj diplomiranih u Gradu Zagrebu 2018. godine iznosio je 6.591 (Državni zavod za statistiku, 2019b.).

3.1.3. Urbani procesi u urbanog aglomeraciji Zagreb

Zagreb su od osamostaljenja Hrvatske zahvatile mnoge ekonomske, socijalne i društvene promjene i danas ga pretvorile u najveću hrvatsku urbanu aglomeraciju. U novije vrijeme, značajno je istaknuti donošenje Zakona o regionalnom razvoju Republike Hrvatske, kojim je uspostavljen novi programski okvir regionalnog razvoja Hrvatske i kojim su uvedene spomenute planske kategorije – urbane aglomeracije (Grad Zagreb - Gradski ured za strategijsko planiranje i razvoj Grada, 2017b.). Tako je nastala urbana aglomeracija Zagreb, međuprostor dviju županija, Zagrebačke i Krapinsko – zagorske, na području na kojem Zagreb ispunjava intenzivne egzistencijalne potrebe stanovništva u širem okruženju.

U obuhvat urbane aglomeracije Zagreb ulazi 30 jedinica lokalne samouprave, odnosno 19 gradova i 11 općina. Sjedište je grad Zagreb, koji ima status i grada i županije (Grad Zagreb - Gradski ured za strategijsko planiranje i razvoj Grada, 2017b.).

Bitne činjenice vezane za razvoj urbane aglomeracije u Zagrebu su sljedeće (Grad Zagreb - Gradski ured za strategijsko planiranje i razvoj Grada, 2017b., str. 10.):

1. aglomeracija se proteže na području triju županija - Grada Zagreba, te dijelovima Zagrebačke i Krapinsko – zagorske županije, pri čemu je svaka županija sukladno Zakonu o regionalnom razvoju dužna izraditi svoju županijsku razvojnu strategiju kojom se utvrđuju razvojni ciljevi i prioritete (razvojne mjere), koji se žele postići na području županije u razdoblju do 2020. godine.
2. aglomeracija obuhvaća veliki broj jedinica lokalne samouprave različitih veličina prema broju stanovnika, razini razvoja (sukladno indeksu razvijenosti) te položaju (fizičkom/prostornom, gospodarskom, prometnom..).
3. Prema Popisu stanovništva 2011. na području urbane aglomeracije Zagreb živjelo je 1.086.528 stanovnika, što je neznatno više od četvrtine (25,35%) ukupnog stanovništva Republike Hrvatske (4.284.889), a samom području kroz različite obrasce migracijskih kretanja, gravitira niz jedinica lokalne samouprave koje ne ulaze u obuhvat aglomeracije, što spomenuti broj osoba na tom prostoru dodatno povećava, ali i otežava planiranje budućeg razvoja ovog područja.

Gledajući u dužem roku, u Zagrebu je došlo do velikih promjena u procesu urbanizacije u samom prostoru: bez strategije, dugoročno planiranje, nema pažljive težnje za prostornim razvojem (Svirčić Gotovac i Zlata, 2015.). Zagrebu je u urbanom razvoju prostor najbitnija komponenta jer u svoju prostornu strukturu uključuje rubne gradske četvrti i obližnja ruralna područja, kreirajući tako spomenutu urbanu aglomeraciju. Stoga se i donošenje navedenog Zakona može prepoznati kao napredak u sustavnom planiranju urbanih procesa.

Urbani procesi u Zagrebu su intenzivno započeli 2000. godine, kada su se smanjile posljedice Domovinskog rata, a investitori su prepoznali prilike i počeli snažno ulagati u gospodarstvo, izgradnju novih poslovnih objekata i zona, stambenih prostora i svega što je utjecalo na urbane procese. Problem je što izgradnja prostora ne doživljava zajedničku harmoniju. U razvoju urbanih procesa Zagreba najviše je investicija uloženo u izgradnju poslovnih centara, podzemnih garaža, poslovnih tornjeva i poslovnih zona. Zagreb tako ostvaruje urbane procese kojima želi postati poslovno središte

konkurentno velikim europskim gradovima te s njima izgraditi globalnu europsku urbanu mrežu (Svirčić Gotovac i Zlatar, 2015.).

Značajniji urbani procesi u Zagrebu imaju svoj začetak upravo u prilikama koje su prepoznali veliki investitori i odlučili postati snažni ulagači. Tako su donijete zajedničke odluke unaprjeđenja urbanog razvoja Zagreba, kao i razvoja suburbanih procesa. Procesi urbane revitalizacije Zagreba fizički su započele gradnjom velikih trgovačkih centara, od kojih su prvi izgrađeni Kaptol centar i Importanne, a uz njih su izgrađene i podzemne garaže kojima je riješen problem parkinga kad bi stanovništvo dolazilo u kupnju i velike trgovačke centre. Na taj je način rasterećen dio prometa Zagreba, a stanovnici su dobili parkirna mjesta (Svirčić Gotovac i Zlatar, 2015.).

Urbane transformacije u Zagrebu vidljive su u komercijalnom razvoju. Posljedica toga je okupacija javnog prostora trgovačkom infrastrukturom koja uvelike uništava javni prostor. Primjeri izgradnje komercijalnih građevina su Euro toranj, Zagreb Tower i Sky Office Tower (Svirčić Gotovac i Zlatar, 2015.).

Poznata urbana investicija u centru Zagreba koja je doprinijela urbanom razvoju je trgovački centar „Cvjetni“ na Cvjetnom trgu u Zagrebu. To je arhitektonska jedinica sagrađena u smislu nižeg tornja, smještenog u „srcu“ grada. Ova građevina je sagrađena 2010. godine po principu kompleksne trgovačke multifunkcionalne jedinice, a osim velikog trgovačkog centra, poslovna zona nudi luksuzne stanove i podzemnu garažu. Iako je poslovna zona izgrađena, cilj urbanog razvoja u središtu grada je ostvaren samo djelomično i nije rezultirao povratnim investicijama kakve su očekivane. Ovaj centar je prvenstveno namijenjen društvenom sloju više platežne moći kojemu je bio cilj obogatiti životni standard. Budući da siromašno stanovništvo nije nikad živjelo u centru Zagreba, ovaj trgovački kompleks predstavlja pokušaj rekonstrukcije zagrebačke populacije s ciljem da se u centar privuče demografska elita, a udalji siromašnije stanovništvo (Svirčić Gotovac i Zlatar, 2015.).

Slika 4. Cvjetni trg u Zagrebu i trgovački centar „Cvjetni“

Izvor: Svirčić Gotovac, A. i Zlatar, J. (2015.): Urban Processes in Zagreb. Residential and Commercial Developments. *Hrvatski geografski glasnik*. [Online] 77 (1), str. 34. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/142680> [pristupljeno: 20. listopada 2019.]

Poslovne zone i stambene zgrade danas se izgrađuju u rubnim dijelovima grada kako bi se mogla stvoriti što snažnija urbana aglomeracija. Takvi projekti su isplanirani od strane privatnih investitora s namjerom da se građanima Zagreba ponudi luksuzna ponuda stambenog prostora i poslovnih zona u suburbanim prostorima jer je to najisplativije postojećim investitorima. Iako je tako omogućeno ljudima da žive u novim stanovima, ipak su im nedostupne svakodnevne opskrbe namirnice u bližem susjedstvu (Svirčić Gotovac i Zlatar, 2015.).

Danas je izgradnja u Zagrebu također orijentirana na sve veću zastupljenost trgovačkih centara, gdje se urbani razvoj usmjerava u smjeru trgovine. Isti su sagrađeni na jeftinijim javnim površinama kupljenim po povoljnim cijenama od strane Zagreba kao vlasnika zemljišta, a izgradnja trgovačkih centara je primarno spoenutog komercijalnog karaktera, grade se kako u samom centru, tako i u rubnim dijelovima, na zaobilaznici Zagreba te gdje god je moguća prostorna infrastruktura za njihovu gradnju. Svi oni rezultat su privatnih inicijativa investitora, potiču konzumerizam u Zagrebu, odnosno neki autori, poput Gregsona ih zovu „katedralama konzumerizma“ (Svirčić Gotovac i Zlatar, 2015., str. 39.). Svirčić Gotovac i Zlatar (2015.) također navode da se

urbanizacija i izgradnja centara u Zagrebu događa po principu random izbora gdje nije unaprijed određeno što i kako će se graditi, a urbani procesi su rezultat suradnji bogatih investitora i gradske uprave.

Navedeno može koristiti stanovnicima jer oni dobivaju širok izbor proizvoda i multifunkcionalnost usluge. Međutim, budući da se izgradnja vrši neplanski, implementacija ne ide u odgovarajućem smjeru jer se građevinski procesi gomilaju i počinju prelaziti ponudu i posla i proizvoda i stambenog prostora u odnosu na potražnju i demografske kapacitete Zagreba. Urbani procesi su tako više rezultat privatnih interesa poslovnih investitora koji gledaju poslovni interes, a javni je stavljen u drugi plan. Stoga bi se urbani procesi prije svega trebali orijentirati na izgradnju parkova, sadržaja za djecu u obliku dječjih parkova, odgojnih institucija, škola te javnih površina za šetnju i rekreaciju. Samo takvi urbani procesi doprinjet će urbanom razvoju Zagreba da postane konkurentan europskim gradovima koji su usmjereni na društveni razvoj, a ne na privatne interese poslovnog sektora. U urbanim procesima prevladavaju privatni interesi investitora kojima građani nisu zadovoljni. Trenutnu situaciju u procesu planiranja vrlo često obilježavaju neslaganja između političkih i ekonomskih aktera na jednoj strani te stručnih i civilnih aktera na drugoj (Svirčić Gotovac i Zlatar, 2015.).

3.1.4. SWOT analiza za područje demografije na primjeru Zagreba

SWOT analiza sustavno prikazuje prednosti, nedostatke, prilike i prijetnje za određeno područje ili jedinicu promatranja. U ovome radu koristi se za detaljnije analize na području demografije. Uz navedeno se promatraju i urbani procesi koji utječu na promjene demografskih obilježja, a značajni su za daljnje strateško planiranje razvoja, uključujući odgovarajuće iskorištavanje demografskih potencijala. Analiza omogućuje sagledavanje potencijala, ali i problema u urbanom razvoju koji mogu rezultirati iz ograničenja demografskih resursa.

Tablica 10. SWOT analiza za područje demografije – primjer Zagreba

SNAGE (S)	SLABOSTI (W)
<ul style="list-style-type: none"> - obrazovano stanovništvo i radna snaga - dostupnost zdravstvenih i bolničkih kapaciteta - povećano očekivano trajanje života - imigracije - raznovrsnost i brojnost udruga i organizacija civilnog društva - raznovrsne kulturne, obrazovne i znanstveno-istraživačke institucije 	<ul style="list-style-type: none"> - stopa smrtnosti veća je od prosjeka Europske unije (kronične bolesti, ozljede, neke vrste raka i dr.) - povećana potreba za zdravstvenom zaštitom uslijed starenja stanovništva - prostorna distribucija stanovništva i uvjeti stanovanja na području grada
PRILIKE (O)	PRIJETNJE (T)
<ul style="list-style-type: none"> - europski programi cjeloživotnog obrazovanja i prekvalifikacije - izrada i provedba programa cjelovite politike za poticanje zapošljavanja - dobra povezanost s poslovnim prilikama u drugim europskim gradovima - organizacija međunarodnih sportskih i kulturnih događanja koji pozicioniraju Zagreb na međunarodnoj sceni - razvoj i dostupnost informacijskih i komunikacijskih usluga - Zagreb – sveučilišni grad 	<ul style="list-style-type: none"> - jačanje trenda odljeva stručnjaka - neusklađenost ponude i potražnje za radnom snagom i prema opsegu i prema strukturi - starenje stanovništva u širem okruženju - privlačnost vanjskog okruženja za odljev radne snage

Izvor: izrada autora prema Grad Zagreb - Gradski ured za strategijsko planiranje i razvoj Grada (2017a.): *Razvojna strategija Grada Zagreba za razdoblje do 2020. godine*. [Online] Dostupno na:

https://www.zagreb.hr/UserDocsImages/gu%20za%20strategijsko%20planiranje/Razvojna%20strategija%20Grada%20Zagreba_SGGZ_18-17.pdf [pristupljeno: 4. veljače 2020.]

Kada se analiziraju ciljevi i mjere prema Strategiji razvoja Grada Zagreba za razdoblje do 2020. godine, a koju je Grad Zagreb izradio i objavio 2017. godine, za područje demografije prepoznaje se cilj “razvoj ljudskih potencijala”, što podrazumijeva ostvarivanje Zagreba kao “grada znanja i sveučilišnog grada” te “razvoj i unapređivanje

tržišta rada” (Grad Zagreb - Gradski ured za strategijsko planiranje i razvoj Grada, 2017a.).

Nadalje, kao još jedan cilj koji se povezuje sa stanovništvom navodi se i “unapređivanje kvalitete življenja”, koji podrazumijeva “unapređivanje kvalitete stanovanja”, “socijalnu integraciju lokalnih zajednica, sigurnost i kvalitetno slobodno vrijeme” te “poboljšavanje društvene infrastrukture” (Grad Zagreb - Gradski ured za strategijsko planiranje i razvoj Grada, 2017a.).

Navedeni strateški ciljevi razvoja Grada Zagreba uglavnom se odnose na opće ciljeve koji se također mogu preslikati na bilo koji drugi grad. Stvaranje “grada znanja i sveučilišnog grada” cilj je koji u svojoj razvojnoj strategiji ima gotovo svaki veći grad. Konkretno, kada je u pitanju Zagreb, to se uklapa u sličan cilj koji je postavljen na nacionalnoj razini – stvaranje “društva znanja”, koji u praksi nije ostvaren na adekvatan način, kako na nacionalnoj razini, tako i na lokalnoj razini. Razvoj i unapređenje tržišta rada treba biti bolje povezano sa sustavom obrazovanja. Što se tiče unapređenja kvalitete života, koje se u strategiji odnosi prvenstveno na kvalitetu stanovanja, potres koji je pogodio Zagreb u ožujku 2020. godine pokazao je također da je kvaliteta stanova, kuća i zgrada općenito u užoj gradskoj jezgri na niskoj razini. Cilj koji se odnosi na unaprjeđenje kvalitete stanovanja često se može prepoznati kao jedan od bitnih ciljeva urbanog razvoja većih i glavnih gradova, koji su zbog brzog i neuravnoteženog razvoja suočeni s poteškoćama na tržištu stanovanja.

Polazište za realizaciju navedenih ciljeva potvrđuje i provedena SWOT analiza, a u nastavku se detaljnije prikazuju širi strateški okviri i mjere urbanog razvoja, s naglaskom na područje demografije.

3.1.5. Strateški okviri i mjere urbanog razvoja Zagreba

Strateški okviri urbanog razvoja, uključujući demografske potencijale, podrazumijevaju definiranje vizije, ciljeva i razvojnih prioriteta i mjera u kojem će smjeru ići urbani procesi i demografski trendovi za boljitak Zagreba kao aglomeracije.

Tako je definirana vizija budućeg razvoja Zagreba kao urbanog područja, a da bi se ona formulirala bilo je potrebno sagledati sve uključene prostorne jedinice. Stoga je vizija razvoja Zagreba stvoriti „skladno razvijen metropolitanski prostor zajedničkih

inovativnih koncepata“ (Grad Zagreb - Gradski ured za strategijsko planiranje i razvoj Grada, 2017b., str. 66.). Ovakva vizija uključuje povezan prostor Zagreba, umrežen s rubnim i bliskim ruralnim dijelovima koje su uklopljene u Zagreb kao u prostornu cjelinu, gdje se inovativni koncepti razvoja temelje na perspektivi razvoja makroprostora. Tako se nastoji stvoriti Zagreb kao integralna regija s posebnim smještajem i vrijednostima koje su proizašle iz koncentracije prirodnih, kulturnih, društvenih i gospodarskih potencijala (Grad Zagreb - Gradski ured za strategijsko planiranje i razvoj Grada, 2017b.).

Definirana vizija može se ostvariti povezivanjem sinergijskih efekata triju definiranih ciljeva, koji predstavljaju temeljnu odrednicu za razvoj budućih urbanih procesa. Ti ciljevi su sljedeći (Grad Zagreb - Gradski ured za strategijsko planiranje i razvoj Grada, 2017b.):

a) Cilj 1. **Unaprijediti kvalitetu življenja, javnu i društvenu infrastrukturu i ljudske potencijale** – budući da su društvena i javna infrastruktura važna komponenta društvenog standarda zajednice koja značajno utječe na podizanje obrazovnog, zdravstvenog i kulturnog standarda, zadovoljavanje javnih potreba građana Zagreba temeljni je zadatak. Cilj također doprinosi povećanju zapošljivosti NEET populacije (akronim koji označava mlade između 18 i 24 godine koji nisu zaposleni, ne obrazuju se niti usavršavaju), pridonoseći time integralnom sustavu zapošljivosti. Mladi koji pripadaju ovoj skupini teško su zapošljivi te su zbog toga izloženi riziku od siromaštva i neizvjesne budućnosti (Avelant d.o.o., 2018.). Podizanje kvalitete obrazovnog sustava neizostavno je vezano uz jačanje kapaciteta svih dionika, kao i budućih korisnika sustava cjeloživotnog obrazovanja i učenja. Niz razvojnih problema koje karakterizira aktualno stanje riješilo bi se primjenom ovog cilja, čime se pridonosi povećanju kvalitete života, stanju javne i društvene infrastrukture te razvoju ljudskih potencijala u Zagrebu.

Jačanje socijalne uključenosti i unaprjeđenje kvalitete življenja provedbom prioriteta ostvarit će poboljšanja kapaciteta u sustavu socijalne uključenosti i pružanja usluga korisnicima. Osiguranjem dostupnosti socijalnih usluga postići će se unaprjeđenje kvalitete života, poboljšanje socijalne uključenosti i podizanje socijalnog standarda osoba u potrebi, smanjenje siromaštva i smanjenje socijalne isključenosti ranjivih skupina građana, smanjenje nezaposlenosti i povećanje društvene osjetljivosti za

skupine u nepovoljnom položaju. U svrhu unaprjeđenja kvalitete života unaprijedit će se i stanje sigurnosti.

b) Cilj 2. **Razvijati konkurentno i održivo gospodarstvo** - ovaj cilj doprinosi razvoju konkurentnog gospodarstva razvojem poduzetničke infrastrukture i to poduzetničke potporne infrastrukture i usluga te identificiranju potreba za razvoj poduzetničkih zona. Razvoj konkurentnog gospodarstva može se postići i iskorištavanjem identificirane resursne osnove zaštićenih lokaliteta kulturne baštine te razvojem turističke ponude.

Održivim korištenjem prirodnih resursa nastoji se postići modernizacija poljoprivrede, povećanje specijalizacije i unapređivanje tehnoloških procesa te razvoj ostalih djelatnosti u ruralnom prostoru. Potaknut će se održivo gospodarenje šumama, vodama i tlom.

c) Cilj 3. **Unaprijediti upravljanje okolišem, prirodom i prostorom** – unaprijedit će se kvaliteta života i kvaliteta svih sastavnica prostora kroz poticanje zaštite i očuvanja okoliša i prirodnih resursa, unapređenje komunalne infrastrukture, održive mobilnosti, racionalnosti korištenja energije i brige za klimatske promjene te održivog razvoja i upravljanja prostorom. Javna infrastruktura te održivo upravljanje prostorom i okolišem temelj je za kvalitetno funkcioniranje i održivi razvoj cjelokupne aglomeracije Zagreba.

Poticanjem održivog prostornog razvoja nastoji se kvalitetnim i racionalnim prostornim planiranjem na svim razinama stvoriti uvjete za daljnje unaprjeđenje razine urbaniteta naselja uključujući zone za stanovanje i prateće sadržaje, gospodarske zone, turističke i sportske sadržaje te stvoriti uvjete za realizaciju komunalne, prometne i energetske infrastrukture, uz visoku razinu očuvanja prirodnih i kulturnih resursa. Cilj je povećati standarde dostupnosti i raspoloživosti javnih sadržaja i drugih servisa, osnažiti razvoj manjih centara i malih gradova, žarišta razvoja ruralnih područja te unaprijediti urbano-ruralne veze.

Zagreb je najveća urbana aglomeracija Hrvatske i kao takav trebao bi biti primjer za razvoj ostalih aglomeracija, jačanja većih i manjih urbanih područja. Međutim, na vrijeme je potrebno prepoznati izazove razvoja, specifičnosti aglomeracijskih područja, koji uključuju i demografske resurse, kako bi aglomeracija Zagreba bila što prepoznatljivija unutar države i među većim europskim aglomeracijama.

3.2. Grad Rijeka – demografska obilježja i procesi urbanog razvoja

Grad Rijeka je treći po veličini grad u Hrvatskoj, nakon Zagreba i Splita. Najveća je hrvatska tranzitna luka, a kao urbana sredina predstavlja administrativno i teritorijalno središte Primorsko – goranske županije. Rijeka je jedan od najrazvijenijih gradova u zemlji, kulturno, zdravstveno, obrazovno i socijalno središte primorske Hrvatske. Centar je kojem gravitira veliki broj stanovništva, kako zbog posla, tako i zbog korištenja zdravstvenih, kulturnih, socijalnih i drugih usluga. Rijeka je kao takva urbano središte Hrvatske, kojem iznimno snažan geografski položaj smješten uz Kvarnerski zaljev, predstavlja snažnu komparativnu prednost (Grad Rijeka, 2013.).

3.2.1. Temeljna obilježja grada

Grad je geografski smješten na sjevernoj obali Riječkog zaljeva koji predstavlja dio većeg dijela Kvarnerskog zaljeva, a isti je dovoljno dubok da u njega uplovljavaju najveći europski brodovi. Uz Trst i Kopar, Rijeka je najbliža luka srednjoeuropskim zemljama, cestama i željezničkim prugama povezana je sa zaleđem, Jadranskom magistralom s obalom, mostom s otokom Krkom i tunelom kroz Učku s Istrom. S otocima je povezana trajektnim i brodskim vezama, dok se na otoku Krku nalazi i zračna luka (Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2020.).

Slika 5. Panorama Rijeke

Izvor: Redizajn Rijeka (2015.): *Panorama Rijeke*. [Online] Dostupno na: <http://redizajn.rijeka.hr/panorama-rijeke/> [pristupljeno: 4. veljače 2020.]

Rijeka ima umjereno toplu vlažnu klimu s prosječnom temperaturom zraka 14,2 °C (u siječnju 5,7 °C, a u srpnju 24 °C). Temperatura mora ljeti iznosi od 20,3 do 23,3 °C. Ukupno je 128,4 kišnih dana u godini (Turistička zajednica grada Rijeke, 2020.). Zimi rijetko pada snijeg, a godišnje padaline najčešće su u jesen. Bura i jugo poznati su vjetrovi.

Rijeka se povijesno razvijala još od razdoblja neolitika kada su staro naselje na Trsatskom brdu naseljavala keltska plemena Tarsatika. Rimski car August potiče razvoj Rijeke i širenje do Kvarnerskog zaljeva, a i izgradio je brojne rimske bedeme, zgrade, ostatke termi i rimskih vrata (Kobler, 1995.). U 5. stoljeću grad dolazi pod vlast Bizantskog carstva, Mađara i Hrvata. Sv. Vid tada postaje službeni zaštitnik grada, a Rijeka se spominje pod imenom Terra Fluminis Santi Viti ili prema hrvatskom prijevodu Rika Svetog Vida (Kobler, 1995.).

Prva prava naselja današnje Rijeke nastaju u 13. stoljeću. Kobler (1995.) navodi dva glavna riječka naselja (nadovezujući se na istraživanje povijesnih izvora): Trsat, smješten na uzvišenju lijeve obale Rječine te Rijeka smještena na obalnom dijelu rimske Tarsatike. Rijeka se dalje razvija kao gradsko urbano središte u 16. stoljeću, tu se sakupljaju učenjaci poput glagoljaša, razvija se industrija i trgovina željezom, uljem, drvom, vunom i stokom. U Rijeci se unapređuje kulturni i obrazovni život dolaskom Isusovaca. 1627. osnovali su Isusovačku gimnaziju i Sveučilište u Rijeci. U 19. stoljeću grad je pripojen Banovini Hrvatskoj, a od tada kreće gradnja koja je Rijeku razvila u urbani grad: otvaraju se Tvornica papira, Narodna čitaonica, gradska plinara, rafinerija nafte, Hrvatsko narodno kazalište Ivana pl. Zajca itd. Nakon brojnih previranja u 20. stoljeću Rijeka je 1946. dodijeljena Kraljevini Jugoslaviji te je preuzela funkciju glavne luke tadašnje države. Danas je Rijeka dio Hrvatske kao samostalne države, a treća je po veličini urbana aglomeracija, s velikom koncentracijom stanovništva, kao što je ranije navedeno (Kobler, 1995.).

Što se tiče odgoja i obrazovanja, Grad Rijeka ima 29 vrtića u pet centralnih ustanova predškolskog odgoja, koje sufinancira Grad, a temeljni je problem ovih ustanova što je u Rijeci prisutan prevelik broj djece koje predškolske i odgojne vrtičke ustanove Rijeke nisu u mogućnosti primiti zbog ograničenih kapaciteta (Grad Rijeka, 2013.). U Rijeci djeluje 28 osnovnih i 21 srednjih škola. Grad Rijeka je osnivač 25 osnovne škole, a iako srednje škole nisu pod skrbništvom Rijeke, Grad stipendira učenike (Grad Rijeka,

2019c.). Sveučilište u Rijeci s preko 16.000 studenata ima posebno značenje, od čega više od polovice studenata ima prebivalište izvan županije. Akademija, 4 sveučilišna odjela i 9 fakulteta ulaze u sastav Sveučilišta, u Opatiji djeluje Fakultet za menadžment u turizmu i ugostiteljstvu koji je također sastavnica Sveučilišta, a u Rijeci je i sjedište Veleučilišta s odjelima koji su smješteni u tri županije te Visoka poslovna škola PAR. U Rijeci se razvijaju također programi cjeloživotnog obrazovanja. U Gradu Rijeci vidljiva je stoga izrazita koncentracija različitih obrazovnih ustanova (Grad Rijeka, 2017.).

Rijeka je grad koji ulaže velike napore u daljnji razvoj gospodarstva, društva, integriranih urbanih procesa, kao i prema jačanju koncentracije poslovne moći koja privlači sve više stanovništva, nudeći im viši životni standard u odnosu na druge gradove.

Tablica 11. Nezaposlenost u Rijeci u prosincu od 2017. do 2019. godine

Nezaposleni	2017.	2018.	2019.
Ukupno	5.990	4.812	4.342

Izvor: obrada prema Hrvatski zavod za zapošljavanje (2017.): *Mjesečni statistički bilten 12 (2017)*. [Online] Dostupno na: https://www.hzz.hr/content/stats/2017/stat_bilten_12_2017.pdf, Hrvatski zavod za zapošljavanje (2018.): *Mjesečni statistički bilten 12 (2018)*. [Online] Dostupno na: https://www.hzz.hr/content/stats/stat_bilten_12_2018.pdf, Hrvatski zavod za zapošljavanje (2019.): *Mjesečni statistički bilten 12 (2019)*. https://www.hzz.hr/content/stats/1219/HZZ_stat_bilten_12_2019.pdf [pristupljeno: 4. veljače 2020.]

Iz navedene tablice vidi se kako se stopa nezaposlenosti smanjuje s godinama. Tome, između ostalog, pridonose i segmenti mikro i malih poduzetnika koji su značajni generatori rasta riječkog gospodarstva, prevladavaju u ukupnom broju poduzetnika, zauzimaju značajan udio u ukupnom broju zaposlenih, ukupnim prihodima i neto dobiti (Grad Rijeka, 2019a.). U Rijeci se također provode i različita ulaganja (sufinancirana dijelom iz fondova Europske unije), dok se sve više razvija i turizam.

Na području Rijeke razvijen je niz ustanova u kulturi, prisutno je bogatstvo kulturne baštine te je Rijeka također proglašena Europskom prijestolnicom kulture 2020.

3.2.2. Demografske karakteristike grada

Popis stanovništva 2011. godine pokazao je statistički da se stanovništvo užeg prostora Rijeke smanjilo na 128.624 stanovnika, od čega 67.673, odnosno 53% čine žene te 60.951, odnosno 47% čine muškarci (Državni zavod za statistiku, 2019b.). To je indikativan pokazatelj starenja stanovništva u Rijeci, depopulacije i odlaska stanovništva putem dobrovoljnih migracija.

Tablica 12: Prirodno kretanje stanovništva grada Rijeke od 2001. do 2018. godine

Rijeka	Živorodeni	Umrli	Prirodni prirast
2001.	1.043	1.556	-513
2002.	1.041	1.619	-578
2003.	1.046	1.574	-528
2004.	1.014	1.525	-511
2005.	1.047	1.551	-504
2006.	1.022	1.547	-525
2007.	984	1.588	-604
2008.	1.015	1.540	-525
2009.	1.062	1.545	-483
2010.	1.022	1.647	-625
2011.	1.060	1.617	-557
2012.	1.038	1.655	-617
2013.	991	1.569	-578
2014.	967	1.597	-630
2015.	899	1.766	-867

2016.	962	1.582	-620
2017.	877	1.781	-904
2018.	822	1.688	-866

Izvor: prema Dolušić, M. (2017.): *Polarizacija naseljenosti u riječkoj aglomeraciji (diplomski rad)*. [Online] Dostupno na: <https://zir.nsk.hr/islandora/object/pmf%3A3674/datastream/PDF/view> [pristupljeno: 4. veljače 2020.], Državni zavod za statistiku (2019b.): *Priopćenja i Statistička izvješća - Statistika u nizu – Gradovi u statistici – Stanovništvo, procjena i prirodno kretanje (31.10.2019.)*. [Online] Dostupno na: <https://www.dzs.hr/> [pristupljeno: 6. travnja 2020.]

Tablica potvrđuje negativan trend prirodnog prirasta u Rijeci.

U dobnoj strukturi prevladavaju stanovnici u dobnoj skupini od 55 do 59 godina. Iako su u Hrvatskoj prisutni negativni trendovi starenja stanovništva zbog većeg mortaliteta od nataliteta, depopulacije te dobrovoljnih migracija temeljem koji građani odlaze u razvijene zemlje u potrazi za boljim poslom, isto tako dolaze u Rijeku zbog koncentracije poslovne moći, obrazovnih mogućnosti, potencijala za razvoj kulture i sl. Rijeka sve više razvija svoje gospodarstvo temeljeno na ekonomiji znanja jer poslovni sektori grada sve više surađuju sa Sveučilištem, prilikom čega dolazi do transfera. 2013. osnovan je i znanstveno tehnološki park Step, koji svojim djelovanjem doprinosi novim saznanjima kao što su nanotehnologija, molekularna biologija, biomedicina, biokemija te razvoj obnovljivih oblika energije. Međutim, Rijeka također ima problem s prostorom te se stanovništvo iseljava u susjedne gradove i općine. (Grad Rijeka, 2013.).

Može se zaključiti da je demografska slika Rijeke nepovoljna iz razloga negativne bioreprodukcije, negativnog prirodnog priraštaja, starenja stanovnika, kao i dobrovoljnih migracija radne snage u potrazi za boljim egzistencijalnim uvjetima. Navedeni razlozi trebaju biti smjernica i poticaj Rijeci kako bi uspjela očuvati svoje postojeće stanovništvo, a pozitivne strane, privlačni faktori za kreiranje novog demografskog potencijala trebaju se zadržati i ojačati.

3.2.3. Urbani procesi u urbanoj aglomeraciji Rijeka

Procesi urbanog razvoja Rijeke započeli su intenzivnije u posljednjih 10 godina, a dodatni poticaj urbanom razvoju šire aglomeracije omogućuje Zakon o regionalnom razvoju (NN 147/14) i kasnije odluke, kojima je Rijeka definirana kao urbana aglomeracija. Ulazak u sastav urbane aglomeracije Rijeka prihvatilo je 10 gradova i općina, i to: Grad Rijeka – središte urbane aglomeracije Rijeka, Grad Kastav, Grad Kraljevica, Grad Opatija, Općina Čavle, Općina Klana, Općina Kostrena, Općina Lovran, Općina Mošćenička Draga i Općina Viškovo (Grad Rijeka, 2017.).

Pogodan geografski položaj Rijeke, bogat društveno - ekonomski razvoj, multikulturalnost, razvijen sustav obrazovanja itd. posljednjih godina doprinose razvoju i pozitivnim promjenama koje su pogodne i za daljnji razvoj demografskih potencijala.

Nadalje, Grad Rijeka ulaže znatna sredstva u unapređenje komunalne infrastrukture, povijesno – kulturne baštine te stvara partnerstva.

Demografski potencijali imaju veliki značaj u razvoju različitih riječkih urbanih procesa jer (prema Grad Rijeka, 2017.) u urbanoj aglomeraciji Rijeka dobna skupina stanovništva od 30 – 49 godina ima postotak od 28%, koji predstavljaju radno aktivni kontingent, koji doprinosi riječkom gospodarstvu i napretku. Udio djece od 12% i umirovljenika od 18%, kao ovisnog i radno neaktivnog kontingenta predstavlja demografski potencijal koji je ovisan o radno aktivnom stanovništvu, ali i o Gradu Rijeci koji sufinancira njihove potrebe, poput subvencija za djecu, pomoći ugroženim obiteljima i umirovljenicima i slično.

„Urbani okoliš sa svojim specifičnostima najviše trpi opterećenja u području kakvoće zraka, kakvoće vode za piće, zbrinjavanja otpada, zbrinjavanja otpadnih voda, buke, nedostatka javnih prostora i zelenih površina, neravnomjerne urbanizacije i nepoštivanja prostornih planova“ (Grad Rijeka, 2017., str. 27.).

Zbog prostorno-administrativne ograničenosti prirodni su atrakti na samom teritoriju grada Rijeke malobrojni, ali u blizini je atraktivno prirodno okruženje, kao što je Zametska pećina (geomorfološki spomenik prirode) stara 20 do 30 tisuća godina, dužine 200 m, vrsne podzemne morfologije i kalcitnih obloga; kanjon Rječine, koji predstavlja prirodno i povijesno bogatstvo Rijeke; područje Draškog potoka – park prirode nadomak centra

Rijeke; parkovi Mlaka, Nikole Hosta, heroja; morska obala od Preluke do brodogradilišta „3. maj”, obala Pećine itd. (Širola, 2006., str. 58.).

„Rijeka je radnički grad. Rast stanovništva ovisio je o industriji, luci i s njima povezanim mogućnostima za rad. U posljednja dva desetljeća izgubljena je većina tih radnih mjesta. Rijeka je deindustrijalizirana, ali se nikada nije transformirala iz industrijskog centra u centar znanja“ (Rijeka 2020, 2016., str. 53.).

Može se zaključiti da su urbani procesi Rijeke u razdoblju značajnijih promjena, posebno s obzirom na mogućnosti razvoja urbane aglomeracije. Daljnji razvoj treba se prvenstveno usmjeriti na zadržavanje postojećeg stanovništva i ulaganje u rad, a potom u potencijale infrastrukture i koncentraciju poslovne moći da bi Rijeka kao urbana aglomeracija mogla dalje napredovati. Trenutno treba iskoristiti i mogućnosti koje nudi Europska prijestolnica kulture te mogućnosti za razvoj znanosti i tehnologije.

3.2.4. SWOT analiza za područje demografije na primjeru Rijeke

SWOT analiza prikazuje snage i slabosti te prilike i prijetnje povezane s područjem demografije, s ciljem prepoznavanja problema koji otežavaju urbani razvoj Rijeke, snaga koje se mogu iskoristiti, prilika koje dolaze kao vanjski čimbenici te vanjskih prijetnji koje otežavaju različite urbane procese povezane s područjem demografije na primjeru Rijeke.

Tablica 13. SWOT analiza za područje demografije – primjer Rijeke

SNAGE (S)	SLABOSTI (W)
<ul style="list-style-type: none"> - povoljan zemljopisni položaj - globalna konkurentnost prometnog pravca - dostupnost zdravstvene infrastrukture - Rijeka je prepoznata kao značajno urbano središte Hrvatske - Sveučilište u Rijeci bilježi dugogodišnji uspješan rad 	<ul style="list-style-type: none"> - starenje stanovništva - negativan prirodni prirast - dugotrajno restrukturiranje velikih gospodarskih subjekata - premala površina grada - migracije stanovništva u Riječki prsten - nedovoljan razvoj ljudskih resursa za pojedine specifične djelatnosti
PRILIKE (O)	PRIJETNJE (T)

<ul style="list-style-type: none"> - razvoj Riječkoga prometnog pravca - financiranje projekata iz fondova Europske unije - kulturna baština u funkciji turizma - status Europske prijestolnice kulture - razvoj poduzetničke infrastrukture - transfer tehnologije - regionalna suradnja 	<ul style="list-style-type: none"> - nezaposlenost mladih u Hrvatskoj - socijalna nesigurnost građana
--	---

Izvor: izrada autora prema Grad Rijeka (2013.): *Strategija razvoja Grada Rijeke za razdoblje 2014. - 2020.* [Online] Dostupno na: <https://www.rijeka.hr/gradska-uprava/strategija-razvoja-grad-rijeka-2014-2020/> [pristupljeno: 4. veljače 2020.]

Postavljeni strateški ciljevi razvoja Grada Rijeke za razdoblje od 2014. do 2020. godine su sljedeći (Grad Rijeka, 2013.): globalno pozicionirati Rijeku razvojem Riječkoga prometnog pravca, na temeljima društva znanja i novih tehnologija razviti konkurentno gospodarstvo, osigurati dostojanstvo svih građana jačanjem socijalne uključenosti i razvojem projekata od zajedničkog interesa. Ciljevi su povezani sa SWOT analizom. Planirane mjere koje se tiču demografije kako bi se navedeni ciljevi ostvarili su sljedeće: “povećanje zaposlenosti s naglaskom na zapošljivost mladih”, “stvaranje uvjeta za samostalni život mladih”, “jačanje ljudskih resursa i znanja”.

Indikatori provedenih ciljeva i mjera koji se navode su primjerice izgradnja novih vrtića i stanova, broj novorođene djece, broj studenata, broj zaposlenih mladih osoba, smanjenje korištenja socijalnih prava namijenjenih mladim osoba i obiteljima, broj polaznika i sredstva uložena u programe edukacije.

Jedan od indikatora ostvarenja definiranih ciljeva i mjera je izgradnja novih vrtića i kretanje, odnosno porast broja upisane djece u predškolskim ustanovama. Grad Rijeka je povećao broj vrtića, a osim što širi kapacitete za prijem djece u dječje vrtiće kojih je osnivač, već niz godina sufinancira i redoviti program ranog i predškolskog odgoja u dječjim vrtićima drugih osnivača koji djeluju na području grada Rijeke. Programi ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja provodili su se u 211 odgojnih skupina u koje je bilo uključeno 3.649 djece, u 2019./2020. (Grad Rijeka, 2020b.). Također, prema podacima Grada Rijeke (2018.) 2018./2019. Grad Rijeka je sufinancirao redoviti program ranog i predškolskog odgoja u vrtićima drugih osnivača mjesečnim iznosom po djetetu od 1.015,00 kn za cjelodnevni program ili 710,00 kn za poludnevni program,

a roditelji su sudjelovali iznosom do pune ekonomske cijene koja je u svakom vrtiću različita. U idućoj 2019./2020. pedagoškoj godini Grad Rijeka će sufinancirati do najviše 20 djece s prebivalištem u gradu Rijeci i u dječjim vrtićima drugih osnivača izvan područja grada Rijeke (za cjelodnevni 10-satni program s iznosom od 810,00 kn po djetetu mjesečno, a za redoviti poludnevni 6-satni program s iznosom od 567,00 kuna po djetetu mjesečno) (Grad Rijeka, 2020b.).

Detaljnije o strateškim okvirima i mjerama urbanog razvoja šire aglomeracije Rijeke slijedi u idućem potpoglavlju.

3.2.5. Strateški okviri i mjere urbanog razvoja Rijeke

Strateški okviri razvoja Rijeke uključujući područje demografskih potencijala podrazumijevaju definiranje vizije, strateških ciljeva razvoja te razvojnih prioriteta i mjera da bi mogli odrediti u kojem smjeru će razvoj Rijeke ići. Strategijom razvoja urbane aglomeracije Rijeka utvrđeni su razvojni pravci njezina šireg urbanog razvoja. Tu se obrađuje, između ostalog, razvoj funkcije stanovanja, razvoj sporta i rekreacije, izgradnja prometne i javne infrastrukture, javnog prijevoza, zbrinjavanja otpada te ulaganje u poticanje pronatalitetne politike iz razloga da se privuku demografski potencijali koji će učiniti Rijeku snažnom urbanom sredinom sa značajnom demografskom strukturom.

Strategijom razvoja urbane aglomeracije definirana je vizija Rijeke kao urbane aglomeracije kojom se mogu unaprijediti potencijali u svrhu snažnije koncentracije urbane i demografske moći u gradu. Vizija glasi (Grad Rijeka, 2017., str. 45.): „Urbana aglomeracija Rijeka je područje koje se razvija temeljem jačanja ljudskih potencijala, a u funkciji razvoja zelenog gospodarstva i očuvanja kvalitetnog urbanog prostora.“ Iz vizije također proizlazi važnost demografskih potencijala.

Nakon vizije te temeljem provedene aktualne analize stanja, kao i iskazanih potreba i raspoloživih resursa, definirana su tri temeljna strateška cilja (Grad Rijeka, 2017.):

1. Razvoj učinkovitih ljudskih potencijala, povezan s višim ciljevima prema kojima će Rijeka nastojati unaprijediti svoju socijalnu sigurnost i socijalnu inkluziju, razviti ljudske potencijale i poboljšati kvalitetu života.

2. Stvaranje uvjeta za razvoj zelenog gospodarstva, povezan s ciljevima razvoja konkurentnog i održivog gospodarstva.

3. Održivi urbani razvoj, vezuje se za jačanje regionalnih kapaciteta i ravnomjeren razvoj, odnosno ravnomjeren razvoj mikroregija i povećanje teritorijalne kohezije.

Definiranjem ovako postavljena tri cilja Rijeka je pomoću njih odredila prioritete i mjere svog daljnjeg urbanog razvoja, uključujući područje demografije. Prioriteti, s uključenim pripadajućim mjerama razvoja, koji se najznačajnije mogu povezati s razvojem demografskih potencijala su (Grad Rijeka, 2017., str. 50.):

1. Edukacije za nezaposlene s posebnim naglaskom na mlade prioritet je koji uključuje sljedeće mjere razvoja: jačanje kompetencija kod mladih i širenje koncepta cjeloživotnog učenja.

2. Povećanje kvalitete života ranjivih skupina stanovništva koji uključuje sljedeće mjere razvoja: integracija ranjivih skupina u društvo te povećanje kvalitete života za ljude treće životne dobi.

Jedan od temeljnih razvojnih ciljeva Rijeke kao urbane aglomeracije jest ulagati u napredak ljudskih potencijala (na temelju podataka o demografskim kretanjima i stanju na tržištu rada). Posebno su istaknuti mladi nezaposleni i socijalno ugrožene skupine stanovnika kojima je potrebno jačati osobne kompetencije koje će im pomoći pri zapošljavanju. Potrebno je potaknuti stanovništvo na otvaranje malog poduzetništva, omogućiti im cjeloživotno učenje kroz procese kontinuiranih edukacija i usavršavanja. Sport i rekreacija za sve građane podrazumijevaju povezivanje postojećih i stvaranje novih mogućnosti bavljenja sportom (Grad Rijeka, 2017.). Ovim prioritetima i mjerama tako će Rijeka nastojati postići snažan urbani rast potaknut razvojem demografskih potencijala koji su pokretač svih urbanih procesa.

Rijeka je u unapređenju svog ekonomskog, demografskog i cjelokupnog urbanog razvoja pokrenula niz aktivnosti i mjera, od kojih se vezano za stanovništvo mogu navesti pojedine populacijske mjere: program POS stanova, odnosno društveno poticane stanogradnje, zbrinjavanje djece predškolske dobi za vrijeme radnog vremena roditelja, produžen boravak djece u osnovnim školama zbog radnog vremena

roditelja, jednokratna potpora novorođenčadi u iznosu od 1.500 kn te 2.000 kn potpore ugroženim obiteljima novorođenčadi, poticajne zdravstvene mjere razvoja djece i mladih te uređenje grada kao i prilagodba manifestacija prema potrebama djece (Grad Rijeka, 2019b.).

3.3. Grad Pula – demografska obilježja i procesi urbanog razvoja

Grad Pula, jedan od najstarijih gradova u Hrvatskoj, čija povijest seže daleko u događaje od prije 3.000 godina, nalazi se na južnom dijelu Istarske županije. Na sjeveru graniči s Općinom Fažana i Gradom Vodnjanom, na sjeveroistoku s Općinom Marčana, na istoku s Općinom Ližnjan te na jugoistoku i jugu s Općinom Medulin (Grad Pula, 2018a.).

Ovo poglavlje će prikazati osnovna obilježja grada koji se svrstava u veće urbano područje, demografska obilježja detaljnije, slijedi opis urbanih procesa, SWOT analiza za područje demografije te strateški okviri, prioriteti i mjere daljnjeg urbanog razvoja Pule.

3.3.1. Temeljna obilježja grada

Pula svoje početke bilježi u doba neolitika, kada su pronađeni ostaci ljudskog naselja u spilji Šandalja u blizini Pule (Skorin Kapov, 2003.). Za daljnji razvoj Pule zaslužni su Rimljani, koji su procesom romanizacije grada oko 200. godina prije Krista podigli grad na kolonijalnu razinu, kada je gospodarski razvoj grada snažno unaprijeđen te je dobio status rimske luke sa svojom upravom (Skorin Kapov, 2003.).

U srednjem vijeku pada Zapadno Rimsko carstvo te Pulu naseljavaju Ostrogoti, a Pula postaje glavna luka bizantske mornarice. U 7. stoljeću zabilježio se i dolazak Hrvata,. U svom daljnjem razvoju, vladavinu Pule su osvajali mnogi svjetski poznati vladari, kao što je Karlo Veliki, Mlečani, Napoleon, Habsburgovci te talijanska uprava za vrijeme Drugog svjetskog rata. Od 1945. postaje dio hrvatskog teritorija, 1947. službeno je sjedinjena s ostatkom tadašnje države. Nakon osamostaljenja Hrvatske grad je službeno postao isključivo hrvatski (Skorin Kapov, 2003.).

Grad se nalazi podno i na sedam brežuljaka, na unutrašnjem dijelu zaljeva i prirodno zaštićene luke, a površina grada iznosi 5.165 ha, omeđena otocima Sv. Jerolim i Kozada (Grad Pula, 2020.).

Prema istraživanju Instituta za javne financije Republike Hrvatske Grad Pula jedan je od najboljih gradova po pitanju otvorenosti proračuna u Hrvatskoj (Grad Pula, 2018.).

Pula već dugi niz godina ostvaruje pozitivne proračunske rezultate te sredstva usmjerava na usluge unapređenja razvoja zajednice.

Grad je u Istri najveća tranzitna luka preko koje se odvoze proizvodi u inozemstvo, a po gospodarskim djelatnostima ističe se brodogradnja i turizam koji svoje začetke imaju daleko u povijest.

Tablica 14. Nezaposlenost u Puli od 2014. do 2018. godine

Nezaposlenost	2014.	2015.	2016.	2017.	2018.
Ukupno	3.926	3.760	2.789	2.330	2.078
Stopa nezaposlenosti	8,7 %	8,6 %	6 %	5,7 %	5,4 %

Izvor: obrada autora prema Grad Pula (2018a.): *Izvešće o stanju u prostoru Grada Pule - Pola za razdoblje od 2014. do 2018. godine.* [Online] Dostupno na: https://www.pula.hr/site_media/media/uploads/content/images/2018/05/29/14-prijedlog-zakljucka-o-ustvajanju-izvjesca-stanja-u-prostoru-2014-2018.pdf [pristupljeno: 4. veljače 2020.], Hrvatski zavod za zapošljavanje (2018.): *Mjesečni statistički bilten 12 (2018).* [Online] Dostupno na: https://www.hzz.hr/content/stats/stat_bilten_12_2018.pdf [pristupljeno: 4. veljače 2020.]

Broj nezaposlenih osoba u gradu Puli u promatranim godinama je u konstantnom padu (iako nije uključeno najnovije razdoblje). Iz tablice se vidi da je broj nezaposlenih iz 2014. godine smanjen za više od 1.800 u 2018. godini, iako u novijem razdoblju Pula bilježi povećanje nezaposlenosti (u prosincu 2019. broj nezaposlenih iznosio je 2.663, prema Hrvatski zavod za zapošljavanje, 2019.).

Na području grada Pule, prema kriteriju broja zaposlenih, dominantnu ulogu bilježe poduzetnici, djelatnosti prerađivačke industrije, građevinarstvo, stručne, znanstvene i tehničke djelatnosti, djelatnosti pružanja smještaja te pripreme i usluživanja hrane te trgovina na veliko i malo. Najviša prosječna mjesečna plaća bila je u 2017. godini i iznosila je 5.523 kune, što je 817,00 kuna više u odnosu na prosječnu plaću iz 2011. godine koja je bila najniža u promatranom periodu (Grad Pula, 2019a.).

Pula stoji iza značajnog dijela istarske vanjske trgovine kao grad pretežno usmjeren prema izvozu, ali uglavnom zahvaljujući brodogradnji, što se danas značajno

promijenilo i nameće potrebu žurnih promjena u razvojnom smislu. Pula ima velike prostorne mogućnosti i potencijale koji zahtijevaju promišljanje utemeljeno na viziji budućnosti 21. stoljeća. Uljanik je u 21. stoljeću poslovao prema modelu 20. stoljeća bez značajnih inovacija i gotovo nikakve automatizacije i robotizacije uz loše strateško promišljanje. U takvim okolnostima nije bio konkurentan te je uz dodatne činitelje rezultat bio gubitak iznimno vrijedne grane za grad (i šire).

3.3.2. Demografske karakteristike grada

Prema podacima popisa stanovništva 2011. godine, na području Grada Pule živjelo je 57.460 stanovnika, što u odnosu na prostor Istarske županije čini udio od 27,6% stanovništva. Iako je u Istarskoj županiji prisutan trend rasta broja stanovnika, u posljednjem međupopisnom razdoblju (2001. - 2011.) razlika u broju stanovnika na cijelom području Grada Pule iznosi -1.134 stanovnika, čime se nastavio negativan trend kretanja stanovništva (Grad Pula, 2018a.).

Tablica 15: Prirodno kretanje stanovništva od 2001. do 2008. - Grad Pula

Godina	Živorodeni na 1.000 stanovnika	Umrli na 1.000 stanovnika	Prirodni prirast na 1.000 stanovnika
2001.	8	10,1	-2,1
2002.	7,7	10	-2,3
2003.	7,5	10	-2,5
2004.	8,6	10	-1,4
2005.	8,8	10,5	-1,7
2006.	9,3	10	-0,7
2007.	9,6	11,3	-1,7
2008.	9,8	10,3	-0,5

Izvor: izrada autora prema Grad Pula (2010.): *Socijalna slika Grada Pule*. [Online] Dostupno na:

https://www.pula.hr/site_media/media/typo3/uploads/media/Socijalna_slika_Grada_Pule.pdf [pristupljeno: 4. veljače 2020.], Državni zavod za statistiku (2019b.): *Priopćenja i Statistička izvješća - Statistika u nizu – Gradovi u statistici – Stanovništvo, procjena i prirodno kretanje (31.10.2019.)*. [Online] Dostupno na: <https://www.dzs.hr/> [pristupljeno: 6. travnja 2020.]

Stopa živorođenih na 1.000 stanovnika u gradu Puli je 2001. godine iznosila 8%, dok je 2008. godine bila 9,8% te je iz tablice vidljivo da iz godine u godinu raste postotak rođenih. Međutim, prirodni prirast je negativan, zbog većeg broja umrlih u odnosu na rođene.

Prirodno kretanje stanovništva u novijem razdoblju prikazuje tablica u nastavku.

Tablica 16: Prirodno kretanje stanovništva od 2011. do 2018. u Puli

Godina	Živorodeni	Umrli	Prirodni prirast
2011.	500	689	-189
2012.	486	672	-186
2013.	454	595	-141
2014.	476	653	-177
2015.	437	668	-231
2016.	423	684	-261
2017.	417	736	-319
2018.	431	736	-305

Izvor: prema Državni zavod za statistiku (2019b.): *Priopćenja i Statistička izvješća - Statistika u nizu – Gradovi u statistici – Stanovništvo, procjena i prirodno kretanje (31.10.2019.)*. [Online] Dostupno na: <https://www.dzs.hr/> [pristupljeno: 6. travnja 2020.]

Nakon posljednjeg popisa stanovništva 2011. i dalje se bilježi negativan prirodni prirast.

Dobna struktura „zrcali“ utjecaj prostora na određeno stanovništvo, predstavlja pokazatelj biodinamike stanovništva te ima društvene i gospodarske implikacije. U 2011. godini prosječna starost stanovnika iznosila je 42,9 godine na području Grada

Pule. Koeficijent starosti za područje Grada Pule iznosi 26,1%, što je znatno više od granice „starenja stanovništva“ od 12%. Udio dobne skupine 15-64 iznosi 67,5%. Prema obrazovnoj strukturi, udio stanovništva s visokim obrazovanjem iznosi 20,7%, a sa srednjim obrazovanjem 57,3% (Grad Pula, 2018a.). Taj kontingent je značajan ljudski potencijal.

Programi osnovnoškolskog obrazovanja provode se u 11 osnovnih škola, Pula ima 12 srednjih škola (što potvrđuje koncentraciju na području Istarske županije), posebno odgojno-obrazovnu ustanovu za učenike s poteškoćama u razvoju, tu ste također nalazi jedna od tri talijanske srednje škole u Istri te Glazbena škola Ivana Matetića-Ronjgova Pula s osnovnim i srednjoškolskim obrazovanjem. Međutim, bilježi se pad broja učenika. Na području Grada Pule djeluju također dvije visokoškolske ustanove Sveučilište Jurja Dobrile i Visoka tehničko-poslovna škola s pravom javnosti - Politehnika Pula, Istarsko veleučilište (Grad Pula, 2018a.). Potencijali razvoja mogu se prepoznati u većem broju obrazovnih institucija koje nude stručni i inovativni potencijal te mogućnosti za daljnje kvalitetno obrazovanje, osposobljavanje i usavršavanje.

Negativan prirodni priraštaj, starenje stanovništva i dobrovoljne migracije upućuju da Pula treba poraditi na poticanju razvoja demografske strukture i poticanju pronatalitetne politike, kao i na zadržavanju stanovništva u gradu. Sve navedeno ovisi i o ekonomskim uvjetima poboljšanja kvalitete života, a Pula se tu trenutno nalazi u posebno izazovnom razdoblju. „S ciljem poticanja demografske obnove potrebno je u idućem razdoblju podizati kvalitetu svih vrsta društvenih djelatnosti (financijske, infrastrukturne, ljudske kapacitete)“ (Grad Pula, 2018a., str. 36.).

3.3.3. Urbani procesi u Puli

U novijem razvoju Pule također treba istaknuti značaj promjena i priliku za cjeloviti pristup urbanom razvoju na širem području, uz dodatne mogućnosti financiranja, temeljem Zakona o regionalnom razvoju. Urbano područje Pule definirano je kao šire područje u koje ulazi sedam jedinica lokalne samouprave (Grad Pula, 2017.): dva grada i pet općina: Grad Pula-Pola, Grad Vodnjan-Dignano, Općina Barban, Općina Ližnjan-Lisignano, Općina Marčana, Općina Medulin i Općina Svetvinčenat.

Slika 6. Urbano područje Pule

Izvor: Grad Pula (2017.): *Strategija razvoja urbanog područja Pula*. [Online] Dostupno na: http://www.pula.hr/site_media/media/filer_public/d2/a0/d2a02f95-7b02-4bcd-9df3-76401c4847bd/strategija_razvoja_urbanog_podrucja_pula.pdf [pristupljeno: 4. veljače 2020.]

Ovakvo formiranje urbanog područja Pule započelo je ishođenjem suglasnosti navedenih jedinica lokalne samouprave da se pripoje Puli kao urbanom području. Kriterij pripajanja su dnevne migracije iz navedenih područja Pule u samu Pulu kao poslovni centar, iz kojih dolazi do 60% stanovništva u obliku dnevnih migracija na posao i natrag.

Urbano područje Pule karakterizira blaga mediteranska klima s blagim zimama i vrlo toplim ljetima, gdje temperature prosječno osciliraju od 7 do 26 stupnjeva (Grad Pula, 2017.). Prometna povezanost Pule kao urbane sredine s ostatkom županije je povoljna s obzirom na Istarski ipsilon, međutim, kvaliteta prometne infrastrukture Pule još uvijek nije na zadovoljavajućoj razini. Budući da je urbano područje Pule blizu drugih urbanih područja Hrvatske i susjednih zemalja, javila se potreba za osnaživanjem prometne infrastrukture da bi se Pula što bolje povezala s ostatkom geografski bliskih urbanih sredina. Postoji i potencijal za razvoj željezničke mreže.

U pogledu demografskih potencijala urbano područje Pule obuhvaća 40% stanovništva Istarske županije, od kojih je 70% locirano na području Pule. Najmanje je stanovnika u Barbanu i Svetvinčentu, odnosno 6%. Urbano područje Pule prosječno bilježi rast stanovništva godišnje od 1,32%, što odgovara trendu rasta stanovnika Istarske

županije. Prirodni prirast stanovnika polagano se smanjuje, pa se rast stanovnika može promatrati kao mehanički prirast. U Puli dominiraju žene u spolnoj strukturi urbanog područja s 52%. Samo urbano područje Pule karakterizira starenje stanovništva, a na urbanom području Pula najviše je prisutno stanovništvo u dobi iznad 35 godina, i to njih 60% u ukupnom stanovništvu urbanog područja (Grad Pula, 2017.).

U Puli postoji značajan broj korisnika socijalne skrbi, od kojih se najviše uzdržavaju nezaposleni, djeca i mladež do završetka školovanja te se isplaćuju osobne invalidnine. Pula ima registrirano 1.313 organizacija civilnog društva koje djeluju u smislu unapređenja urbanih procesa Pule. Razvoj usluga socijalne skrbi treba biti snažnije usmjeren prema procesu deinstitucionalizacije, jačanje uključenosti volontera i organizacija civilnog društva u sklopu programa pomoći različitim najranjivijim društvenim skupinama (Grad Pula, 2017.).

Specijalistička zdravstvena zaštita stanovništvu Pule pruža se u Općoj bolnici Pula, kao i na Istarskom Zavodu za javno zdravstvo. Pula se također orijentirala prema europskim Zdravim gradovima, što joj pruža komparativnu prednost kao urbanoj sredini, s ciljem unaprjeđenja javnog zdravlja stanovnika Pule.

Urbani razvoj Pule karakterizira prisutnost više od 51.000 stambenih jedinica, gdje se nalazi oko 40% stanova u ukupnom broju Istarske županije. Sportske aktivnosti u Puli se odvijaju u okviru brojnih sportskih udruga i klubova. Na urbanom području Pula registrirano je ukupno 67 sportskih klubova sa 9.783 člana, u prosjeku 146 članova po klubu, a registriranih je sportaša 4.067 (10,10% svih sportskih klubova i 25% svih registriranih sportaša u Istarskoj županiji) (Grad Pula, 2017.).

Karakteristične cjeline gradskog prostora su luka u sjevernom dijelu zaljeva s novim sadržajima u bivšim vojnim zonama (marina, suha marina, trajektno-putnička luka, sportska lučica, ribarska lučica i dr.) i riva (šetnica s novim sadržajima, uz more s naglaskom na prostoru ispred arene, stari grad (povijesna jezgra i okolni prostor), kao centar administrativno političkih, javnih, kulturnih i trgovačkih sadržaja, sa svojom povijesnom baštinom, graditeljskim nasljeđem i definiranim turističkim smjerovima, sportsko - rekreacijski prostor Rivijera, vezan uz more i plaže, sa svojim turističkim sadržajima, koji se proteže od Verudele, preko Lungomara do Stoje i Musila i koji veže veliki dio stanovanja novoizgrađene Pule. Prepoznavanje i objedinjavanje osnovnih

urbanih tokova predstavlja važnu komponentu urbanog razvoja Pule (Grad Pula, 2008.).

Urbani procesi Pule idu također u smjeru daljnjeg korištenja fondova Europske unije i novih instrumenata, primjerice u okviru mehanizma integriranih teritorijalnih ulaganja, prema strategiji razvoja urbanog područja Pula. Poduzetnicima se nastoji osigurati inovativno poslovno okruženje te ostvariti razvoj poslovne zone u Puli. Urbano područje Pule bogato je također kulturno – povijesnom baštinom i kreativnim potencijalima, koje predstavljaju snažan razvojni resurs, koji se može valorizirati, revitalizirati i iskoristiti u poticanju urbanog razvoja.

3.3.4. SWOT analiza za područje demografije na primjeru Pule

SWOT analiza ukazuje na prednosti, nedostatke, odnosno snage i slabosti na koje se grad Pula može i treba usmjeravati u svojim budućim strateškim aktivnostima, ali i prilike i prijetnje koje dolaze iz vanjske okoline, a koji imaju snažan utjecaj na urbane procese i posebno područje demografije koje se promatra te kojima se treba prilagoditi.

Tablica 17. SWOT analiza za područje demografije – primjer Pule

SNAGE (S)	SLABOSTI (W)
<ul style="list-style-type: none"> - pokrivenost urbanog područja obrazovnim ustanovama na sve tri razine obrazovanja (predškolsko, osnovnoškolsko, visokoškolsko) - povoljna kvalifikacijska struktura ljudskih potencijala u obrazovanju - snažni i prepoznatljivi potencijali za razvoj turizma - postojanje cestovne prometnice Istarski ipilon i razgranata mreža županijskih i lokalnih cesta - blizina Zračne luke Pula - bogatstvo i raznolikost nematerijalne kulturne baštine 	<ul style="list-style-type: none"> - smanjenje broja stanovnika - negativan prirodni prirast - starenje stanovništva - niži dohoci po glavi stanovnika i manja gustoća malih i srednjih poduzeća u odnosu na županijski prosjek - nedostatne mjere aktivne politike zapošljavanja usmjerene na povećanje zapošljivosti ranjivih društvenih skupina na tržištu rada - zatvaranje brodogradilišta

PRILIKE (O)	PRIJETNJE (T)
<ul style="list-style-type: none"> - dobro uspostavljeni oblici međuregionalnog i međunarodnog partnerstva škola i fakulteta - mogućnosti korištenja instrumenata, fondova Europske unije - osnaživanje mobilnosti studenata i učenika u budućem razdoblju sudjelovanjem u programima EU-a - izgradnja optičke mreže 	<ul style="list-style-type: none"> - odljev stručne radne snage iz sektora informacija i komunikacija u druge zemlje - iseljavanje stanovništva u zemlje EU-a - demografsko starenje stanovništva povećava pritisak na javne financije

Izvor: izrada autora prema Grad Pula (2017.): *Strategija razvoja urbanog područja Pula*. [Online] Dostupno na: http://www.pula.hr/site_media/media/filer_public/d2/a0/d2a02f95-7b02-4bcd-9df3-76401c4847bd/strategija_razvoja_urbanog_podrucja_pula.pdf [pristupljeno: 4. veljače 2020.]

Prema Strategiji razvoja urbanog područja Pule (Grad Pula, 2017.), za razdoblje do 2020. godine, strateški ciljevi razvoja su: razvijati zeleno i pametno urbano područje, koristiti kulturnu baštinu za osnaživanje razvoja urbanog područja, osnaživati uključivost urbanog područja.

Prioriteti koji su povezani s područjem demografije, a mogu se prepoznati prema ovoj strategiji su npr. “inovativni obrazovni programi” i “unapređenje kvalitete života u lokalnim zajednicama”, što podrazumijeva mjere kao što su: poboljšanje ponude studijskih, istraživačkih i inovacijskih programa, unapređenje strukovnog i cjeloživotnog obrazovanja, poboljšanje dostupnosti socijalnih usluga u zajednici, razvoj socijalnog poduzetništva i socijalnih inovacija, podizanje kvalitete predškolskog, osnovnoškolskog i srednjoškolskog obrazovanja, razvoj programa sporta, rekreacije i pripadajuće infrastrukture.

U svojoj razvojnoj strategiji Grad Pula kao jedan od ciljeva ističe poboljšanje kvalitete i povećanje kapaciteta za studente, kako bi Pula postala prepoznatljiva kao studentski grad. Jedna od mjera koje su provedene s tim ciljem, u razdoblju od 2017. godine do 2020. je povećanje smještajnih kapaciteta studentskog doma u Puli, u vrijednosti od 58,4 milijuna kuna (Bičak, 2019.).

Studentski dom će, uz postojeći paviljon 1 i studentski restoran, dobiti još dvije građevine koje će biti sagrađene u kompleksu Opće bolnice Pula, gdje je dobivena dozvola za gradnju, odnosno proširenje smještajnih kapaciteta Studentskog doma u korist Sveučilišta Jurja Dobrile. Novi paviljoni u Studentskom domu Pula imat će ukupno 248 kreveta, a postojeća zgrada kotlovnice, koja je ukupne površine 850 kvadrata, bit će premještena u novi paviljon 2 u kojem će se osigurati smještajni kapacitet od 194 ležaja u 97 soba (Bičak, 2019.).

No, ostaje problem osiguranja prostora za obavljanje prakse kako za Sveučilište Jurja Dobrila tako i za studente Politehnike, kako je navedeno u strategiji (Grad Pula, 2017.), a koji još nije adekvatno riješen.

3.3.5. Strateški okviri i mjere urbanog razvoja Pule

Izradi vizije, ciljeva, prioriteta i mjera temeljem kojih se strategija razvoja urbanog područja Pule implementira Grad je pristupio nakon definiranja aktualnog stanja, uz prikaz demografske slike.

Definirana vizija razvoja grada Pule glasi (Grad Pula, 2017., str. 44.): „Zelen, pametan i uključiv razvoj i rast urbanog područja Pula“. Vizija razvoja urbanog područja Pula, kao slika idealne budućnosti i temeljnih vrijednosti jest zajedničkim djelovanjem i nastojanjima razviti i promovirati urbano područje kao (Grad Pula, 2017.):

- zeleno područje u kojem se okoliš čuva, u kojem se njime upravlja s posebnom pažnjom i u kojem je gospodarstvo zelenije;
- područje s visokom stopom zaposlenosti i snažnom društvenom i teritorijalnom povezanosti u kojem se različitosti tretiraju kao bogatstvo;
- područje u kojem se znanje cijeni i potiče kao stup razvoja gospodarstva.

Sukladno navedenome, u smislu unapređenja urbanih procesa Pule u budućim razvojnim perspektivama, osmišljena su i definirana tri temeljna cilja koja će doprinijeti razvoju (Grad Pula, 2017., str. 44./45.):

1. Razvijati zeleno i pametno urbano područje – prioritetima kao što su zeleno i inovativno gospodarstvo, povezivanje kroz zeleni promet, očuvanje okoliša,

inovativni obrazovni programi. Gospodarski razvoj i rast temelje se na poduzetništvu i turizmu, a razvoj turizma temelji se na bogatstvu prirodne i kulturne baštine te očuvanom okolišu. Urbano područje ima potencijal za razvoj selektivnih oblika turizma, prije svega eko-turizma i seoskog turizma te za razvoj komplementarnih turističkih usluga i ponude koja će povezivati obalu i unutrašnjost. Urbano područje ističe se dobrom kvalitetom i organizacijom obrazovnog sustava, posebno na razini srednjoškolskog te visokoškolskog obrazovanja na području kojeg se Sveučilište Jurja Dobrile ističe ubrzanim razvojem te predstavlja važan čimbenik povezivanja obrazovanja i gospodarstva. Međutim, potrebe tržišta rada još uvijek nisu usklađene s obrazovnim sustavom. Ovaj cilj usmjeren je na daljnje jačanje onih razvojnih sastavnica za koje na urbanom području postoje komparativne prednosti, ali i potreba daljnjeg unapređenja u svrhu povećanja konkurentnosti i održivog razvoja. Svrha cilja je razviti urbano područje kao područje dobrih prometnih i komunikacijskih veza, uspješne i inovativne ekonomije i u kojem je briga za okoliš jedan od ključnih razvojnih elemenata. Mjere kojima se nastoji ostvariti ovaj cilj su jačanje zelenog gospodarstva, jačanje poduzetničke infrastrukture i programa, jačanje malog gospodarstva umrežavanjem, obrazovanjem i poticanjem inovacija, unapređenje cestovne prometne infrastrukture i prometne organizacije, pametan, zelen i integriran urbani promet, unapređenje komunalnih usluga i infrastrukture, promicanje energetske učinkovitosti i obnovljivih izvora energije te spomenuto poboljšanje ponude studijskih, istraživačkih i inovacijskih programa, kao i unapređenje strukovnog i cjeloživotnog obrazovanja.

2. Koristiti kulturnu baštinu za osnaživanje razvoja urbanog područja - urbano područje Pula bogato je raznolikom materijalnom i nematerijalnom kulturnom baštinom koja pridonosi atraktivnosti te predstavlja značajan predmet interesa na kulturnoj i turističkoj sceni. Kulturna je baština vrijedan resurs za gospodarski rast, zapošljavanje i socijalnu koheziju. Turistička ponuda ovog područja dijelom se temelji na kulturnoj ponudi, no nedostaje organiziran pristup prezentaciji kulturnih vrijednosti ovog prostora kao zanimljive turističko-kulturne destinacije. Svrha je ovog cilja snažnije gospodarski valorizirati kulturno-povijesnu baštinu i tradiciju urbanog područja, smjestiti je u središte procesa unapređenja razvoja i tako pridonijeti diverzifikaciji lokalnoga gospodarstva. Mjere kojima će se nastoji ostvariti ovi ciljevi su sljedeći: održivo upravljanje materijalnom kulturnom baštinom u funkciji razvoja gospodarstva, osnaživanje kulturno-umjetničke produkcije i kreativnih industrija, promocija tradicijskih

vrijednosti urbanog područja te očuvanje tradicijskih vrijednosti i identiteta provedbom obrazovnih i informativnih aktivnosti te poticanjem umrežavanja i multikulturalizma.

3. Osnaživati uključivost urbanog područja - urbano područje Pula oformljeno je početkom 2016. kao područje koje ne predstavlja jedinstvenu administrativno-teritorijalnu cjelinu i za koje se prvi put pristupilo izradi strategije razvoja, uvažavajući specifičnosti svake od sastavnica. Razvoj se promišlja u užem krugu dionika te unutar administrativnih granica, ne vodeći računa o mogućem utjecaju i povezivanju razvojnih aktivnosti na širem području. U promišljanju razvoja i provedbi razvojnih mjera još uvijek se dovoljno ne kombiniraju resursi i ne potiče se sinergija. Provedbom ovog cilja na urbanom području želi se uspostaviti dobro upravljanje koje će karakterizirati kvalitetan javni i civilni sektor, kvalitetne usluge u zajednici koje će odgovarati na potrebe stanovništva i biti dostupne svima. Mjere kojima će se nastojati ostvariti ovaj cilj su primjena participativnog pristupa u planiranju razvoja i provedbi razvojnih politika, integrirano i održivo upravljanje razvojem (u okviru prioriteta jačanja održivog upravljanja urbanim područjem) te ranije istaknuto poboljšanje dostupnosti socijalnih usluga u zajednici, razvoj socijalnog poduzetništva i socijalnih inovacija, podizanje kvalitete predškolskog, osnovnoškolskog i srednjoškolskog obrazovanja, razvoj programa sporta, rekreacije i pripadajuće infrastrukture (u okviru prioriteta unaprjeđenja kvalitete života u lokalnim zajednicama).

3.4. Grad Zadar – demografska obilježja i procesi urbanog razvoja

Zadar je grad smješten na srednjem dijelu hrvatske jadranske obale, sjedište je Zadarske županije i nalazi se na području šireg regionalnog područja Like i Dalmacije. Treći je po veličini u Dalmaciji, a peti u Hrvatskoj. Zadar ima vrijedan geostrateški položaj, bogato zaleđe i otoke, kulturnu i prirodnu baštinu, turizam, razvijenu pomorsku tradiciju (Razvojna agencija Zadarske županije, ZADRA d.o.o., 2013.).

U ovom poglavlju bit će detaljnije obrađena temeljna obilježja grada, demografske karakteristike, urbani procesi u Zadru, SWOT analiza za područje demografije Zadra te će se obraditi strateški okviri i mjere planirane u budućem razvoju.

3.4.1. Temeljna obilježja grada

Zadar je, urbano, kulturno, gospodarsko i razvojno središte Zadarske županije. Grad kao jedinicu lokalne samouprave čini 15 naselja, s 75.062 stanovnika. Svrstava se u gradove srednje veličine, što predstavlja prednost jer prelazi okvire malih gradova, a nema karakteristike velikih urbanih središta. Time je umjerena sredina za život bez pritiska koje imaju veliki gradovi, ali ujedno ima izražen urbani karakter, važan gospodarski potencijal za županiju i šire (Razvojna agencija Zadarske županije, ZADRA d.o.o., 2013.).

Zadar ima veliki prometni značaj. Magistralnom cestom, autocestom A1 povezuje značajne dijelove Hrvatske. Područje Zadra okruženo je otocima, od kojih su pojedini npr. otoci Ist, Iž, Molat, Olib, Premuda, Rava i Silba, koji danas također ulaze u lokalnu akcijsku grupu s Gradom Zadrom (kako bi se poboljšalo gospodarstvo također na otocima) (LAG Mareta, 2020.).

Zadar je naseljen još od doba prapovijesti. Arheološki nalazi ljudske kulture potječu iz neolitika. U 9. stoljeću Zadar postaje značajna Ilirska luka koja im je predstavljala polazište mnogih putovanja, ali i sigurno sidrište. Nakon seobe naroda i vladavine Ostrogota Zadar postaje osiromašeno naselje do te mjere da su javne građevine postale ruševine (Petricioli, 1997., str. 22.). Zadar se snažno uspinje u srednjem vijeku te postaje konkurencija moćnoj Veneciji. Formiranjem hrvatske države Zadar je počeo ostvarivati trgovinske te političke veze. U 17. stoljeću Zadar se suočava s opasnostima

turskih napada, uslijed čega nastupa stagnacija gospodarstva i epidemija kuge (Petricioli, 1997.).

U razdoblju između Drugog svjetskog i Domovinskog rata, gospodarstvo grada Zadra jača prema pokazateljima strukture i dinamike gospodarskog razvoja. 70.-ih godina ključni segmenti gospodarstva bili su različiti: brodarstvo, metaloprerađivačka, tekstilna i kemijska industrija, riboprerađivačka industrija, proizvodnja pića, cigareta, elektronika... Uz navedene temelje, povoljan položaj, željeznicu, luku, cestovne prometnice, vlastite resurse (poljoprivredu, ribarstvo) i učinkovite ljudske potencijale koji su mogli organizirati i implementirati suvremena tehnološka i marketinška dostignuća, Zadar se do Domovinskog rata uspješno razvijao. U poslijeratnom razdoblju uslijedila je potreba za revitalizacijom, pretvorba u privatno vlasništvo, proizvodnja je stagnirala ili je stala, a gubili su se i ljudski kapaciteti u tehnološkoj i specijaliziranoj industriji. U prvom desetljeću 21. stoljeća Zadar se gospodarski dobro oporavljao i jačao te je zabilježio više stope rasta. Osnovne grane na kojima se temelji razvoj gospodarstva su: turizam, promet, usluge, trgovina, građevinarstvo, ribarstvo i marikultura, grade se prometna i društvena infrastruktura, stambene i poslovne zgrade, trgovački centri, uz investicije u proizvodnji (Razvojna agencija Zadarske županije, ZADRA d.o.o., 2013.), iako su prisutni i dalje gospodarski problemi, povezani također s gospodarskim problemima države. Zanimljivo je istaknuti potencijale za proizvodnju električne i toplinske energije iz energije sunca i vjetra kao obnovljivih izvora energije zbog geografskog područja Grada Zadra te meteoroloških uvjeta.

U Zadru je sjedište najveće brodarske tvrtke u zemlji, što utječe na razvoj županijskog gospodarstva te životni standard obitelji pomoraca. Uz turizam, na tom području prehrambena industrija temelji se na sirovinskoj osnovi iz mora i Ravnih kotara, a izvozno orijentirana prerađivačka industrija na proizvodnju metalnih komponenti za automobilsku i farmaceutsku industriju (Hrvatska gospodarska komora - Županijska komora Zadar, 2019.).

2018. godine broj zaposlenih u pravnim osobama u Zadru je iznosio 23.557 te je zabilježen trend porasta, prema Državnom zavodu za statistiku (2019b.).

Tablica 18. Nezaposlenost u Zadru u prosincu od 2014. do 2018. godine

Nezaposlenost	2017.	2018.	2019.
Ukupno	4.156	3.624	3.035

Izvor: obrada prema Hrvatski zavod za zapošljavanje (2017.): *Mjesečni statistički bilten 12 (2017)*. [Online] Dostupno na: https://www.hzz.hr/content/stats/2017/stat_bilten_12_2017.pdf, Hrvatski zavod za zapošljavanje (2018.): *Mjesečni statistički bilten 12 (2018)*. [Online] Dostupno na: https://www.hzz.hr/content/stats/stat_bilten_12_2018.pdf, Hrvatski zavod za zapošljavanje (2019.): *Mjesečni statistički bilten 12 (2019)*. https://www.hzz.hr/content/stats/1219/HZZ_stat_bilten_12_2019.pdf [pristupljeno: 4. veljače 2020.]

Iz navedene tablice vidi se da se broj nezaposlenih smanjuje u promatranom razdoblju.

Grad Zadar ima i specifičan urbanistički izgled, koji je određen sačuvanim rimskim rasporedom ulica, ostacima fortifikacijskog sustava te većim brojem kulturno-povijesnih građevina, koje su dijelom iz antičkih vremena. Najbolje su očuvani bedemi iz srednjeg vijeka (Razvojna agencija Zadarske županije, ZADRA d.o.o., 2013.).

Najpoznatiji spomenici i znamenitosti Zadra su crkva sv. Donata, katedrala sv. Stošije te brojne druge značajne crkve koje su rado posjećene od strane turista, Forum, Kalelarga itd. Zadar je jedan od najznačajnijih hrvatskih gradova u smislu razvoja turističke destinacije. Urbane instalacije Morske orgulje i Pozdrav suncu smješteni su na zadarskoj rivi te su novi atraktivni elementi grada koje su oživjele dio grada oko njih i kreirale novu prepoznatljivost (Razvojna agencija Zadarske županije, ZADRA d.o.o., 2013.).

3.4.2. Demografske karakteristike grada

Zadar je kroz povijest dugotrajno mijenjao svoju demografsku sliku te strukturu. Prije Prvog svjetskog rata Zadar je imao oko 19.500 stanovnika, a ratne posljedice dovele su do iseljavanja 9.000 Hrvata (Petricioli, 1997.). Tu je započela demografska stagnacija i demografsko nazadovanje u odnosu na druge obalne gradove Hrvatske. U Drugom svjetskom ratu u Zadru je bilo 17.000 stanovnika, a zbog posljedica bombardiranja grad su napustili brojni stanovnici te je po završetku rata bilo popisano samo 13.000 stanovnika. Zadar bilježi napredak početkom 1950 – tih godina (Petricioli,

1997). Prema (Razvojna agencija Zadarske županije, ZADRA d.o.o., 2013.) 1953. godine Zadar je imao 23.368 stanovnika, 1991. godine 80.355, 2001. godine 72.718, a 2011. godine 75.062 stanovnika. Prirodno kretanje stanovništva u Zadru u novije vrijeme prikazano je u tablici u nastavku.

Tablica 19: Prirodno kretanje stanovništva u Zadru od 2011. do 2018.

Zadar	Živorodeni	Umrli	Prirodni prirast
2011.	798	627	171
2012.	803	666	137
2013.	807	649	158
2014.	767	728	39
2015.	697	755	-58
2016.	747	732	15
2017.	704	811	-107
2018.	687	724	-37

Izvor: prema Državni zavod za statistiku (2019b.): *Priopćenja i Statistička izvješća - Statistika u nizu – Gradovi u statistici – Stanovništvo, procjena i prirodno kretanje (31.10.2019.)*. [Online] Dostupno na: <https://www.dzs.hr/> [pristupljeno: 6. travnja 2020.]

Iz tablice je vidljivo da broj živorođenih s vremenom opada te da se u posljednje vrijeme bilježi i negativan prirodni prirast u Zadru. Time grad koji se duži niz godina mogao pohvaliti pozitivnim prirodnim prirastom sada bilježi nepovoljne trendove koji su karakteristički za ostatak Hrvatske.

Također, promjene u dobnoj strukturi stanovništva grada upućuju da se smanjuje mlado stanovništvo u gradu, a povećava se starije stanovništvo od 60 godina, odnosno da stanovništvo stari.

Prema narodnosnoj strukturi, povećao se broj Hrvata, zatim broj Bošnjaka. Prema vjeroispovjesti prevladavaju Katolici (89% ukupnog stanovništva), slijede Pravoslavci i Muslimani (Razvojna agencija Zadarske županije, ZADRA d.o.o., 2013.).

Najbrojnije je stanovništvo sa srednjoškolskim obrazovanjem, a povoljan je i udio stanovništva s visokim obrazovanjem. Prema Državni zavod za statistiku (2019b.), u Zadru je u 2018./2019. evidentirano 45 dječjih vrtića i drugih pravnih osoba koje ostvaruju program predškolskog odgoja, 19 osnovnih škola, 23 srednje škole. Zadar je također jedan od najstarijih sveučilišnih gradova Europe. Sveučilište u Zadru ustojeno je sa sveučilišnim odjelima, stručnim odjelima i drugim ustrojbenim jedinicama (Razvojna agencija Zadarske županije, ZADRA d.o.o., 2013.).

Kao temeljni problem u ovome poglavlju može se naglasiti stagnacija i starenje stanovništva zbog negativnog prirodnog priraštaja, kao i dobrovoljnih migracija iz Zadra. Stoga se trebaju razviti demografske smjernice za povratak pozitivnih trendova prirodnog prirasta, kao i jačanje gospodarstva sukladno mogućnostima koje su i ranije već potvrđene kako bi se dalje unaprijedila kvaliteta života stanovnika.

3.4.3. Urbani procesi u Zadru

Kao novo definirano urbano područje, Zadar obuhvaća 15 jedinica lokalne samouprave: Zadar, Nin, Bibinje, Galovac, Kali, Kukljica, Novigrad, Poličnik, Posedarje, Preko, Ražanac, Sukošan, Škabrnja, Vrsi i Zemunik Donji. Ukupna površina urbanog područja Zadra je 790 km². Područje je na sjeveru omeđeno kopnenom i morskom granicom općina Privlake i Povljane te Grada Paga, na istoku se nalazi Velebitski kanal, na jugu Benkovac te općine Sveti Filip i Jakov na kopnu i Pašman na otoku, a na zapadu je morskom granicom odvojeno od Općine Sali na Dugom otoku i otoku Zverincu. Udaljeni otoci u sastavu urbanog područja Zadra predstavljaju specifičnost zadarskog urbanog područja. Najudaljeniji otoci koji pripadaju području su Olib i Silba. Uz kriterij zaposlenih dnevnih migranata, kod definiranja obuhvata urbanog područja korišten je dodatni kriterij koji se odnosi na kriterij socioekonomske funkcionalne povezanosti (Grad Zadar, 2016.).

Značajan demografski problem na urbanom području predstavlja polarizacija na demografski progresivna i problematična područja vezana većinom uz otoke i općine u zaleđu. Spomenuta područja zahvaćena su emigracijom, uz nepovoljne prirodne promjene. Potrebno je valorizirati povoljne demografske resurse i potaknuti njihovo zadržavanje, provoditi pronatalitetnu populacijsku politiku. Društvene ustanove koje

čine osnovni element društvene infrastrukture nisu ravnomjerno raspoređene na urbanom području što je potrebno promijeniti.

Većina stanovnika ima riješeno stambeno pitanje na promatranom urbanom području Zadra, ali je i dalje potrebno rješavati nezadovoljavajuće uvjete za stanovanje (socijalne stanove), kao i probleme s infrastrukturnom opremljenosti u pojedinim slučajevima. Kao glavni problem funkcije stanovanja, Strategija razvoja urbanog područja Zadra 2014.-2020. (Grad Zadar, 2016.) prepoznaje se visok udio stanova koji se povremeno koriste.

Također, vezano za područje demografskih potencijala prisutni su problemi u sustavu socijalne skrbi. Uz siromaštvo, različite oblike deprivacije, koji su izraženiji na području zaleđa, ističe se nedostatak financijskih sredstava, kadrova, prostora i opreme za pružanje usluga socijalne skrbi, kao i nedostatak kadrova za pisanje projekata za moguće dodatno financiranje.

Relativno povoljna obrazovna struktura stanovništva povoljan je preduvjet za budućnost razvoja urbanog područja, uz potrebna osposobljavanja i daljnja usavršavanja za specifične grane. Također, vezano za navedeno prisutan je nedostatak kvalificirane radne snage (posebno u sektorima kao što su poljoprivreda, ribarstvo, ugostiteljstvo, turizam, strojarstvo, obrazovanje itd.), kao i problem neusklađenosti obrazovnih programa s potrebama na tržištu rada.

Područje gospodarenja urbanim okolišem i izloženost rizicima, upravljanje javnim urbanim površinama, zaštićenim prirodnim vrijednostima, razvoj komunalne i prometne infrastrukture, uvođenje dodatnih mjera za poticanje iskorištavanja energije vjetra, ulaganja u solarne elektrane, rješavanje problematike odlagališta otpada, urbanog prijevoza, bolje povezivanje otoka, prepoznaju se također bitnim u okviru provedbe urbanih procesa urbanog područja Zadra. U konačnici, potrebno je postaviti odgovarajući okvir upravljanja razvojem, uz partnerstvo i sinergiju među jedinicama lokalnih samouprava za iskorištavanje potencijala i rješavanje problema, a oni trebaju biti usklađeni s različitim strateškim planovima, ciljevima i prioritetima koji se definiraju na ostalim razinama (Grad Zadar, 2016.).

3.4.4. SWOT analiza za područje demografije – primjer Zadra

SWOT analizom, kao i kod ostalih primjera ranije u radu, prepoznate su snage i slabosti grada Zadra koje je moguće iskoristiti da bi se unaprijedili urbani procesi u budućnosti s demografskim potencijalima kao ključnom osnovom koja se promatra. Također su identificirane prilike i prijetnje koje dolaze iz vanjske okoline, grad na njih ne može utjecati, već im se može odgovarajuće prilagoditi. U nastavu je prikazana analiza kao početni korak - instrument unaprjeđenja urbanih procesa na području demografije.

Tablica 20. SWOT analiza za područje demografije – primjer Zadra

SNAGE (S)	SLABOSTI (W)
<ul style="list-style-type: none"> - pozitivan prirodni prirast u dužem roku - pozitivan migracijski saldo - rast broja stanovnika - dobra mreža obrazovnih institucija, Sveučilište - dobra suradnja s lokalnom zajednicom - priljev novih znanstvenika - rastući broj studenata - kvalitetni pojedinačni programi socijalne skrbi 	<ul style="list-style-type: none"> - starenje stanovništva grada - nedostatak profesorskog kadra (posebno u domeni prirodnih znanosti) - visoka nezaposlenost lokalnog stanovništva, a posebno mladih i visoko obrazovanih - nedovoljno kvalitetan (potreban) kadar u turizmu i pojedinim zanimanjima
PRILIKE (O)	PRIJETNJE (T)
<ul style="list-style-type: none"> - unaprjeđivanje sustava cjeloživotnog učenja - programi Europske unije cjeloživotnog obrazovanja i prekvalifikacije - rastući interes za unaprjeđenje sustava brige o starijim osobama 	<ul style="list-style-type: none"> - starenje stanovništva i depopulacija većine otoka - jačanje trenda odljeva visokostručne radne snage

Izvor: izrada autora prema Razvojna agencija Zadarske županije, ZADRA d.o.o. (2013.): *Strategija razvoja Grada Zadra 2013. - 2020. (Okvir za strateški razvoj Zadra do 2020. godine)*. [Online] Dostupno na: <https://www.grad-zadar.hr/repos/doc/Strategija%20razvoja%20grada%20Zadra.pdf> [pristupljeno: 4. veljače 2020.]

Prema Strategiji razvoja Grada Zadra 2013.-2020., strateški ciljevi koji su se planirali ostvariti do 2020. godine su (Razvojna agencija Zadarske županije, ZADRA d.o.o., 2013.): očuvanje i održivi razvoj prostora te unapređenje infrastrukturnog sustava grada, povećanje gospodarske konkurentnosti, unapređenje kvalitete života i zaštita okoliša, održivi razvoj ruralnog područja i otoka, povećanje efikasnosti i upravljanja razvojem.

Prioriteti koji se tiču demografije su “razvoj društvene infrastrukture i usluga”, “unapređenje kvalitete stanovanja i sigurnost stanovništva”, “razvoj ljudskih potencijala”. Mjere koje mogu direktno potaknuti demografski rast i razvoj su: poboljšanje uvjeta i kvalitete usluga sustava odgoja i obrazovanja na svim razinama, potpora projektu sveučilišnog kampusa i daljnjem razvoju Sveučilišta, unapređenje pronatalitetne populacijske politike, planiranje i stvaranje preduvjeta za stambenu izgradnju, planiranje i gradnja stanova iz programa društveno poticane stanogradnje, integracija osoba u nepovoljnoj poziciji na tržištu rada, razvoj cjeloživotnog profesionalnog usmjeravanja i razvoj programa cjeloživotnog obrazovanja i osposobljavanja, poticanje obrazovanja za zapošljivost i konkurentnost na tržištu rada, prevencija dugotrajne nezaposlenosti, razvoj cjeloživotnog obrazovanja i specijaliziranih obrazovnih programa, unapređenje medicinske skrbi i skrbi o starijim osobama na svakom otoku.

Mjera unapređenja pronatalitetne populacijske politike podrazumijeva osiguravanje naknade za svako novorođeno dijete, stvaranje povoljnih uvjeta za život mladih obitelji i djece (rješavanje stambenih pitanja, zapošljavanja i dr.), postepeno uvođenje novih oblika potpora poput poreznih olakšica i plaćenog porodiljnog dopusta, poticanje fleksibilnijeg radnog vremena, omogućavanje prednosti kod ostvarivanja prava na vrtić, osiguravanje jeftinije cijene vrtića za treće dijete, i dr.

Jedan od pokazatelja koji se prepoznaje bitnim za mjerenje uspjeha demografskih ciljeva i mjera Grada Zadra je rješavanje stambenih pitanja, posebno za mlade obitelji. 2013. godine, kada je izrađena razvojna strategija, na tom području Grad Zadar nije ostvario posebne pomake, no najavljeno je da će se mjere realizirati do kraja 2020. godine, što bi značilo da će strateški ciljevi postavljeni 2013. biti do tada ostvareni. U travnju 2019. godine u Zadru su potpisani Ugovor o darovanju nekretnine između Ministarstva državne imovine i Agencije za pravni promet i posredovanje nekretninama

(APN-a) te Predugovor o međusobnim pravima i obvezama vezanim uz izgradnju stanova iz Programa društveno poticane stanogradnje (POS) između APN-a i Grada Zadra, čime su stvoreni uvjeti za početak projektiranja i izgradnje novih stotinu POS stanova na lokaciji Crvene kuće (Agencija za pravni promet i posredovanje nekretninama, 2019.).

3.4.5. Strateški okviri i mjere urbanog razvoja Zadra

Sukladno analizi stanja Zadra, izrađen je strateški okvir, s vizijom urbanog razvoja, precizno definiranim strateškim ciljevima, kao i prioritetima i mjerama koji će potaknuti širi urbani razvoj Zadra u budućnosti, uključujući razvoj demografskih potencijala. Vizija je razvoja urbanog područja Zadra (Grad Zadar, 2016., 81.): integralni razvoj koji podrazumijeva polifunkcionalno gospodarstvo, uz održivo korištenje prostornih resursa, porast životnog standarda, tehnološki napredak i inovacije u urbanom okolišu te poboljšanje sustava upravljanja razvojem na čemu će se temeljiti sveukupni razvoj urbanog područja Zadra. Smatra se da je dugoročni razvoj urbanog područja Zadra nezamisliv bez integralnog pristupa te uvažavanja potreba društva i ukupnog urbanog okruženja. U budućnosti urbanih procesa Zadra potrebno je produktivno gospodariti prostorom i resursima koji unapređuju kvalitetu i kvantitetu društvenih funkcija i resursa.

Sukladno definiranoj viziji, precizirana su četiri razvojna cilja u smislu urbanog razvoja različitih područja u budućnosti Zadra, a oni su sljedeći (Grad Zadar, 2016., 82-86.):

1. Konkurentno gospodarstvo temeljeno na aktivnoj međusektorskoj integraciji – nužno je poticati polifunkcionalni gospodarski razvoj temeljen na aktivnoj međusektorskoj integraciji, koja će umanjiti negativne učinke neočekivanih događaja. Zbog naglašene važnosti turizma, ali i nedovoljnog stupnja razvijenosti ostalih sektora, potrebno je potaknuti gospodarski razvoj koji će se temeljiti na osnaženim djelatnostima iz svih sektora te njihovoj suradnji. Povećanje konkurentnosti gospodarstva, međusobna integracija gospodarskih sektora pretpostavlja unaprjeđenje opće i poslovne infrastrukture, ulaganja u istraživanja i transfer rezultata u poslovni sektor, diverzifikaciju turističke ponude i uključivanje autohtonih poljoprivrednih i ribarskih te tradicionalnih obrtničkih proizvoda. Kao očekivani produkti ovog cilja su povećana zaposlenost stanovništva te smanjena nezaposlenost, što

posljedično može donijeti povećani životni standard. Razvojni prioriteti (s detaljnijim mjerama) koji se odnose na ovaj cilj su sljedeći: razvoj konkurentne industrije, poljoprivrede, ribarstva i marikulture, primjena znanja, novih tehnologija i inovacija u gospodarstvu (primjerice jačanjem znanstvenoistraživačke dimenzije poslovnog sektora, poboljšanjem kapaciteta znanstvenoistraživačkih institucija kao nositelja gospodarskog razvoja), održivi razvoj turizma kroz diversificiranu cjelogodišnju ponudu, osiguranje poticajnog poduzetničkog okruženja za razvoj poduzetništva i obrtništva.

2. Razvoj ljudskih potencijala i visoka kvaliteta društvenih sadržaja i usluga - stanovništvo se prepoznaje kao primarni element razvoja urbane sredine Zadar jer je društveni čimbenik ključan za napredak životnog standarda i dostupnost kvalitetnih društvenih sadržaja. Društvena infrastruktura u Zadru je nedovoljno razvijena pa se javlja razvojna potreba za osuvremenjivanjem. Također će se ovim ciljem nastojati unaprijediti obrazovni sustav, kao preduvjet gospodarski relevantnih obrazovnih programa koji će se razviti kroz ovaj cilj. Prioriteti (i mjere) koji se postavljaju su sljedeći: povećanje zapošljivosti i razvoj obrazovnih programa usklađenih s potrebama gospodarstva (podrškom osposobljavanju i zapošljivosti osoba iz NEET skupine, jačanjem zapošljivosti i podrškom radu lokalnih dionika u razvoju zapošljivosti, unaprjeđenjem kvalitete sustava i ustanova za obrazovanje odraslih), razvoj odgojno-obrazovne infrastrukture i usluga (podrškom poboljšanju uvjeta i kvalitete usluga sustava odgoja i obrazovanja na svim razinama, izgradnjom, obnovom i opremanjem odgojno-obrazovnih ustanova, unaprjeđenjem pristupa kvalitetnom obrazovanju za učenike iz skupina u nepovoljnom položaju), unaprjeđenje i teritorijalno uravnoteženje razvoja socijalne i zdravstvene infrastrukture i skrbi uz povećanje socijalne uključenosti (tu će se provoditi infrastrukturno unaprjeđenje institucija, podrška pružanju socijalnih usluga u lokalnim zajednicama, aktivno uključivanje socijalno ugroženih skupina i mladih u život zajednice, podrška poboljšanju pristupa hitnoj i primarnoj zdravstvenoj zaštiti te kvaliteti zdravstvenih usluga, podrška unaprjeđenju obrazovanja za zdravstvene djelatnike), unaprjeđenje uređenja i kvalitete stambenih i javnih zgrada, unaprjeđenje kulturne infrastrukture i sadržaja, sportsko-rekreacijske infrastrukture i sadržaja te sustava potpora za ravnomjerniji razvoj sporta.

3. Održivo gospodarenje prostornim resursima uz poboljšanu kvalitetu urbanog okoliša – urbani razvoj Zadra u svim segmentima mora integrirati prirodni i izgrađeni okoliš u jedinstvenu cjelinu koja predstavlja okoliš stanovništva urbanog područja Zadra. Stoga je ovdje imperativ održivo gospodarenje prostornim resursima koji mogu dovesti do socijalnog blagostanja i gospodarskog prosperiteta. U tu svrhu je nužno unaprijediti komunalnu infrastrukturu Zadra i kvalitetu okoliša, kao i uvesti okolišno prihvatljivu praksu te implementaciju energetske učinkovitosti. Prioriteti (s detaljnije razrađenim mjerama u samom dokumentu) u okviru ovog cilja koji će se provesti su sljedeći: unaprjeđenje prometne povezanosti i održive urbane mobilnosti (uključujući promoviranje održivih oblika mobilnosti, zdravog načina života kroz razvoj pješačke i biciklističke infrastrukture), poboljšanje kvalitete urbanog okoliša, te proaktivno djelovanje u slučaju prirodnih i antropogenih rizika, unaprjeđenje komunalnih infrastrukturnih sustava, poticanje energetske učinkovitosti i korištenja obnovljivih izvora energije, održivo upravljanje prirodnom i kulturnom baštinom.

4. Dobro upravljanje – kvalitetno upravljanje resursima mora se temeljiti na kompetentnoj javnoj samoupravnoj vlasti, digitalnim javnim uslugama, suradnji javnog, privatnog i civilnog sektora s ciljem osnaživanja organizacija civilnog društva. Stoga je potrebno uvesti digitalizaciju, provesti digitalno osposobljavanje djelatnika, povećati javnu dostupnost informacija, uvesti sustav upravljanja kvalitetom i praćenja produktivnosti javne uprave. Prioriteti (i mjere) koji se nastoje ostvariti su: povećanje efikasnosti javne uprave (unaprjeđenjem sustava upravljanja ljudskim resursima, uvođenjem sustava upravljanja kvalitetom te optimizacijom poslovnih procesa i pružanja usluga na lokalnoj razini), jačanje komunikacije između građana i javne uprave, osnaživanje kapaciteta i suradnje među svim akterima razvoja.

4. KOMPARATIVNA ANALIZA DEMOGRAFSKIH POTENCIJALA ODABRANIH GRADOVA HRVATSKE

Nakon provedbe analize temeljnih obilježja, detaljnije demografskih karakteristika i strateških okvira razvoja, stečen je uvid u aktualno stanje urbanih aglomeracija Zagreba i Rijeka te urbanih sredina Pule i Zadra. Ovi gradovi su odabrani s ciljem komparacije između gradova koji pripadaju skupini većih gradova, ali među njima postoje i razlike.

U ovom poglavlju, koje je aplikativno i gdje će se analiza temeljiti na stavovima autora, bit će izrađena komparativna analiza odabranih gradova koji se analiziraju sukladno cilju istraživanja. Cilj je ove komparativne analize sintetizirati demografske potencijale, steći uvid u razloge utvrđenih razlika, kao i komentirati smjernice daljnjeg urbanog razvoja na promatranim područjima. U tom smislu bit će postavljen okvir za analizu, prezentirat će se pozitivne i negativne strane urbanog razvoja promatranih skupina gradova (i poveznica s demografskim odrednicama) te će se prikazati kritički osvrt na provedenu komparativnu analizu demografskih potencijala za potrebe rada, s budućim preporukama.

4.1. Okvir za komparaciju demografskih potencijala Zagreba, Rijeka, Pule i Zadra

U cilju komparacije demografskih potencijala potrebno je također detaljnije komparirati šire razvojne potencijale koje promatrani gradovi imaju jer su to ujedno preduvjeti za jačanje demografskih potencijala.

Zagreb, Rijeka, Pula i Zadar su urbane sredine u Hrvatskoj u kojima se zbiva koncentracija demografske i gospodarske moći. Predstavljaju privlačne urbane cjeline koje stanovništvu nude spektar mogućnosti za postizanje većeg životnog standarda, ponudu javnih usluga koje obuhvaćaju npr. zdravstvo, ponudu obrazovnih ustanova, socijalne usluge, kulturnu ponudu, poslovne prilike, djelovanje udruga civilnog društva, sportske sadržaje i rekreativne usluge, kvalitetnu javnu infrastrukturu, te niz drugih sadržaja koje ne sadrže ruralne ili slabije naseljene cjeline.

Zagreb je glavni grad Hrvatske i kao takav je političko, gospodarsko i administrativno središte zemlje u kojem je središte svih javnih institucija, od Vlade i Sabora, preko ministarstava, do središnjih kulturnih ustanova i ostalih vodećih centara Hrvatske. U njemu se donose centralizirane političke, društvene i ekonomske odluke koje se potom provode na nacionalnoj razini, a dio odluka prenosi se na jedinice regionalne i lokalne samouprave u cijeloj Hrvatskoj.

Budući da je Zagreb najrazvijeniji grad u kojem živi velika koncentracija stanovništva, otvaraju se i nove mogućnosti daljnjeg razvoja demografske, gospodarske, ekonomske i političke moći te svojim urbanim potencijalima pruža stanovništvu najproduktivnije prilike za ostvarenje željene životne egzistencije i kvalitete života koja je na visokoj razini. Očekuje se da će u Zagrebu stanovnici lakše pronaći posao, i to ne bilo kakav, već posao u struci s očekivanim dohotkom i perspektivnim radnim uvjetima. Zagreb nudi veliku ponudu poslovnih zona i stambenih jedinica koje sukladno veličinama i prostornoj organizaciji mogu zadovoljiti očekivane potrebe stanovnika za naseljavanjem, rješavanjem stambenog pitanja i poslovne problematike, kao i organizacije privatnog života u smislu zadovoljenja potreba za zdravstvenim, socijalnim, kulturnim društvenim i drugim uslugama. Međutim, Zagreb se također suočava s posljedicama razvoja glavnih gradova koje traže pravovremeno zaustavljanje nepovoljnih učinaka i pomno razvojno planiranje.

Zagreb se počeo razvijati kao šira aglomeracija kada su se počeli graditi prvi trgovački centri u središtu grada s podzemnim garažama da bi se rasteretile prometne gužve Zagreba i stanovništvu osiguralo parkirno mjesto. Prostorna struktura Zagreba tada je bila ograničena na strogi centar i njegovu okolicu. U Zagrebu su mnogi investitori prepoznali potencijalnu priliku za svoja ulaganja i brz povrat na investicije u smislu izgradnje poslovnih zona i stambenih jedinica kojima će privući stanovništvo da se doseli i nađe posao te nastavi život u Zagrebu, unaprijeđujući ga kao urbanu aglomeraciju.

Urbani procesi u Zagrebu temelje se na širenju prostorne strukture grada prisvajanjem rubnih gradskih četvrti i okolnih ruralnih sredina u gradsku strukturu, čineći tako ekonomski i društveno razvijenija šira područja. Tako se u Zagrebu grade poslovne zone i stambene jedinice na rubnim dijelovima grada s ciljem udaljavanja veće koncentracije stanovništva od samog centra Zagreba. Neki investitori željeli su

usmjeriti urbani razvoj Zagreba u centru u smislu privlačenja stanovništva višeg društvenog sloja, uz postepenu eliminaciju siromašnijeg dijela stanovništva iz samog centra. Ova problematika je vrlo diskutabilna jer društveni status stanovnika nije mjerilo prostornog smještaja istih, odnosno pitanje je moralne i etičke problematike naseliti centar grada bogatim društvenim slojem, a udaljiti ostale društvene slojeve. Takav cilj je neopravdan i nema smisao u urbanim procesima, već je zadaća i Gradske uprave i investitora da se stanovništvu podjednako nude isti stambeni i poslovni uvjeti.

Urbani procesi Zagreba idu u smjeru daljnjeg razvoja poslovne moći, dok se istovremeno zanemaruju pitanja od javnog interesa i potreba građana koje se ne zadovoljavaju u odgovarajućoj mjeri. Navedena problematika je razvidna u činjenici da se u Zagreb ulaže u smislu razvoja poslovnih zona i stanova koji se gomilaju po principu random izgradnje, odnosno nema odgovarajuće definiranog plana urbanog razvoja, već se ulaže, gradi i investira bez jasnog cilja, s namjerom gomilanja poslovne i stambene moći. Navedene radnje prelaze u prekomjerno gomilanje i poslovnih zona i stambenih jedinica, što rezultira povećanom ponudom istih u odnosu na potražnju, odnosno ponudom koju si određeno stanovništvo ne može priuštiti. Stanovništvo Zagreba je pokretač urbanih procesa jer svojom radnom produktivnošću, kao i brojem te obrazovnom strukturom utječe na smjer urbanog razvoja, koji je u posljednje vrijeme u Zagrebu primarno orijentiran na privatni, a ne na javni interes.

Zagreb ima obilježja nepovoljne demografske strukture jer je prisutno starenje stanovništva, negativan prirodni priraštaj zbog većeg mortaliteta u odnosu na natalitet u gradu te prisutnost radnog kontingenta starije životne dobi na tržištu rada naspram mlađe radne snage, koja je nudi novije kompetencije nego starije stanovništvo. Prevlad starijeg stanovništva, odgađanje stvaranja obitelji, smanjenje fertiliteta žena i negativni prirodni priraštaj ne stvaraju pozitivnu demografsku sliku grada, kao ni povoljne buduće razvojne perspektive.

Rijeka je treći po veličini grad u Hrvatskoj, a također sa širim okruženjem ima status urbane aglomeracije, koja je prostorno proširena prisvajanjem prigradskih naselja. Formalno, Rijeka se razvila u urbanu aglomeraciju početkom 2014. Međutim, urbani razvoj se odvijao postepeno dugi niz godina, ulaganjem u razvojne prioritete grada, gdje su prepoznati problemi koji su ograničavali razvoj Rijeke. Primjerice, ulagalo se u razvoj komunalne i prometne infrastrukture, znanstvene djelatnosti i izgradnju

Sveučilišta, u odgojne ustanove i obrazovne ustanove, javni gradski prijevoz itd. Dugi niz godina bila je prepoznatljiva prema razvoju industrije. Rijeka je ujedno u 2020. godini postala i Europska prijestolnica kulture, što je temeljeno na snažnim potencijalima razvoja grada kulture i kreativnosti. Projekt Europske prijestolnice kulture donosi konkretna ulaganja financijskih sredstava za razvoj kulture, javnih europskih sredstava, nacionalnih, regionalnih i lokalnih, ali i doprinos sponzorskih sredstava. Rijeka je time uvrštena na popis šezdesetak europskih gradova koji su ovu titulu nosili do sada poput Dublina, Liverpoola, Atene, Roterdama, Genove i mnogih drugih (Grad Rijeka, 2020.).

Urbana slika Rijeke relativno je povoljna u cjelini, ali su strateškim promišljanjem definirani razvojni prioriteti i potencijali u koje treba dalje ulagati kako bi zadržala i ojačala status snažnog metropolitanskog područja s povoljnim preduvjetima za kvalitetan život stanovništva, usmjeren prema novim izazovima održivog razvoja.

Demografska slika Rijeke je nepovoljna, s obzirom na negativan prirodni priraštaj, starenje stanovništva, što rezultira i većim potrebama za državnim potporama, mirovinama, subvencijama, korištenjem socijalne pomoći. Broj novorođene djece nije povoljan za budući razvoj. Obrazovna struktura stanovništva Rijeke je povoljna u smislu prisutnosti stanovnika srednjeg i visokog obrazovanja, koje svojim znanjem može doprinijeti većoj gospodarskoj produktivnosti Rijeke te čini aktivni obrazovni radni kontingent grada.

Demografski potencijali Rijeke uvelike utječu na njezin urbani razvoj jer je Rijeka, za razliku od Zagreba, usmjerila svoj urbani razvoj u smjeru razvoja društvenog sadržaja koji je od značaja za lokalnu zajednicu. U tom smislu je Rijeka prepoznala razvojne javne potrebe kojim će se zadovoljiti prvenstveno javni, u suradnji s privatnim interesom.

Pula i Zadar sljedeći su promatrani gradovi koji nisu urbane aglomeracije, ali se prema Zakonu o regionalnom razvoju ubrajaju u veća urbana područja.

Pula je najveći grad u Istri i ima potencijale za urbani razvoj koji je već dosegao zadovoljavajuću razinu. Međutim, suočena je s novijim izazovima koje traže žurno djelovanje kako bi razvojni put grada i dalje bilježio napredak i kako bi stanovništvo ostalo u gradu te imalo zadovoljavajuću kvalitetu života. Kao urbana sredina srednje

veličine u usporedbi s ostalim gradovima, gravitira urbanom razvoju velikih sredina pa su njeni urbani procesi, poput Rijeke, usmjereni prvenstveno na zadovoljavane javnih potreba, a potom na unapređenje prostorno šireg gospodarstva i ekonomske moći grada. Urbani razvoj Pule u novije vrijeme definira se prema implementaciji zelenog, održivog i pametnog rasta i razvoja, gdje je stavljen naglasak na društveno i ekološki odgovorno ponašanje kao prioritet, što je nužno intenzivirati u daljnjim aktivnostima. Prepoznaje se također važnost kulturne baštine. U okviru većeg urbanog područja promišlja se razvoj veće prostorne cjeline.

Demografska slika Pule slična je kao i kod ostalih uključenih gradova, dakle, karakteristike su starenje stanovništva, stagnacija istoga, negativan prirodni priraštaj, odljev radnog kontingenta u razvijene zemlje zbog neadekvatne ponude poslova kao i zbog unapređenja životnog standarda, nedovoljne razvojne mjere pronatalitetne politike s ciljem zadržavanja stanovništva u Puli. Mlada radna snaga suočena je s otežanim mogućnostima pronalaska posla, za što je bitno poticati i različite gospodarske grane.

Zadar je grad koji se ubraja u urbane sredine srednje veličine, a prema Zakonu o regionalnom razvoju veće urbano područje te je centar srednje Dalmacije prema različitim obilježjima.

Demografska slika Zadra slična je kao u ostalim gradovima, iako Zadar karakterizira kretanje stanovništva koje je duže vrijeme bilježilo pozitivnije trendove. Prisutan je manjak mlađe dobne strukture stanovnika, zbog negativnog prirodnog priraštaja, migracija u druge zemlje u potrazi za boljim poslovnim i životnim uvjetima, kao i nedostatak radnog kontingenta koji bi zadovoljio tekuće potrebe na tržištu rada. Obrazovna struktura Zadra je prihvatljiva, dostatan je udio visokoobrazovanih osoba koje mogu ponuditi svoja znanja iako postoji potreba za daljnjim razvojem specijaliziranih zanimanja te poticanja različitih gospodarskih grana za koje Zadar i povijesno potvrđuje značajne potencijale.

Zadar je Strategijom razvoja urbanog područja Zadra usmjerio svoje urbane procese dualno – i u javni i u privatni sektor, s ciljem zadovoljenja poslovnih potreba i unapređenja gospodarske moći, ali i s ciljem zadovoljenja društvenih interesa svoje zajednice te potreba stanovništva. Prepoznaje potrebu povezivanja različitih sektora

kao i suradnje u okviru dobrog upravljanja te promišlja o suvremenim izazovima novijeg doba.

4.2. Pozitivni i negativni aspekti urbanog razvoja

Demografski i širi cjelokupni urbani razvoj analiziranih gradova u budućnosti donosi sa sobom pozitivne i negativne razvojne aspekte koje je potrebno unaprijed planirati. S obzirom na to da su u radu obrađena dva grada kao velike urbane aglomeracije te dva kao urbane sredine srednje veličine, prema Zakonu o regionalnom razvoju kategorizirani u veća urbana područja, pozitivni i negativni aspekti će se raščlaniti u dvije skupine.

Sukladno analitici obrade dviju velikih urbanih aglomeracija, Zagreba i Rijeke, može se zaključiti da su njihovi pozitivni razvojni aspekti sljedeći:

- a) Širenje prostorne strukture gradova uključivanjem rubnih gradskih četvrti i obližnjih ruralnih sredina kojima se podiže razina gospodarskog, društvenog i socijalnog razvoja.
- b) Ponuda većeg broja poslova, stambenih jedinica, veće mogućnosti na tržištu rada za stanovništvo.
- c) Veći izbor socijalnih, zdravstvenih i kulturnih usluga zbog same veličine grada, kao i veći izbor sportskih, rekreativnih, kupovnih sadržaja.
- d) Rješavanje problema prometnog zastoja izgradnjom garaža, ulaganje u javnu infrastrukturu koja uključuje komunalnu, prometnu i javni prijevoz, s ciljem daljnjeg napretka i zadovoljavanja javnih potreba građana.
- e) Veći stupanj lokalnih potpora i subvencija, kao i veći kapaciteti za odgoj, obrazovanje i usavršavanje.
- f) Veće mogućnosti izbora obrazovanja, odabira škole i odgojnih ustanova.

Negativni aspekti razvoja Zagreba i Rijeke su sljedeći:

- a) Nepovoljna demografska struktura gradova, gdje dominira starije stanovništvo s negativnim prirodni priraštajem, niskom stopom fertiliteta žena, odgađanjem obitelji zbog poslovne i stambene nesigurnosti.

- b) Onečišćenje okoliša i generiranje velike količine otpada koji nije adekvatno zbrinut.
- c) Kreiranje jaza između bogatog i siromašnijeg sloja stanovništva.
- d) Cijena nekretnina.
- e) Zanemarivanje potreba javnog sektora i interesa, a davanje prednosti i prioriteta poslovnom sektoru i koncentraciji poslovne moći pred širim društvenim i ekološkim, integriranim razvojem.

Promatrajući Pulu i Zadar kao urbane sredine srednje veličine, može se reći da su pozitivni aspekti njihova razvoja sljedeći:

- a) Koncentracija obrazovnih mogućnosti na užem području.
- b) Usmjerenje razvoja prema zelenom gospodarstvu u budućnosti i stavljanje naglaska na društveno odgovorno poslovanje.
- c) Osnaživanje multikulturalnosti i obogaćivanje javnog života građana.
- d) Ulaganje u ljudske resurse i usavršavanje nezaposlenih ljudi.
- e) Bogatstvo i raznolikost kulturne baštine.

Negativni aspekti razvojnih procesa u posljednja navedena dva grada su sljedeći:

- a) Nejednaka demografska kretanja.
- b) Negativan prirodni prirast.
- c) Nedostupnost odgovarajuće ponude poslova, kulturnih, zdravstvenih usluga, sportskih sadržaja.
- d) Neučinkovita prilagodba klimatskim promjenama s obzirom na to da su gradovi na obali.
- e) Gašenje pojedinih grana i orijentacija prema turizmu.

Iz navedenog se može vidjeti ne samo razlike između urbanih aglomeracija i većih urbanih područja već i sličnosti vezane za demografske potencijale, pri čemu treba posebno razmotriti probleme koji se javljaju u svim gradovima neovisno o tome što gradovi pružaju veće mogućnosti za zadovoljavanje potreba stanovništva i mjesta su veće demografske koncentracije.

Gradovi koji se promatraju u svojim strateškim dokumentima prepoznaju demografske snage i slabosti, prilike i prijetnje, a sukladno navedenom potrebno je provoditi i postavljene mjere.

4.3. Kritički osvrt na komparativnu analizu demografskih potencijala Zagreba, Rijeke, Pule i Zadra

Analizirani gradovi ukazuju na brojne prednosti urbanih cjelina te se mogu istaknuti kao primjeri dobre prakse u provedbi urbanih procesa. Potvrđena je i važnost demografskih potencijala u planiranju razvoja urbanih aglomeracija/većih urbanih područja.

Zagreb ostvaruje pozitivne rezultate s obzirom na različite ekonomske pokazatelje, kao glavni grad predstavlja najveću zonu koncentracije različitih demografskih potencijala, prostorno se širi, uključujući rubna područja, ali nedovoljno se usmjerava na uravnotežen razvoj prema potrebama šireg stanovništva. U Zagrebu su izgrađene brojne stambene jedinice, trgovački centri i poslovne zone što je doprinijelo snažnom razvoju zagrebačkog gospodarstva. Ističe se kao snažan obrazovni centar kao i veliko tržište rada.

Rijeka se istaknula po ulaganju u javnu infrastrukturu, posebice u komunalnu i prometnu, kao i u urbani gradski prijevoz. Investicijama je unaprijedila kvalitetu ponude javnih usluga, unaprijeđena je prometna protočnost grada i smanjene su prometne gužve. Izgradnjom novih cesta i uvođenjem novih zona autobusnih linija povezne su gradske zone. Ulaganjem u razvoj znanstvene djelatnosti unaprijeđen je rad Sveučilišta u Rijeci. Rijeci je dodijeljena i titula Europske prijestolnice kulture koja može biti velika prilika za daljnji razvoj kulture i kadrova u kulturi, ali i šire.

Pula ulaže u javnu komunalnu i prometnu infrastrukturu, izgrađeni su mnogi kružni tokovi koji su poboljšali prometnu protočnost, šire se obrazovni potencijali, prepoznaje se potreba ulaganja u zeleno gospodarstvo, digitalizaciju, poduzetništvo, prepoznata je prema multikulturalnosti, bogatoj kulturno-povijesnoj baštini. Međutim, trenutno se nalazi u izazovnom razdoblju gdje je demografske potencijale potrebno sačuvati i osnažiti, ali i ojačati gospodarstvo kako bi se resursi bili odgovarajuće iskorišteni.

Zadar je polifunkcionalni centar, ističe se raznovrsnim gospodarskim potencijalima koje je u budućnosti moguće detaljnije razvijati, uz tradicionalne grane koje se i dalje potiču. Bogatstvo kulturne baštine i orijentacija prema novim suvremenim potrebama dio su strateških promišljanja o potencijalima razvoja, uključujući zaštitu urbanog okoliša i dobro upravljanje. U navedenom kontekstu potrebno je dalje razvijati i demografske potencijale.

Komparativna analiza demografskih potencijala odabranih gradova, Zagreba, Rijeke, Pule i Zadra ukazala je na sličnosti vezane za nepovoljne trendove demografskih kretanja. Iako je Zadar duži niz godina bilježio bolje rezultate, u posljednje vrijeme suočava se također s negativnim prirodnim prirastom. Uz navedeno, gradovi su suočeni s problematikom starenja stanovništva, nejednakostima kao i emigracijama. U gradovima su prisutne veće mogućnosti daljnjeg razvoja, ali potrebno je zadržati te ojačati demografske potencijale s obzirom da bez navedenog resursa neće biti moguće niti razvijati ostale gospodarske potencijale što dovodi do značajnih strukturnih problema i kreiranja nerazvijenih područja. Stoga bi Zagreb, Rijeka, Zadar i Pula, ali i ostale urbane sredine u Hrvatskoj prvenstveno trebale razviti strategije kojima će potaknuti pronatalitetnu politiku. Osim toga, potrebno je razviti strategije zadržavanja stanovništva da bi se spriječile migracije u potrazi za boljim poslom, stvoriti uvjete za zapošljavanje, jednostavnije rješavanje stambenog pitanja, omogućiti zadovoljavajući standard, a ne preživljavanje. Mnogi mladi se iz tih razloga odlučuju na odgađanje stvaranja obitelji jer nemaju poslovnu i stambenu sigurnost, a sve to doprinosi smanjenoj stopi fertiliteta žena, manjem broju živorođene djece te se javlja i manje zadovoljstvo s kvalitetom života.

Uz sve navedeno potrebno je imati jasno postavljene razvojne ciljeve, prioritete i mjere u okviru kojih će demografski potencijali biti prepoznati i ciljano iskorišteni u učinkovitoj provedbi.

Očekivano je da veličina grada implicira veće mogućnosti obrazovanja, pa tako Rijeka i Zagreb nude veće mogućnosti obrazovanja, koje su u Puli i Zadru nedostupne, primjerice u medicini, pravu, fizici, kemiji, prometu i sličnim specijaliziranim strukama. Međutim, i Pula i Zadar nastoje kontinuirano razvijati različite programe koji mogu pridonijeti daljnjem jačanju demografskih potencijala, a pri tome treba raditi i na jačanju gospodarskih mogućnosti koje će kreirati veću ponudu za navedene kadrove.

Iako se razvoj urbanih procesa u Hrvatskoj razlikuje, rad potvrđuje snagu urbanih područja, kao i demografskih potencijala koji su pokretači različitih urbanih procesa, ali i upozorava na nedostatke u vidu trendova kretanja demografskih resursa. Kao jednu novu priliku, gradovi trebaju što bolje iskoristiti mogućnosti članstva u Europskoj uniji. Tu treba prepoznati moguće financiranje razvojnih aktivnosti, npr. putem integriranih teritorijalnih ulaganja koje se vezuju za ranije istaknute strategije razvoja urbanih aglomeracija/urbanih područja koje su trenutno na snazi. Implementacija strateških okvira urbanog razvoja u budućnosti treba biti brža i preciznija, sukladno postavljenim mjerama, budući da se za pojedine ciljeve (uključujući i područje demografije) ne može jasno utvrditi da su ostvareni, a trenutno se nalazimo na kraju tekućeg programskog razdoblja.

5. ZAKLJUČAK

Urbani procesi u urbanim sredinama ovisni su o demografskim potencijalima, odnosno o kretanju i strukturi stanovništva. Demografski potencijali ključni su pokretači različitih urbanih procesa i preduvjet urbanog razvoja. Gradovi s jedne strane imaju veću koncentraciju demografskog potencijala, što pokreće i koncentraciju gospodarske moći, različitih usluga, funkcija, a to nadalje uvjetuje budući razvoj demografskih resursa. Snažne koncentracije mogu rezultirati i negativnim učincima ili polarizacijom u razvojnom smislu. Navedeni procesi stoga su međupovezani i potvrđuju važnost sagledavanja demografskih potencijala u planiranju urbanog razvoja.

Analiza provedena u radu opisuje ulogu stanovništva u cjelokupnom gospodarskom i urbanom razvoju, pri čemu se stanovnici promatraju kao potrošači i proizvođači, sudionici na tržištu rada, ali se također daje naglasak na potrebu proučavanja prostornog razmještaja stanovništva. Razlike u naseljenosti često su povezane s razlikama u razvijenosti.

Hrvatska je obilježena različitim urbanim promjenama, koje su kompleksne te čine hrvatski urbani kontekst značajnim. Svaki grad u Hrvatskoj ima određenu veličinu i specifičnu gospodarsku strukturu prema kojima se može promatrati, a jedno od temeljnih obilježja su demografski resursi. Zakon o regionalnom razvoju definira urbane aglomeracije, veća i manja urbana područja koja izrađuju strategije razvoja, kako bi prilagođenim strateškim planiranjem upravljala promjenama.

Analiza različitih indikatora u radu potvrdila je razlike među promatranim gradovima, ali i potencijale koje imaju veći gradovi. Međutim, pojedini demografski trendovi nepovoljni su u svim promatranim gradovima.

Hrvatski urbani kontekst karakterizira također diverzifikacija stanovništva koje je neravnomjerno naseljeno unutar zemlje. Veliki broj gradova ne pruža odgovarajuće potrebne urbane funkcije što je potrebno sagledati u vidu demografskog potencijala kojim raspolažu.

Stanovništvo Hrvatske se dualno karakterizira kao komponenta proizvođača i potrošača proizvoda i usluga u Hrvatskoj i urbanim sredinama. Razlog je tomu što isti

kao zaposlenici djeluju i pridonose ukupnoj produktivnosti hrvatskog nacionalnog outputa, odnosno BDP-a. S druge strane, stanovnici su glavni potrošači i konzumenti proizvoda i usluga koje su proizveli na hrvatskom tržištu, pa se tako njihov zarađeni dohodak vraća u gospodarski ciklus, a dio ide u lokalni i državni proračun, sukladno zakonski propisanim obveznim davanjima i građana i poduzeća u obliku poreza, prireza i doprinosa.

U radu je detaljnije provedena komparativna analiza demografskih i ostalih obilježja urbanog razvoja na primjerima četiri odabrana grada: Zagreb, Rijeka, Pula i Zadar. Veća koncentracija stanovništva, posebno u glavnom gradu/urbanim aglomeracijama snažnije utječe na urbani razvoj, povećava prostornu i gospodarsku snagu grada. Međutim, promatrani urbani procesi ukazali su također na ograničenja u razvoju, koji utječu na kvalitetu života stanovništva.

Komparativnom analizom odabranih gradova dokazane su glavne hipoteze rada i ispunjeni ciljevi. Valorizirane su prednosti i nedostaci urbanih procesa s aspekta demografskih potencijala. S obzirom na složenost problematike, bitno je istaknuti da je nužno unaprjeđivati razvojne poglede prema integriranom, održivom upravljanju razvojem gradova, ulaganjem u razvoj ljudskih potencijala i u infrastrukturu u širem smislu u svrhu unaprjeđenja urbane društvene zajednice. Kreiranjem povoljnih životnih uvjeta bit će moguće učinkovitije iskoristiti i kreirati nove demografske potencijale. Dokazani nepovoljni demografski trendovi upućuju na potrebu djelovanja mjera ostalih politika s viših razina upravljanja (kao što su populacijska politika, politika tržišta rada, obrazovanja). Strateški planovi na nižim razinama upravljanja trebaju pri tome također nastojati implementirati nova suvremena rješenja upravljanja urbanim razvojem. Analiza strateških dokumenata potvrđuje da se demografski potencijali uključuju u strateška promišljanja, ali bi implementacija strateških smjernica trebala biti učinkovitija i brža u idućem ciklusu. Kao jednu novu priliku, gradovi mogu bolje iskoristiti nove mogućnosti poticanja i financiranja urbanog razvoja u okviru programa i fondova Europske unije, pri čemu veća urbana područja imaju mogućnost korištenja i dodatnih instrumenata.

LITERATURA

Knjige:

1. Akrap, A., Gelo, J. i Čipin, I. (2005.): *Temeljne značajke demografskog razvoja Hrvatske (bilanca 20. stoljeća)*. Zagreb: Ministarstvo obitelji, branitelja i međugeneracijske solidarnosti.
2. Črnjar, M. i Črnjar, K. (2009.): *Menadžment održivoga razvoja*. Opatija – Rijeka: Fakultet za menadžment u turizmu i ugostiteljstvu u Opatiji Sveučilišta u Rijeci, Glosa.
3. Friganović, M. (1978.): *Demografija – stanovništvo svijeta*. Zagreb: Školska knjiga.
4. Kobler, G. (1995.): *Povijest Rijeke*. Rijeka: Preluk.
5. Petricioli, I. (1997.): *Zadar i okolica – povijest, kultura, umjetnost, prirodne ljepote, turizam, plan grada i okolice, zemljopisna karta*. Zagreb: Turistička naklada.
6. Šimunović, I. (1996.): *Grad u regiji ili regionalni grad*. Split: Logos.
7. Šimunović, I. (2007.): *Urbana ekonomika – petnaest tema o gradu*. Zagreb: Školska knjiga.
8. Šimunović, I. (2018.): *Prostorne čarolije*. Split: Naklada Bošković.
9. Vresk, M. (2002.): *Grad i urbanizacija*. Zagreb: Sveučilište u Zagrebu.

Članci u časopisima:

1. Akrap, A. i Živić, D. (2001.): Demografske odrednice i obilježja obiteljske strukture stanovništva Hrvatske. *Društvena istraživanja: časopis za opća društvena pitanja*. [Online] 10 (4-5), str. 621-645. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/19998> [pristupljeno: 20. listopada 2019.]
2. Bjelajac, S. i Vrdoljak, D. (2009.): Urbanizacija kao svjetski proces i njezine posljedice. *Zbornik radova Filozofskog fakulteta u Splitu*. [Online] (2-3), str. 3-19. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/136157> [pristupljeno: 20. listopada 2019.]

3. Filipić, P. (2016.): Ekonomski efekti glavnoga grada. *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu*. [Online] 53 (4), str. 893-922. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/168800> [pristupljeno: 20. listopada 2019.]
4. Jelinčić, D. A. i Žuvela, A. (2013.): Što nas čini različitima? Kreativni Zagreb na putu prema kreativnoj Europi. *Medijske studije*. [Online] 4 (7), str. 75-91. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/105939> [pristupljeno: 20. listopada 2019.]
5. Juras Anić, I. (2012.): Urbana politika kao dio regionalne politike u Europskoj Uniji i Hrvatskoj. *Hrvatska i komparativna javna uprava: časopis za teoriju i praksu javne uprave*. [Online] 12 (2), str. 463-488. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/132534> [pristupljeno: 20. listopada 2019.]
6. Nejašmić, I. i Mišetić, R. (2010.): Sintetični pokazatelj demografskih resursa: doprinos tipologiji hrvatskog prostora. *Hrvatski geografski glasnik*. [Online] 72 (1), str. 49-60. Dostupno na: https://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=85359 [pristupljeno: 20. listopada 2019.]
7. Nejašmić, I. i Toskić A. (2013.): Starenje stanovništva u Hrvatskoj – sadašnje stanje i perspektive. *Hrvatski geografski glasnik*. [Online] 75 (1), str. 89-110. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/105890> [pristupljeno: 20. listopada 2019.]
8. Obadić, A. (2008.): *Kretanje hrvatske ponude rada i njen utjecaj na migracijske tokove*. Migracijske i etničke teme. [Online] 24 (1-2), str. 91-108. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/26288> [pristupljeno: 20. listopada 2019.]
9. Pejnović, D. i Kordej-De Villa, Ž. (2015.): Demografski resursi kao indikator i čimbenik dispariteta u regionalnom razvoju Hrvatske. *Društvena istraživanja: časopis za opća društvena pitanja*. [Online] 24 (3), str. 321-343. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/149872> [pristupljeno: 20. listopada 2019.]
10. Svirčić Gotovac, A. i Zlatar, J. (2015.): Urban Processes in Zagreb. Residential and Commercial Developments. *Hrvatski geografski glasnik*. [Online] 77 (1), str. 29-45. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/142680> [pristupljeno: 20. listopada 2019.]
11. Vukić, F. i Podnar, I. (2011.): Identitetska mapa suvremenog Zagreba. *Acta Turistica Nova*. [Online] 4 (2), str. 151-174. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/107013> [pristupljeno: 20. listopada 2019.]
12. Živić, D. (2003a.): Neka obilježja diferenciranog demografskog razvoja urbanih i ruralnih naselja/područja Istočne Hrvatske. *Migracijske i etničke teme*. [Online]

19 (1), str. 71-95. Dostupno na:
https://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=12057

[pristupljeno: 20. listopada 2019.]

13. Živić, D. (2003b.): *Suvremene tendencije u razvoju stanovništva Hrvatske, Diacovensia*. [Online] 11 (2), str. 253-279. Dostupno na:
<https://hrcak.srce.hr/40180> [pristupljeno: 20. listopada 2019.]

Internet izvori:

1. Agencija za pravni promet i posredovanje nekretninama (2019.): *Uskoro kreće izgradnja novih POS stanova za stotinu zadarskih obitelji*. [Online] Dostupno na:
<http://apn.hr/novosti/uskoro-krece-izgradnja-novih-pos-stanova-za-stotinu-zadarskih-obitelji> [pristupljeno: 4. veljače 2020.]
2. Avelant d.o.o. (2018.): *EU-projekti info. Znete li tko pripada NEET populaciji?* [Online] Dostupno na: <https://www.eu-projekti.info/znete-li-tko-pripada-neet-populaciji/> [pristupljeno: 4. veljače 2020.]
3. Bičak, S. (2019.): *Pula sve više postaje pravi studentski grad, od 2021. godine dom će imati gotovo 400 ležaja*. [Online] Dostupno na:
<https://lokalni.vecernji.hr/gradovi/pula-sve-vise-postaje-pravi-studentski-grad-od-2021-godine-dom-ce-imati-gotovo-400-lezaja-18021> [pristupljeno: 4. veljače 2020.]
4. Centar za kulturu Trešnjevka (2007.): *Djelomičan pregled socio-demografske strukture Grada Zagreba*. [Online] Dostupno na: <http://www.cekate.hr/wp-content/uploads/2007/01/Pregled-socio-demografske-strukture-Grada-Zagreba.pdf> [pristupljeno: 4. veljače 2020.]
5. CERANEO – Centar za razvoj neprofitnih organizacija (2016.): *Odgovori na izazove starenja stanovništva – socijalna slika Grada Zagreba za 2015. godinu*. [Online] Dostupno na: <http://ceraneo.hr/wp-content/uploads/2016/12/CERANEO-Socijalna-slika-Grada-Zagreba-za-2015.-godinu.pdf> [pristupljeno: 4. veljače 2020.]
6. Cini, V. i Drvenkar, N. (2016.): *Gospodarstvo Hrvatske. Nastavni materijal. Sveučilište J. J. Strossmayera u Osijeku, Ekonomski fakultet u Osijeku*. [Online] <http://www.efos.unios.hr/gospodarstvo/wp->

- <content/uploads/sites/201/2013/04/2.Nastavna-cjelina-Demografski-resurs-i-njegove-promjene.pdf> [pristupljeno: 4. veljače 2020.]
7. Dolušić, M. (2017.): *Polarizacija naseljenosti u riječkoj aglomeraciji (diplomski rad)*. [Online] Dostupno na: <https://zir.nsk.hr/islandora/object/pmf%3A3674/datastream/PDF/view> [pristupljeno: 4. veljače 2020.]
 8. Državni zavod za statistiku (2011.): *Stanovništvo prema starosti i spolu po naseljima, Popis 2011*. [Online] Dostupno na: https://www.dzs.hr/Hrv/censuses/census2011/results/htm/H01_01_01/h01_01_01_zup08.html [pristupljeno: 4. veljače 2020.]
 9. Državni zavod za statistiku (2012a.): *Popis stanovništva, kućanstva i stanova 2011. Stanovništvo prema državljanstvu, narodnosti, vjeri i materinskom jeziku. Statistička izvješća, 1469*. [Online] Dostupno na: https://www.dzs.hr/Hrv_Eng/publication/2012/SI-1469.pdf [pristupljeno: 4. veljače 2020.]
 10. Državni zavod za statistiku (2012b.): *Popis stanovništva, kućanstva i stanova 2011. Stanovništvo prema spolu i starosti. Statistička izvješća, 1468*. [Online] Dostupno na: https://www.dzs.hr/Hrv_Eng/publication/2012/SI-1468.pdf, [pristupljeno: 4. veljače 2020.]
 11. Državni zavod za statistiku (2018.): *Statistički ljetopis Republike Hrvatske 2018*. Zagreb: Državni zavod za statistiku. [Online] Dostupno na: <https://www.dzs.hr/> [pristupljeno: 4. veljače 2020.]
 12. Državni zavod za statistiku (2019a.): *Hrvatska u brojkama 2019*. Zagreb: Državni zavod za statistiku. [Online] Dostupno na: https://www.dzs.hr/Hrv_Eng/CroInFig/croinfig_2019.pdf [pristupljeno: 4. veljače 2020.]
 13. Državni zavod za statistiku (2019b.): *Priopćenja i Statistička izvješća - Statistika u nizu – Gradovi u statistici – Stanovništvo, procjena i prirodno kretanje (31.10.2019.)*. [Online] Dostupno na: <https://www.dzs.hr/> [pristupljeno: 6. travnja 2020.]
 14. Ekonomski institut-Zagreb (2015.): *Analitička podloga za izradu strategije regionalnog razvoja Republike Hrvatske*. [Online] Dostupno na: <https://razvoj.gov.hr/o-ministarstvu/djelokrug-1939/regionalni-razvoj/razvojne->

- [strategije/strategija-regionalnoga-razvoja-republike-hrvatske-za-razdoblje-do-kraja-2020-godine/3244](#) [pristupljeno: 4. veljače 2020.]
15. Grad Pula (2008.): *Plan prostornog uređenja*. [Online] Dostupno na: http://www.regionalexpress.hr/dokumenti/gup2008_3.pdf [pristupljeno: 4. veljače 2020.]
16. Grad Pula (2010.): *Socijalna slika Grada Pule*. [Online] Dostupno na: https://www.pula.hr/site_media/media/typo3/uploads/media/Socijalna_slika_Grada_Pule.pdf [pristupljeno: 4. veljače 2020.]
17. Grad Pula (2017.): *Strategija razvoja urbanog područja Pula*. [Online] Dostupno na: http://www.pula.hr/site_media/media/filer_public/d2/a0/d2a02f95-7b02-4bcd-9df3-76401c4847bd/strategija_razvoja_urbanog_podrucja_pula.pdf [pristupljeno: 4. veljače 2020.]
18. Grad Pula (2018a.): *Izvešće o stanju u prostoru Grada Pule - Pola za razdoblje od 2014. do 2018. godine*. [Online] Dostupno na: https://www.pula.hr/site_media/media/uploads/content/images/2018/05/29/14-prijedlog-zakljucka-o-usvajanju-izvjesca-stanja-u-prostoru-2014-2018.pdf [pristupljeno: 4. veljače 2020.]
19. Grad Pula (2018b.): *Proračun u malom*. [Online] Dostupno na: http://www.pula.hr/site_media/media/filer_public/a1/d1/a1d1c3e0-b11e-46f2-a2c8-3d15f0bfee77/proracun_u_malom_za_web_2018.pdf [pristupljeno: 4. veljače 2020.]
20. Grad Pula (2019a.): *Gospodarstvo Grada Pule*. [Online] Dostupno na: <https://www.pula.hr/hr/vodici/za-organizacije/gospodarstvo-grada-pule/> [pristupljeno: 20. listopada 2020.]
21. Grad Pula (2019b.): *Pročišćeni tekst Generalnog urbanističkog plana Grada Pule*. [Online] Dostupno na: http://www.pula.hr/site_media/media/filer_public/78/78/7878f9e9-ef7f-4b8a-b38a-25a8aef44cd4/procisceni_tekst_odredbi_za_provedbu_gup-a_grada_pule.pdf [pristupljeno: 4. veljače 2020.]
22. Grad Pula (2020.): *Zemljopisne značajke Pule*. [Online] Dostupno na: <https://www.pula.hr/hr/opci-podaci/opci-podaci/zemljopisne-znacajke-pule/> [pristupljeno: 4. veljače 2020.]

23. Grad Rijeka (2013.): *Strategija razvoja Grada Rijeke za razdoblje 2014. - 2020.* [Online] Dostupno na: <https://www.rijeka.hr/gradska-uprava/strategija-razvoja-grad-a-rijeke-2014-2020/> [pristupljeno: 4. veljače 2020.]
24. Grad Rijeka (2017.): *Strategija razvoja Urbane aglomeracije Rijeka za razdoblje 2016.–2020. godine.* [Online] Dostupno na: <https://www.rijeka.hr/wp-content/uploads/2017/03/Prilog-Strategija-razvoja-Urbane-aglomeracije-Rijeka-za-razdoblje-2016.%E2%80%932020.-godine.pdf> [pristupljeno: 4. veljače 2020.]
25. Grad Rijeka (2018.): *Izjednačena cijena redovitog vrtićkog ili jasličkog programa gradskih i vrtića drugih osnivača.* [Online] Dostupno na: <https://www.rijeka.hr/izjednacena-cijena-redovitog-vrtickog-ili-jaslickog-programa-gradskih-vrtica-drugih-osnivaca/> [pristupljeno: 4. veljače 2020.]
26. Grad Rijeka (2019a.): *Teme za građane - Biznis i investicije.* [Online] Dostupno na: <https://www.rijeka.hr teme-za-gradane/biznis-i-investicije/> [pristupljeno: 4. veljače 2020.]
27. Grad Rijeka (2019b.): *Teme za građane - Obitelj i društvena skrb - Djeca i mladi - Populacijske mjere.* [Online] Dostupno na: <https://www.rijeka.hr teme-za-gradane/obitelj-i-drustvena-skrb/djeca-i-mladi/populacijske-mjere/> [pristupljeno: 4. veljače 2020.]
28. Grad Rijeka (2019c.): *Teme za građane - Odgoj i obrazovanje.* [Online] Dostupno na: <https://www.rijeka.hr teme-za-gradane/odgoj-i-obrazovanje/> [pristupljeno: 4. veljače 2020.]
29. Grad Rijeka (2019d.): *Urbana aglomeracija.* [Online] Dostupno na: <https://www.rijeka.hr/urbana-aglomeracija/> [pristupljeno: 4. veljače 2020.]
30. Grad Rijeka (2020a.): *Teme za građane - Kultura - Što je Europska prijestolnica kulture?.* [Online] Dostupno na: <https://www.rijeka.hr teme-za-gradane/kultura-2/europska-prijestolnica-kulture/> [pristupljeno: 4. veljače 2020.]
31. Grad Rijeka (2020b.): *Usvojen prijedlog programa javnih potreba u predškolskom odgoju za 2020./2021. godinu.* [Online] Dostupno na: <https://www.rijeka.hr/usvojen-prijedlog-programa-javnih-potreba-u-predskolskom-odgoju-za-2020-2021-godinu/> [pristupljeno: 25. lipnja 2020.]
32. Grad Zadar (2016.): *Strategija razvoja urbanog područja Zadra 2014. - 2020.* [Online] Dostupno na: <https://www.grad-zadar.hr/strategija-razvoja-urbanog-podrucja-zadra-2014--2020-985/> [pristupljeno: 4. veljače 2020.]

33. Grad Zagreb (2020.): *Stanovništvo Zagreba*. [Online] Dostupno na: <https://sites.google.com/site/zuljzagreb/home/stanovnistvo-zagreba> [pristupljeno: 4. veljače 2020.]
34. Grad Zagreb - Gradski ured za strategijsko planiranje i razvoj Grada (2017a.): *Razvojna strategija Grada Zagreba za razdoblje do 2020. godine*. [Online] Dostupno na: https://www.zagreb.hr/UserDocsImages/gu%20za%20strategijsko%20planiranje/Razvojna%20strategija%20Grada%20Zagreba_SGGZ_18-17.pdf [pristupljeno: 4. veljače 2020.]
35. Grad Zagreb - Gradski ured za strategijsko planiranje i razvoj Grada (2017b.): *Strategija razvoja Urbane aglomeracije Zagreb za razdoblje do 2020. godine*. [Online] Dostupno na: <https://www.zagreb.hr/UserDocsImages/gu%20za%20strategijsko%20planiranje/Strategija%20razvoja%20Urbane%20aglomeracije%20Zagreb.pdf> [pristupljeno: 4. veljače 2020.]
36. Grad Zagreb - Gradski ured za strategijsko planiranje i razvoj Grada (2018.): *Zagreb u brojkama 2018.* [Online] Dostupno na: <https://www.zagreb.hr/UserDocsImages/gu%20za%20strategijsko%20planiranje/ZGubrojkama.pdf?fbclid=IwAR1BF4rZttzhpq1Ko0aAgVqTkWssZHru6UWghbfTUo28XUQmWqX6OMswpVM> [pristupljeno: 4. veljače 2020.]
37. Grad Zagreb - Gradski ured za strategijsko planiranje i razvoj Grada (2019.): *Statistički ljetopis Grada Zagreba 2019.* [Online] Dostupno na: https://www.zagreb.hr/UserDocsImages/arhiva/statistika/statisticki%20ljetopis%202019_digital.pdf [pristupljeno: 4. veljače 2020.]
38. Grad Zagreb - Gradski ured za strategijsko planiranje i razvoj Grada (2020.): *Gospodarska i društvena kretanja u Gradu Zagrebu I. – XII. 2019.* [Online] Dostupno na: https://www.zagreb.hr/userdocsimages/arhiva/statistika/2019/gospodarska%20i%20dru%C5%A1tvena%20kretanja%20u%20gradu%20zagrebu%202019/Tr omjesečna_web_I-XII.19.pdf [pristupljeno: 5. lipnja 2020.]
39. Grad Zagreb - Ured za demografiju (2020.): *Kretanje ukupnog stanovništva Zagreba nakon popisa 2011. do 2018.* [Online] Dostupno na: <https://www.zagreb.hr/userdocsimages/demografija/Kretanje%20ukupnog%20>

- [stanovni%C5%A1tva%20Zagreba%20od%20popisa%202011.%20do%202018.pdf](#) [pristupljeno: 5. lipnja 2020.]
40. Hrvatska gospodarska komora - Županijska komora Pula (2019.): *Gospodarstvo Istarske županije*. [Online] Dostupno na: <https://hgk.hr/zupanijska-komora-pula/gospodarski-profil-istarske-zupanije> [pristupljeno: 4. veljače 2020.]
41. Hrvatska gospodarska komora - Županijska komora Zadar (2019.): *Gospodarski profil Zadarske županije*. [Online] Dostupno na: <https://www.hgk.hr/zupanijska-komora-zadar/gospodarski-profil-zadarske-zupanije> [pristupljeno: 4. veljače 2020.]
42. Hrvatski sabor (2006.): *Nacionalna populacijska politika*. Narodne novine 132/2006. [Online] Dostupno na: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2006_12_132_2957.html [pristupljeno: 4. veljače 2020.]
43. Hrvatski zavod za zapošljavanje (2017.): *Mjesečni statistički bilten 12 (2017)*. [Online] Dostupno na: https://www.hzz.hr/content/stats/2017/stat_bilten_12_2017.pdf [pristupljeno: 4. veljače 2020.]
44. Hrvatski zavod za zapošljavanje (2018.): *Mjesečni statistički bilten 12 (2018)*. [Online] Dostupno na: https://www.hzz.hr/content/stats/stat_bilten_12_2018.pdf [pristupljeno: 4. veljače 2020.]
45. Hrvatski zavod za zapošljavanje (2019.): *Mjesečni statistički bilten 12 (2019)*. https://www.hzz.hr/content/stats/1219/HZZ_stat_bilten_12_2019.pdf [pristupljeno: 4. veljače 2020.]
46. Institut za turizam (2014.): *Regionalni razvoj, razvoj sustava naselja, urbani i ruralni razvoj i transformacija prostora*. [Online] Dostupno na: https://mgipu.gov.hr/UserDocsImages//dokumenti/Prostorno/StrategijaPR//Regionalni_razvoj.pdf [pristupljeno: 4. veljače 2020.]
47. Leksikografski zavod Miroslav Krleža (2020.): *Rijeka*. [Online] Dostupno na: <https://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=52872> [pristupljeno: 4. veljače 2020.]

48. LAG Mareta (2020.): *Grad Zadar. Lokalna akcijska grupa „Mareta“*. [Online] Dostupno na: <http://www.lagmareta.hr/podrucje-lag-a/grad-zadar/> [pristupljeno: 4. veljače 2020.]
49. Livecam (2020.): *Zagreb - panorama, Zagreb*. [Online] Dostupno na: <https://www.livecamcroatia.com/hr/kamera/zagreb-panorama> [pristupljeno: 4. veljače 2020.]
50. Lukić, A. i Prelogović, V. (2015.): *Razvojne perspektive ruralnih naselja Grada Zagreba - Gradska četvrt Brezovica*. [Online] Dostupno na: <https://hmrr.hr/razvojne-perspektive-ruralnih-naselja-grada-zagreba-gradska-cetvrt-brezovica/> [pristupljeno: 4. veljače 2020.]
51. Marić, J. (2015.): *Rijeka treća po broju poduzetnika i zaposlenih, a po dobiti tek deveta u Hrvatskoj*. [Online] Dostupno na: <https://www.novilist.hr/rijeka-regija/rijeka/rijeka-treca-po-broju-poduzetnika-i-zaposlenih-a-po-dobiti-tek-deveta-u-hrvatskoj/> [pristupljeno: 4. veljače 2020.]
52. Ministarstvo regionalnoga razvoja i fondova Europske unije (2014.): *Analitička studija o održivom urbanom razvoju*. [Online] Dostupno na: <https://razvoj.gov.hr/djelokrug-1939/eu-fondovi/financijsko-razdoblje-eu-2007-2013/projekti/projekt-potpورا-jacanju-regionalne-i-teritorijalne-dimenzije-u-programskimdokumentima-za-eu-fondove-2014-2020/185> [pristupljeno: 4. veljače 2020.]
53. Ministarstvo regionalnoga razvoja i fondova Europske unije (2015a.): *Metodologija za definiranje obuhvata urbanih područja u Republici Hrvatskoj*. [Online] Dostupno na: <https://razvoj.gov.hr/o-ministarstvu/djelokrug-1939/regionalni-razvoj/odrzivi-urbani-razvoj/3163> [pristupljeno: 4. veljače 2020.]
54. Ministarstvo regionalnog razvoja i fondova Europske unije (2015b.): *Smjernice za izradu strategije razvoja urbanih područja, praćenje njihove provedbe i vrednovanje*. [Online] Dostupno na: <https://razvoj.gov.hr/o-ministarstvu/djelokrug-1939/regionalni-razvoj/odrzivi-urbani-razvoj/3163> [pristupljeno: 4. veljače 2020.]
55. Ministarstvo regionalnoga razvoja i fondova Europske unije (2018a.): *Indeks razvijenosti*. [Online] Dostupno na: <https://razvoj.gov.hr/o-ministarstvu/regionalni-razvoj/indeks-razvijenosti/112> [pristupljeno: 4. veljače 2020.]

56. Ministarstvo regionalnoga razvoja i fondova Europske unije (2018b.): *Vrijednosti indeksa razvijenosti i pokazatelja za izračun indeksa razvijenosti 2018.* [Online] Dostupno na: <https://razvoj.gov.hr/o-ministarstvu/djelokrug-1939/regionalni-razvoj/indeks-razvijenosti/vrijednosti-indeksa-razvijenosti-i-pokazatelja-za-izracun-indeksa-razvijenosti-2018/3740> [pristupljeno: 4. veljače 2020.]
57. Ožegović, M. (2017.): *Tipologija trgovačkih centara u Gradu Zagrebu (prvostupnički rad).* [Online] Dostupno na: <https://zir.nsk.hr/islandora/object/pmf:3754/preview> [pristupljeno: 4. veljače 2020.]
58. Pejnović, D. et al. (2015.): *Analiza i vrednovanje razvojnih potencijala i ograničenja suburbanog i ruralnog područja Grada Zagreba.* [Online] Dostupno na: https://www.zagreb.hr/UserDocsImages/gu%20za%20strategijsko%20planiranje/studija_subrur_pmf_17-10-2016.pdf [pristupljeno: 4. veljače 2020.]
59. Razvojna agencija Zadarske županije, ZADRA d.o.o. (2013.): *Strategija razvoja Grada Zadra 2013. - 2020. (Okvir za strateški razvoj Zadra do 2020. godine).* [Online] Dostupno na: <https://www.grad-zadar.hr/repos/doc/Strategija%20razvoja%20grada%20Zadra.pdf> [pristupljeno: 4. veljače 2020.]
60. Redizajn Rijeka (2015.): *Panorama Rijeke.* [Online] Dostupno na: <http://redizajn.rijeka.hr/panorama-rijeke/> [pristupljeno: 4. veljače 2020.]
61. Regionalni-weebly (2018.): *Urbana područja u Zakonu o regionalnom razvoju.* [Online] Dostupno na: <http://regionalni.weebly.com/urbana.html> [pristupljeno: 4. veljače 2020.]
62. Rijeka 2020 (2016.): *Rijeka – grad kandidat za Europsku prijestolnicu kulture.* [Online] Dostupno na: https://rijeka2020.eu/wp-content/uploads/2017/05/Rijeka-2020_Knjiga-prijave.pdf [pristupljeno: 4. veljače 2020.]
63. Skorin-Kapov, J. (2003.): *A short historical overview of Istria and, especially, Pula.* [Online] Dostupno na: <http://www.croatianhistory.net/etf/jadran.html> [pristupljeno: 4. veljače 2020.]
64. Širola, D. (2006.): *Stvaranje marke grada Rijeka (magistarski specijalistički rad).* [Online] Dostupno na: <https://www.bib.irb.hr/944678> [pristupljeno: 4. veljače 2020.]

65. Šostar, Z. (ur.) (2014.): *Zdravstveno-statistički ljetopis Grada Zagreba za 2013. godinu*. Zagreb: Nastavni zavod za javno zdravstvo „Dr. Andrija Štampar“. [Online] Dostupno na: http://zdravljezasve.hr/Docs/Ljetopis_2013.pdf [pristupljeno: 4. veljače 2020.]
66. Turistička zajednica grada Rijeke (2019.): *Sve o Rijeci*. [Online] Dostupno na: www.visitrijeka.hr/sve_o_Rijeci/ [pristupljeno: 4. veljače 2020.]
67. Turistička zajednica grada Rijeke (2020.): *Rijeka u brojkama*. [Online] Dostupno na: http://www.visitrijeka.hr/Sve_o_Rijeci/Rijeka_u_brojkama [pristupljeno: 4. veljače 2020.]
68. Turistička zajednica grada Zagreba (2019.): *O Zagrebu*. [Online] Dostupno na: <http://www.infozagreb.hr/o-zagrebu/zagreb-danas> [pristupljeno: 4. veljače 2020.]
69. Vlada Republike Hrvatske (2017.): *Strategija regionalnog razvoja Republike Hrvatske za razdoblje do kraja 2020. godine*. [Online] Dostupno na: https://razvoj.gov.hr/UserDocsImages/O%20ministarstvu/Regionalni%20razvoj/razvojne%20strategije/Strategija%20regionalnog%20razvoja%20Republike%20Hrvatske%20za%20razdoblje%20do%20kraja%202020_HS.pdf [pristupljeno: 4. veljače 2020.]
70. Zagreb (2020a.): *Geografski položaj i prometna dostupnost*. [Online] Dostupno na: <https://sites.google.com/site/zagreb257/home/povijest-zagreba> [pristupljeno: 4. veljače 2020.]
71. Zagreb (2020b.): *Klimatska obilježja i prognoza vremena*. [Online] Dostupno na: <https://sites.google.com/site/zagreb257/home/3-klimatska-obiljezja-i-prognoza-vremena> [pristupljeno: 4. veljače 2020.]

Zakoni i propisi:

1. Narodne novine, *Zakon o lokalnoj i područnoj (regionalnoj) samoupravi*. Narodne novine 33/01, 60/01, 129/05, 109/07, 125/08, 36/09, 36/09, 150/11, 144/12, 19/13, 137/15, 123/17, 98/19
2. Narodne novine, *Zakon o regionalnom razvoju Republike Hrvatske*. Narodne novine 147/14, 123/17, 118/18

POPIS TABLICA

Tablica 1.	Urbana područja u Hrvatskoj	7
Tablica 2.	Prvih 10 gradova/općina Republike Hrvatske prema indeksu razvijenosti	12
Tablica 3.	Poredak najvećih hrvatskih gradova prema indeksu razvijenosti...	13
Tablica 4.	Indeks razvijenosti i odabrani pokazatelji za izračun indeksa za odabrane gradove Hrvatske.....	14
Tablica 5.	Struktura površine i stanovništva NUTS-2 regija i planskih područja po kategorijama kompozitnog indeksa razvijenosti iz 2013. godine.....	16
Tablica 6.	Usporedna analiza pokazatelja demografskih potencijala većih i manjih gradova Republike Hrvatske.....	24
Tablica 7.	Udio učenika i studenata u ukupnoj populaciji odabranih gradova.	27
Tablica 8.	Nezaposlenost u Zagrebu od 2017. do 2019. godine (stanje zadnji dan u mjesecu)	31
Tablica 9.	Kretanje ukupnog broja stanovnika Hrvatske i Zagreba u razdoblju 2011. – 2018.....	35
Tablica 10.	SWOT analiza za područje demografije – primjer Zagreba.....	41
Tablica 11.	Nezaposlenost u Rijeci u prosincu od 2017. do 2019. godine.....	47
Tablica 12.	Prirodno kretanje stanovništva grada Rijeke od 2001. do 2018. godine.....	48
Tablica 13.	SWOT analiza za područje demografije – primjer Rijeke.....	51
Tablica 14.	Nezaposlenost u Puli od 2014. do 2018. godine.....	57
Tablica 15.	Prirodno kretanje stanovništva od 2001. do 2008. - Grad Pula.....	58
Tablica 16.	Prirodno kretanje stanovništva od 2011. do 2018. u Puli.....	50
Tablica 17.	SWOT analiza za područje demografije – primjer Pule.....	63
Tablica 18.	Nezaposlenost u Zadru u prosincu od 2014. do 2018. godine.....	70
Tablica 19.	Prirodno kretanje stanovništva u Zadru od 2011. do 2018.....	71
Tablica 20.	SWOT analiza za područje demografije – primjer Zadra.....	74

POPIS SLIKA

Slika 1.	Gradovi koji su sjedišta županija u Republici Hrvatskoj.....	9
Slika 2.	Urbana aglomeracija Zagreb.....	29
Slika 3.	Panorama Zagreba.....	30
Slika 4.	Cvjetni trg u Zagrebu i trgovački centar „Cvjetni“	39
Slika 5.	Panorama Rijeke.....	45
Slika 6.	Urbano područje Pule.....	61

POPIS GRAFIKONA

Grafikon 1.	Prosječan broj nezaposlenih osoba prema starosti u 2018. godini.	22
Grafikon 2.	Prosječne mjesečne isplaćene neto plaće u Zagrebu od 2017. do 2019. godine.....	32
Grafikon 3.	Kretanje stanovništva Zagreba od 1857. do 2011. godine.....	34

SAŽETAK

Demografski potencijali jedan su od najbitnijih faktora urbanog rasta i razvoja koji značajno utječu na razvoj urbanih procesa. Razvoj urbanih prostora također može utjecati na promjenu demografske strukture u pozitivnom i negativnom kontekstu. Cilj rada je analizirati i prikazati demografska obilježja i potencijale odabranih urbanih područja u Republici Hrvatskoj te objasniti poveznicu između navedenih karakteristika i gospodarskog razvoja. U radu je prikazana važnost urbanih sredina, opisan je hrvatski urbani kontekst, dokazana uloga stanovništva u poticanju urbanog razvoja, s detaljnijom analizom primjera Zagreba, Rijeke, Pule i Zadra. U analizi primjera rad prikazuje osnovna obilježja promatranih gradova, detaljnije analizira demografske karakteristike, šire sagledava međupovezane urbane procese, prikazuje SWOT analizu za područje demografije te se također prikazuju strateški okviri i mjere za budući urbani razvoj. U posljednjem dijelu rada prikazana je zasebna komparativna analiza odabranih gradova, uz kritički osvrt koji proizlazi iz analize demografskih potencijala promatranih urbanih područja. Potvrđena je važnost demografskih potencijala u razvoju urbanih područja, utvrđene su razlike među gradovima, ali i sličnosti u nepovoljnim demografskim trendovima. U daljnjem razvoju potrebno je djelovati na način da se demografski potencijali iskorištavaju u skladu sa specifičnim potrebama urbanih sredina, spriječiti da koncentracija stanovništva rezultira s negativnim učincima (posebno u gradovima koji prednjače prema razvoju poslovne moći), omogućiti da se područja u okruženju većih gradova samostalno dalje razvijaju te koriste pogodnosti aglomeracija kako bi privlačila stanovništvo. Povezivanjem aglomeracija, većih i manjih urbanih područja moguće je doprinijeti rješavanju brojnih ekonomskih, širih društvenih i ostalih pitanja. Uz navedeno, potrebno je ciljano djelovati putem mjera koji će spriječiti daljnje negativne demografske trendove. Urbani prostori trebaju se razvijati u skladu s javnim interesima i potrebama građana urbanih sredina, kako bi se povećao životni standard, pružila odgovarajuća kvaliteta javnih usluga, i daljnji razvoj, kojem će demografski potencijali biti glavni generatori.

Ključne riječi: stanovništvo, urbani razvoj, demografski potencijali

ABSTRACT

Demographic potentials are one of the most important factors of urban growth and development that significantly affect the development of urban processes. The development of urban spaces can also affect the change of demographic structure in a positive and negative context. The aim of this thesis is to analyze and present the demographic characteristics and potentials of selected urban areas in the Republic of Croatia and to explain the connection between these characteristics and economic development. The paper presents the importance of urban areas, describes the Croatian urban context, proves the role of the population in encouraging urban development, with a more detailed analysis of the examples of Zagreb, Rijeka, Pula and Zadar. In the analysis of examples, the paper presents the basic characteristics of the observed cities, analyzes demographic characteristics in more detail, looks at urban processes, including SWOT analysis for the field of demography, and also presents strategic frameworks and measures for future urban development. In the last part of the paper, a separate comparative analysis of selected cities is presented, with a critical review arising from the comparative analysis of demographic processes of the observed urban areas. The importance of demographic potentials in developing urban areas is confirmed, differences between cities have been identified, as well as the similarities in unfavourable demographic trends. In further development it is necessary to act in such a way that the demographic potentials are exploited in accordance with the specific needs of urban areas, prevent that population concentration results with negative effects (especially in cities which have strong business power), enable the development of the surrounding areas of the larger cities that will use the benefits of agglomerations to attract the population. By connecting agglomerations, larger and smaller urban areas, it is possible to contribute to solving numerous economic, wider social and other issues. In addition, it is necessary to act through targeted measures that will prevent further negative demographic trends. Urban areas should be developed in accordance with the public interests and needs of urban citizens, in order to increase living standards, provide adequate quality of public services and further development, where demographic potentials are the main generators.

Key words: population, urban development, demographic potentials